

DUTCH

OPVANG IN GEZINNEN

ALFACA

Handleiding voor personeel dat werkt met opvanggezinnen en niet-begeleide minderjarige vreemdelingen die in opvanggezinnen wonen

OPVANG IN GEZINNEN

ALFACA

Handleiding voor personeel dat werkt met opvanggezinnen en niet-begeleide minderjarige vreemdelingen die in opvanggezinnen wonen

© Nidos, Danish Red Cross, Jugendhilfe Süd-Niedersachsen, Minor-Ndako, Organization for Aid to Refugees, Augustus 2016

Uitgegeven door: Nidos

Maliebaan 99, 3581 CH Utrecht, Nederland

Auteurs: Marjan Schippers, Peter van de Pol en Liedewij de Ruijter de Wildt (Nidos), Kerstin Thys (Minor-Ndako), Marie Krogshøj Larsen (Danish Red Cross), Zima Massoumi (Jugendhilfe Süd-Niedersachsen) en Martin Rozumek (Organization for Aid to Refugees).

Layout/Design: BakOS DESIGN

INHOUD

INLEIDING	8
0.1 WAAROVER GAAT DEZE HANDLEIDING?	9
0.2 OPVANG IN GEZINNEN: WETTELIJK KADER	11
0.2.1 VN-instrumenten	11
0.2.2 EU-Wetgeving	15
0.2.3 EU-beleid	17
0.3 OPVANG IN GEZINNEN IN VERGELIJKING MET ANDERE VORMEN VAN OPVANG	18
0.4 HOE OPVANG IN GEZINNEN GEORGANISEERD KAN WORDEN	20
0.5 TERMINOLOGIE	22
0.6 OVERZICHT VAN PLEEGZORG VOOR NIET-BEGELEIDE MINDERJARIGE VREEMDELINGEN IN EUROPESE LANDEN	24

MODULE 1

ALGEMENE AANPAK VAN ONDERSTEUNING EN BEGELEIDING VAN NIET-BEGELEIDE MINDERJARIGE VREEMDELINGEN

1.1 ALGEMENE VORMING VOOR HET WERKEN MET DE DOELGROEP EN HUN SPECIFIEKE SITUATIE	29
1.1.1 Inleiding	29
1.1.2 Achtergrondinformatie over niet-begeleide minderjarige vreemdelingen	30
1.1.3 Ontwikkeling van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen	31
1.1.4 Psychisch welzijn	34
1.1.5 Veiligheidsrisico's	36
1.2 WERKEN IN EEN INTERCULTURELE OMGEVING	38
1.2.1 Inleiding	38
1.2.2 Cultuur sensitieve communicatie	38
1.2.3 Culturele context van de niet-begeleide minderjarige	39

1.2.4 Specifieke onderwerpen met betrekking tot culturele verschillen in de situatie van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen.....	43
1.2.5 Specifieke onderwerpen met betrekking tot culturele verschillen in het risico van kindermishandeling van niet-begeleide minderjarigen.....	44
1.3 NOODZAAK VAN BEGELEIDING	48
1.3.1 Inleiding.....	48
1.3.2 Basisbehoeften van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen na de vlucht.....	48
1.3.3 Beschermende factoren voor niet-begeleide minderjarigen versterken	51
1.3.4 Begeleiding voor gezinshereniging	53
1.3.5 Zelfredzaamheid vanaf 18 jaar	54
1.3.6 Begeleiding na het antwoord op de asielaanvraag: terugkeer of integratie	55
1.4 EMPOWERMENT VAN DE NIET-BEGELEIDE MINDERJARIGE.....	59
1.4.1 Inleiding.....	59
1.4.2 Veerkracht bevorderen.....	59
1.4.3 Het familienetwerk inschakelen.....	59

MODULE 2

OPVANG IN GEZINNEN

2.1 INLEIDING.....	65
2.1.1 Opvang in gezinnen	65
2.1.2 Plaatsing in etnische of autochtone opvanggezinnen?.....	66
2.2 GEZINNEN WERVEN.....	68
2.2.1 Inleiding.....	68
2.2.2 Hoe werven	68
2.2.3 Welke gezinnen werven: belangrijke kenmerken van opvanggezinnen	72
2.3 GEZINNEN SCREENEN	75
2.3.1 Inleiding.....	75
2.3.2 Wie en wanneer screenen.....	75
2.3.3 Hoe screenen.....	78
2.4 MATCHING EN PLAATSING.....	81
2.4.1 Inleiding.....	81
2.4.2 Matching	82
2.4.3 Plaatsing.....	87

BIJLAGE 1**NEDERLANDS SCREENINGSINSTRUMENT VOOR HET BEOORDELEN VAN OPVANG GEZINNEN**

Deel 1: Lijst van te stellen vragen	96
Deel 2: Beoordeling en besluitvorming.....	100
Conclusie:	101

BIJLAGE 2

MATCHINGSFORMULIER.....	102
-------------------------	-----

BIJLAGE 3

INTERVIEW MET DE BEGELEIDER VAN EEN MINDERJARIGE BIJ AANKOMST IN DENEMARKEN.....	108
--	-----

BIJLAGE 4

DEENSE STANDAARD VOOR SUPERVISIE VAN OPVANG VAN NIET-BEGELEIDE MINDERJARIGE VREEMDELINGEN IN VERWANTE GEZINNEN.....	111
--	-----

0

INLEIDING

0.1 WAAROVER GAAT DEZE HANDLEIDING?

Deze handleiding werd ontwikkeld voor professionals die werken met opvanggezinnen en de niet-begeleide minderjarige vreemdelingen die bij hen wonen. Ze kan nuttig zijn voor verschillende soorten professionals, afhankelijk van het land waar ze werken en het zorgsysteem voor kinderen dat daar gebruikt wordt. De handleiding kan dus gebruikt worden door voogden (professionals of vrijwilligers), maatschappelijk werkers, mentoren, gedragswetenschappers, psychologen of andere professionals die verantwoordelijk zijn voor de opvang van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen in gezinnen.

De handleiding maakt deel uit van de training voor opvang in gezinnen (*Alternative family care: ALFACA*), die ook bestaat uit e-learning. Een pdf-versie van deze handleiding, de e-learning, aanvullende literatuur, instrumenten en andere nuttige informatie zijn beschikbaar op de website van het *European Network of Guardianship Institutions (ENGI)*, op www.engi.eu.

De ALFACA-handleiding bevat alle basisinformatie betreffende het werken met opvanggezinnen voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen. De belangrijkste hulpmiddelen zijn beschikbaar in de appendix, andere hulpmiddelen staan op de website. E-learning geeft aan de gebruiker de mogelijkheid om te oefenen met de informatie in de handleiding.

Achtergrond

De ALFACA-training werd ontwikkeld als onderdeel van het ALFACA project 2015-2017, meegefinancierd door de Europese Commissie en gecoördineerd door Nidos (Nederland) en zijn partners Jugendhilfe Süd-Niedersachsen (JSN, Duitsland), Organization for Aid to Refugees (OPU, Tsjechië), Het Deense Rode Kruis (Denemarken), Minor-Ndako (België) en Kija (Oostenrijk).

Nidos, JSN en het Deense Rode Kruis hebben de meeste ervaring met opvanggezinnen. Zowel Minor-Ndako als Kija zijn pas begonnen met opvanggezinnen en OPU heeft nog geen ervaring, maar wel de intentie om te starten met opvanggezinnen.

Nidos en JSN bieden opvang in gezinnen, zowel tijdelijk als langdurig. De gezinnen waarmee Nidos werkt zijn meestal van etnische origine (zowel verwante als niet-verwante gezinnen) terwijl JSN vooral Duitse en enkele etnische gezinnen kiest (geen verwante gezinnen). Het Deense Rode Kruis biedt alleen opvang in verwante gezinnen.

De aanzet om deze training te ontwikkelen kwam van het project *Reception and Living in Families (RLF)* dat liep in de periode 2013-2015¹. Dit project gaf een overzicht van de toenmalige state-of-the-art voor opvang van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen in gezinnen in de lidstaten van de EU, Noorwegen en Zwitserland (zie overzicht in 1.6). Een van de aanbevelingen was om een praktische training te ontwikkelen die voogden, maatschappelijk werkers en anderen die werken met niet-begeleide minderjarige vreemdelingen helpt bij het bieden van professionele opvang in gezinnen aan deze doelgroep.

¹ Medegefinancierd door de Europese Commissie en gecoördineerd door Nidos en partners CHTB (Engeland) en SALAR (Zweden).

De wijze waarop het werk wordt gedaan is in alle landen vergelijkbaar waardoor samenwerking, het uitwisselen van kennis en het geven van training toegevoegde waarde heeft voor alle betrokkenen. Europese aanbieders van opvang en begeleiding in verschillende landen kunnen veel van elkaar leren omdat de inhoud van het werk in de praktijk van land tot land weinig van elkaar verschilt. Het ontwikkelen van hulpmiddelen en training voor het werven en screenen van geschikte gezinnen, het maken van de juiste match en het ondersteunen van het kind en het gezin tijdens de plaatsing heeft daarom grote aanvullende waarde. Dit geldt ook voor het trainen van gezinnen in hoe ze het beste voor deze specifieke groep kinderen die leeft tussen twee culturen kunnen zorgen en hen kunnen helpen bij het omgaan met verlies en andere traumatische ervaringen. Dit zal de zorg verbeteren en het voortijdig beëindigen van plaatsingen beperken.

Deze inleiding bespreekt de algemene context van het opvangen van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen in gezinnen en geeft daarnaast informatie over het wettelijk kader.

Module 1 belicht de algemene aanpak voor de ondersteuning van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen. Deze module focust enerzijds op de specifieke situatie van deze kinderen en hun behoefte aan begeleiding, anderzijds op het werk in een interculturele omgeving.

Op de website is aanvullende achtergrondinformatie te vinden die in de eerste plaats is geschreven voor gespecialiseerde deskundigen die niet-begeleide minderjarige vreemdelingen ondersteunen bij problemen in hun persoonlijke ontwikkeling.

Module 2 geeft specifieke informatie over werving en screening van geschikte gezinnen en over de plaatsing van een kind in een opvanggezin.

0.2 OPVANG IN GEZINNEN: WETTELIJK KADER

Dit onderdeel beschrijft het internationaal wettelijk kader inzake opvang van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen. Het belicht de rechten, verantwoordelijkheden en minimum standaarden die moeten worden gerespecteerd volgens VN-instrumenten, EU-wetgeving en EU-beleid².

0.2.1 VN-instrumenten

VN Verdrag inzake de rechten van het kind (20 november 1989)

In de preambule van het Verdrag inzake de rechten van het kind (IVRK) staat het volgende:

» *Erkennen dat het kind, voor de volledige en harmonieuze ontwikkeling van zijn persoonlijkheid, moet opgroeien in een familiale omgeving, in een sfeer van geluk, liefde en begrip*“.

Volgens artikel 20 van het IVRK heeft het kind dat tijdelijk of blijvend niet in het eigen gezin kan opgroeien recht op bijzondere bescherming en hulp van de overheid. Anders moet opvang in gezinnen verzekerd worden, kafalah van de islamitische wet, adoptie of plaatsing in kindertehuizen. Het IVRK eist dat de overheden voldoende aandacht besteden aan de continuïteit in de opvoeding van het kind en aan zijn etnische, religieuze, culturele en taalkundige achtergrond.

Artikel 22 van het IVRK specificeert dat een kind dat asiel zoekt of erkend is als vluchteling, recht heeft op aangepaste bescherming en humanitaire bijstand. Als de ouders of andere familieleden niet opgespoord kunnen worden, heeft het kind recht op dezelfde bescherming als elk ander kind dat tijdelijk of permanent zonder ouderlijke zorg moet leven, om welke reden dan ook.

De implementatie van het IVRK wordt gemonitord door het VN-Comité voor de Rechten van het Kind. Onafhankelijke experts geven algemeen commentaar op de bepalingen van het IVRK. De meest relevante bepalingen met betrekking tot de opvang van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen zijn de volgende:

VN-Comité voor de Rechten van het Kind, algemeen commentaar n° 6 (2005) over de behandeling van niet-begeleide en alleenstaande kinderen buiten hun land van oorsprong

Dit commentaar vestigt de aandacht op de kwetsbare situatie van niet-begeleide en alleenstaande kinderen en geeft richtlijnen voor de bescherming, zorg en behandeling van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen. In paragrafen 39—49 wordt benadrukt dat de artikels 20 en 22 van het IVRK expliciet toepasbaar zijn voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen. In paragraaf 40 wordt gesteld dat bij de keuze van opvang “rekening moet worden

² Dit onderdeel werd oorspronkelijk geschreven door Nidos voor het rapport van het RLF project.

gehouden met de specifieke kwetsbaarheden van een kind dat niet alleen het contact met zijn familiale omgeving heeft verloren maar zich ook buiten zijn land van oorsprong bevindt, en verder ook met de leeftijd en het geslacht van het kind”.

Paragraaf 40 zet ook de volgende parameters uit voor passende opvang en zorg:

- kinderen moeten in zijn algemeenheid niet van hun vrijheid beroofd worden;
- veranderingen van verblijfplaats voor niet-begeleide en alleenstaande kinderen moeten beperkt worden tot gevallen waar een dergelijke verandering de beste keuze is voor het kind;
- broers en zussen moeten samenblijven;
- een kind dat samen met volwassen familieleden aankomt of familie heeft die al asiel heeft gekregen, moet bij hen kunnen verblijven, behalve indien dit schadelijk zou zijn voor het kind. Gezien de specifieke kwetsbaarheden van het kind, dient diens situatie regelmatig geëvalueerd te worden;
- ongeacht de aan niet-begeleide en alleenstaande kinderen geboden zorg, moeten gekwalificeerde personen toezicht houden op het kind om de fysieke en psychosociale gezondheid van het kind te waarborgen;
- overheden en organisaties moeten maatregelen nemen om de rechten te beschermen van alleenstaande of niet-begeleide minderjarige vreemdelingen in gezinnen met kinderen als gezinshoofd;
- kinderen moeten informatie krijgen over de hen geboden zorg en er moet rekening worden gehouden met hun mening. Deze parameter wordt opnieuw beklemtoond in paragraaf 25 van het algemeen commentaar.

VN-Comité voor de Rechten van het Kind, algemeen commentaar n° 14 (2013) over het recht van kinderen dat hun belang de eerste overweging vormt bij alle hen betreffende maatregelen (artikel 3 paragraaf 1)

Het belangrijkste doel van dit algemeen commentaar is het versterken van het besef dat kinderen het recht hebben dat hun belang de eerste overweging vormt bij alle hen betreffende maatregelen.

De algemene doelstelling is om een verandering in houding te bewerkstelligen die leidt tot de volledige eerbiediging van kinderen als rechthebbenden (paragraaf 12). Het Comité verwacht dat dit algemeen commentaar leidraad zal zijn voor beslissingen van iedereen die betrokken is bij kinderen, met inbegrip van ouders en zorgverstrekkers (paragraaf 10).

Volgens dit commentaar is de identiteit van het kind één van de factoren waarmee bij het beoordelen van het belang van het kind rekening dient te worden gehouden.

Paragraaf 55 stelt dat kinderen geen homogene groep zijn en daarom moet diversiteit meespelen bij de beoordeling van hun belangen. De identiteit van het kind omvat kenmerken als geslacht, seksuele geaardheid, afkomst, religie en overtuigingen, culturele identiteit en persoonlijkheid. Hoewel kinderen en jongeren fundamentele universele behoeften delen, hangt de uitdrukking van die behoeften af van een breed scala van persoonlijke, fysieke, sociale en culturele aspecten, met inbegrip van hun zich ontwikkelende capaciteiten. Het recht van het kind om zijn of haar identiteit te behouden wordt gewaarborgd door het IVRK (art. 8) en moet worden gerespecteerd en meegenomen bij de beoordeling van het belang van het kind.

Paragraaf 56 stelt dat er met betrekking tot religieuze en culturele identiteit, bijvoorbeeld bij het overwegen van een opvanggezin of plaatsing van een kind, terdege rekening moet worden gehouden met de wenselijkheid van continuïteit in de opvoeding en met de etnische, religieuze, culturele en taalkundige achtergrond van het kind (art. 20, par. 3). De verantwoordelijke die hierin beslissingen neemt moet rekening houden met deze specifieke context bij het beoordelen en bepalen van het belang van het kind. Hetzelfde geldt in geval van adoptie, scheiding van of echtscheiding van de ouders. Inachtneming van de belangen van het kind impliceert dat kinderen toegang hebben tot de cultuur (en de taal, indien mogelijk) van hun land en familie van herkomst, en de mogelijkheid om informatie te krijgen over hun biologisch gezin, in overeenstemming met de wettelijke en beroepsregels van het betreffende land (zie art. 9, par. 4).

Een ander belangrijk element is het behoud van de familiale omgeving en het onderhouden van relaties.

Paragraaf 59 stelt dat het gezin de hoeksteen van de samenleving is en de natuurlijke omgeving voor de groei en het welzijn van haar leden, vooral kinderen (preambule van het verdrag). Het recht van het kind op een gezinsleven wordt beschermd op grond van het verdrag (art. 16). De term ‚gezin‘ moet worden geïnterpreteerd in brede zin met inbegrip van biologische, adoptie- of pleegouders of de leden van de uitgebreide familie of de gemeenschap, zoals bepaald door de lokale gewoonte (art. 5).

UNHCR Richtlijnen voor het bepalen van het belang van het kind (2008)

Volgens de UNHCR-richtlijnen voor het bepalen van het belang van het kind is het noodzakelijk om de volgende zaken te overwegen in het kader van het regelen van tijdelijke zorg arrangementen:

1. Pleegzorg geniet de voorkeur boven geïnstitutionaliseerde opvang, die normaliter moet worden vermeden.
2. Zorgsystemen binnen de gemeenschap moeten gebruikt worden op voorwaarde dat ze naar behoren functioneren en het kind niet blootstellen aan risico's.
3. Aan opvang binnen de uitgebreide familie moet prioriteit worden gegeven. Indien dergelijke opvang niet mogelijk of ongeschikt is, moet tijdelijke opvang in een familiale omgeving gebeuren, met regelingen om broers en zussen bij elkaar te houden.
4. Besluiten moeten niet uitgaan van hypothetische vooruitzichten op een betere relatie in de toekomst, maar van de bewezen geschiedenis van de relatie in het verleden.

VN-Richtlijnen voor alternatieve zorg voor kinderen (2010)

De VN-Richtlijnen voor de alternatieve zorg voor kinderen werden door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties aangenomen in 2010.

Het doel van de richtlijnen wordt duidelijk in de bijlage die het volgende stelt:

1. De richtlijnen zijn bedoeld om de uitvoering van het Verdrag inzake de rechten van het kind te verbeteren. Dit geldt ook voor relevante bepalingen van andere internationale instrumenten inzake de bescherming en het welzijn van kinderen zonder ouderlijke zorg of die daarvoor gevaar lopen.
2. Tegen de achtergrond van deze internationale instrumenten en rekening houdend met de zich ontwikkelende hoeveelheid kennis en ervaring op dit gebied, zetten de richtlijnen wenselijke oriëntaties uit voor beleid en praktijk. Ze zijn ontworpen voor ruime verspreiding in alle sectoren die zich direct of indirect bezighouden met alternatieve zorg, en willen in het bijzonder:
 - (a) de inspanningen ondersteunen om kinderen te houden in of terug te geven aan de zorg van hun familie of, als dit onmogelijk is, een andere passende en duurzame oplossing te vinden, met inbegrip van adoptie en kafala van de islamitische wet;
 - (b) ervoor zorgen dat, terwijl dergelijke permanente oplossingen worden gezocht, of in gevallen waar ze niet mogelijk of niet in het beste belang van het kind zijn, de meest geschikte vormen van alternatieve zorg worden geïdentificeerd en gerealiseerd, in omstandigheden die de volledige en harmonieuze ontwikkeling van het kind bevorderen;
 - (c) regeringen helpen en aanmoedigen om hun verantwoordelijkheden beter uit te voeren, rekening houdend met de economische, sociale en culturele omstandigheden in elke staat;
 - (d) beleid, besluiten en activiteiten van alle betrokkenen bij de sociale bescherming en het welzijn van kinderen begeleiden, zowel in de publieke als de private sector, met inbegrip van het maatschappelijk middenveld.

In de algemene beginselen en perspectieven voor alternatieve zorg benadrukken de richtlijnen in paragraaf 21 dat residentiële opvang beperkt moet worden tot gevallen waarin een dergelijke setting passend, noodzakelijk en constructief is voor het betrokken individuele kind en in zijn/haar belang.

Paragraaf 22 stelt dat in overeenstemming met de predominante mening van deskundigen, alternatieve zorg voor jonge kinderen, vooral die onder de leeftijd van 3 jaar, plaats dient te vinden in gezinnen. Uitzonderingen op dit beginsel kunnen gerechtvaardigd zijn om de scheiding van broers en zussen te vermijden, indien de plaatsing een noodsituatie betreft of in die gevallen waar een vooraf bepaalde en beperkte duur is gepland met het oog op re-integratie in de familie of andere passende langdurige opvang als uiteindelijke oplossing.

Hoewel residentiële opvang en opvang in gezinnen elkaar aanvullen in het voldoen aan de behoeften van kinderen, dienen er volgens paragraaf 23 voor grote residentiële instellingen alternatieven te worden ontwikkeld binnen een algemene strategie van de-institutionalisering. Dit dient te gebeuren door middel van het stellen van doelstellingen die zorgen voor hun geleidelijke verdwijning. Hiertoe dienen lidstaten opvangstandaarden vast te leggen die omstandigheden garanderen die bijdragen aan de ontwikkeling van het kind, zoals opvang in geïndividualiseerde en kleine groepen. Lidstaten dienen de bestaande voorzieningen met inachtneming van deze opvangstandaarden te evalueren. Besluiten inzake (toestemming voor) oprichting van nieuwe zowel publieke als particuliere residentiële opvanginstellingen moeten rekening houden met deze strategie van de-institutionalisering.

Ten aanzien van opvang in gezinnen, is paragraaf 18 het vermelden waard: ze benadrukt dat in de meeste landen de meerderheid van de kinderen zonder ouderlijke zorg informeel verzorgd worden door familieleden of anderen. Desondanks moeten lidstaten ernaar streven passende middelen te ontwikkelen, in overeenstemming met de huidige Richtlijnen, om het welzijn en de bescherming van kinderen in een dergelijke informele zorgregeling te waarborgen, met inachtneming van de culturele, economische, gender- en religieuze verschillen en praktijken die niet in strijd zijn met de rechten en belangen van het kind.

Overeenkomstig artikel 29 (b) van de Richtlijnen kan opvang de vorm aannemen van:

- (i) informele opvang: elke privéregeling in een familiale omgeving, waarbij het kind wordt verzorgd op een permanente of onbepaalde basis door familie of vrienden (informele zorg op basis van verwantschap) of door anderen ten persoonlijke titel, op initiatief van het kind, zijn/haar ouders of een andere persoon, zonder dat deze regeling werd bevolen door een administratieve of gerechtelijke instantie of een naar behoren geaccrediteerde instelling;
- (ii) formele opvang: elke opvang in een familiale omgeving die is bevolen door een bevoegd bestuursorgaan of gerechtelijke autoriteit, en elke opvang in een residentiële voorziening, ook in privévoorzieningen, al dan niet als gevolg van administratieve of gerechtelijke maatregelen.

Overeenkomstig artikel 29 (c), met betrekking tot de omgeving waar opvang wordt verleend, zijn er de volgende mogelijkheden:

- (i) Opvang door verwanten of netwerkpleegzorg: familiale zorg binnen de uitgebreide familie van het kind of bij dichte vrienden van de familie die het kind kent, formeel of informeel van aard;
- (ii) Bestandspleegzorg: situaties waarin kinderen door een bevoegde instantie worden opgevangen in de huiselijke omgeving van een gezin dat niet de eigen familie van het kind is. Dat gezin werd geselecteerd, gekwalificeerd, erkend en staat onder toezicht voor het verstrekken van dergelijke zorg;
- (iii) Andere vormen van opvang in gezinnen of in een familiale omgeving;
- (iv) Residentiële opvang: in een niet-familiale setting, zoals veilige plaatsen voor noodopvang, transit-centra in noodsituaties en alle andere korte of langdurige residentiële zorgfaciliteiten, inclusief huizen voor groepen;
- (v) Regelingen voor begeleid zelfstandig wonen voor kinderen.

De richtlijnen gelden voor alle publieke en private entiteiten en voor alle personen die betrokken zijn bij regelingen voor een kind dat zorg nodig heeft terwijl het in een ander land dan het eigen land woont, om welke reden dan ook (artikel 141). Niet-begeleide of alleenstaande kinderen die al in het buitenland zijn moeten in principe genieten van hetzelfde niveau van bescherming en zorg als andere kinderen in dat land (artikel 142).

Bij het bepalen van de juiste zorgverlening moeten de diversiteit en verschillen van niet-begeleide of alleenstaande kinderen (zoals etnische en migratieachtergrond of culturele en religieuze diversiteit) in aanmerking worden genomen, specifiek voor elk individueel kind (artikel 142).

0.2.2 EU-Wetgeving

Zowel de Herziene Opvangrichtlijn³ als de Herziene Procedurerichtlijn⁴ geven regels voor de opvang van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen. Beide richtlijnen zijn onderdeel van de aangenomen EU-asielwetgeving en zijn (of zullen binnenkort worden) geïmplementeerd door alle lidstaten, met uitzondering van het Verenigd Koninkrijk (VK), Ierland en Denemarken.

Herziene Opvangrichtlijn

De Herziene Opvangrichtlijn stelt minimumnormen vast voor de opvang van personen die om internationale bescherming vragen. Uiterste datum voor implementatie was 20 juli 2015. Deze richtlijn is niet van toepassing op het Verenigd Koninkrijk, Ierland en Denemarken. De Opvangrichtlijn⁵ zal van toepassing blijven in het Verenigd Koninkrijk (maar niet in Ierland en Denemarken).

De richtlijn beoogt een betere en meer geharmoniseerde levensstandaard te bieden aan aanvragers van internationale bescherming in de hele EU, ongeacht in welke lidstaat de aanvraag is ingediend. Ze vervangt de Opvangrichtlijn van 2003 die minimumnormen vastlegde voor de opvang van asielzoekers. Er zijn nieuwe regels opgesteld met betrekking tot detentie en betere normen voor kwetsbare personen, inclusief (niet-begeleide) kinderen. Lidstaten die dat wensen kunnen gunstiger regels toepassen. De nieuwe EU-regels beogen meer rekening te houden met de verschillende nationale rechtsstelsels, onnodige administratieve en financiële lasten te vermijden en de lidstaten in staat te stellen misbruik van hun asielstelsels doeltreffender te bestrijden.

De richtlijn betreft niet alleen asielzoekers maar elke persoon die een verzoek om internationale bescherming ingediend heeft, met inbegrip van asiel en subsidiaire bescherming. Ze heeft een uitgebreide set van regels betreffende detentie van aanvragers van internationale bescherming. Zo kunnen bijvoorbeeld niet-begeleide minderjarige vreemdelingen alleen worden vastgehouden in uitzonderlijke omstandigheden en nooit in een gevangenis. De richtlijn bevat ook een meer specifieke regeling voor de beoordeling van de bijzondere opvangbehoeften van kwetsbare personen zoals minderjarigen en slachtoffers van marteling.

In de preambule wordt gesteld dat de lidstaten bij de toepassing van deze richtlijn moeten streven naar volledige naleving van de principes van het belang van het kind en van de eenheid van het gezin, in overeenstemming met respectievelijk het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie, het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van het kind (IVRK) van 1989 en het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (9). De preambule bepaalt ook dat de opvang van personen met bijzondere opvangbehoeften een basisopdracht is voor nationale autoriteiten; ze moeten garanderen dat de opvang voor die personen speciaal ontworpen is om aan hun speciale opvangbehoeften (14) te voldoen.

³ Richtlijn 2013/33/EU van het Europees Parlement en van de Raad van 26 juni 2013.

⁴ Richtlijn 2011/95/EU van het Europees Parlement en van de Raad van 13 december 2011.

⁵ Richtlijn 2003/9/EC van 27 januari 2003.

Artikel 23 bepaalt dat ten aanzien van kinderen:

1. Het belang van het kind de eerste overweging dient te vormen voor lidstaten bij de uitvoering van de bepalingen van deze richtlijn die betrekking hebben op minderjarigen. De lidstaten moeten zorgen voor een levensstandaard die toereikend is voor de lichamelijke, geestelijke, intellectuele, morele en sociale ontwikkeling van de minderjarige.
2. Bij het beoordelen van het belang van het kind dienen de lidstaten in het bijzonder rekening te houden met de volgende factoren:
 - (a) mogelijkheden voor gezinshereniging;
 - (b) het welzijn en de sociale ontwikkeling van het kind, met bijzondere aandacht voor de achtergrond van het kind;
 - (c) veiligheids- en beveiligingsoverwegingen, vooral wanneer er een risico bestaat dat de minderjarige een slachtoffer van mensenhandel is;
 - (d) de mening van het kind in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid.

Artikel 24 (2) stelt het volgende:

Niet-begeleide minderjarige vreemdelingen die internationale bescherming aanvragen zullen, vanaf het moment dat zij zijn toegelaten tot het grondgebied tot het moment waarop zij verplicht zijn de lidstaat waar het verzoek om internationale bescherming is ingediend of wordt behandeld te verlaten, geplaatst worden:

- (a) bij volwassen familieleden;
- (b) in een pleeggezin;
- (c) in opvangcentra met speciale voorzieningen voor minderjarigen;
- (d) in andere huisvesting die geschikt is voor minderjarigen.

De lidstaten kunnen niet-begeleide minderjarige vreemdelingen van 16 jaar of ouder plaatsen in opvangcentra voor meerderjarigen als het in hun belang is, zoals voorgeschreven in artikel 23 (2).

Voor zover mogelijk worden broers en zussen bij elkaar gehuisvest, rekening houdend met het belang van het betrokken kind en vooral met hun leeftijd en mate van rijpheid. Veranderingen in de verblijfplaats van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen worden beperkt tot een minimum.

Herziene Procedurerichtlijn

De Herziene Procedurerichtlijn stelt normen met betrekking tot wie in aanmerking komt voor internationale bescherming en de inhoud van de verleende bescherming. Net als de hierboven besproken Herziene Opvangrichtlijn is het een centraal wetgevend instrument in het gemeenschappelijke Europese asielstelsel. De richtlijn werd in 2011 goedgekeurd en is van toepassing op alle EU-lidstaten, met uitzondering van Denemarken, Ierland en het Verenigd Koninkrijk (Ierland en het Verenigd Koninkrijk blijven gebonden door de Procedurerichtlijn⁶). De lidstaten die aan de Herziene Procedurerichtlijn gebonden zijn dienden de noodzakelijke wijzigingen in hun nationale wetgeving uiterlijk op 21 december 2013 doorgevoerd te hebben.

De preambule van de richtlijn stelt in (18) dat 'het belang van het kind de eerste overweging dient te vormen bij de uitvoering van de richtlijn, in overeenstemming met het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van het kind (IVRK) van 1989. Bij het beoordelen van het belang van het kind moeten de lidstaten terdege rekening houden met het beginsel van de eenheid van het gezin, het welzijn en de sociale ontwikkeling van het kind, veiligheids- en beveiligingsoverwegingen en de mening van het kind in overeenstemming met zijn leeftijd en rijpheid.

⁶ Richtlijn 2004/83/EC.

Artikel 31 (3) stelt het volgende:

Lidstaten zorgen ervoor dat niet-begeleide minderjarigen worden geplaatst:

- (a) bij volwassen familieleden; of
- (b) in een pleeggezin; of
- (c) in speciale centra voor minderjarigen; of
- (d) in andere huisvesting die geschikt is voor minderjarigen.

In dit verband wordt rekening gehouden met de mening van het kind, in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid.

Artikel 31 (4): voor zover mogelijk worden broers en zussen bij elkaar gehuisvest, rekening houdend met het belang van het betrokken kind en in het bijzonder met zijn of haar leeftijd en rijpheid. Veranderingen in de verblijfplaats van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen worden beperkt tot een minimum.

0.2.3 EU-beleid

Het EU-actieplan voor niet-begeleide minderjarigen (2010-2014)⁷ zette een gemeenschappelijke aanpak uiteen op basis van respect voor de rechten van het kind, in het bijzonder 'het belang van het kind', dat een eerste overweging dient te zijn bij alle acties van de overheid met betrekking tot kinderen. Eén van de drie belangrijkste punten met betrekking tot niet-begeleide minderjarige vreemdelingen die aangepakt dienen te worden was volgens het plan de opvang. Eén van de genoemde prioriteiten was om na te gaan of het nodig is een specifiek instrument te introduceren dat gemeenschappelijke normen voor opvang vastlegt.

De Europese agenda voor Migratie legde bijzondere nadruk op de noodzaak om kinderen te beschermen en het actieplan inzake niet-begeleide minderjarigen op te volgen. Hieraan wordt momenteel gewerkt teneinde een alomvattende aanpak voor de bescherming van kinderen in de hele migratieketen te bewerkstelligen.

Prioriteit voor de kwetsbare niet-begeleide minderjarige vreemdelingen, is ook ingebouwd in het relocatieproces. Het beschermen van kinderen zal geïntegreerd worden in de hot spots⁸.

⁷ Actieplan voor niet-begeleide minderjarigen 2010 – 2014, COM (2010) 213 definitief vanaf 6 mei 2010.

⁸ Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad over de stand van zaken van de uitvoering van de prioritaire acties in het kader van de Europese agenda voor migratie, COM (2016) 85 definitief.

0.3 OPVANG IN GEZINNEN IN VERGELIJKING MET ANDERE VORMEN VAN OPVANG

“Hoewel algemeen wordt erkend dat de beste vorm van opvang voor de meeste niet-begeleide minderjarige vreemdelingen het verblijf in een familiale omgeving is, is het leven in een opvanggezin nog niet gebruikelijk voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen in de EU-lidstaten. De meerderheid van deze kinderen wordt geplaatst in institutionele opvang” (de Ruijter de Wildt et al., 2015, blz. 6).

Landen die opvanggezinnen gebruiken, hebben de ervaring dat dit beter is voor kinderen. Voogden in Nederland en maatschappelijk werkers in Duitsland rapporteren bijvoorbeeld minder incidenten en psychische problemen bij kinderen die in gezinnen wonen dan bij kinderen in andere vormen van opvang. In vergelijking met andere vormen van opvang, heeft opvang in gezinnen ook het voordeel dat ze duurzamer is. Het bereiken van de leeftijd van 18 jaar betekent niet automatisch dat het kind de familie moet verlaten.

De Rijksuniversiteit Groningen in Nederland doet onderzoek naar het welzijn van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen, hun leefomstandigheden en plaats in de Nederlandse samenleving. Het onderzoek omvat de zienswijze van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen uit vier verschillende soorten opvang (opvanggezinnen (OWG), kleine wooneenheden voor vier kinderen (KWE), leefgroepen voor twaalf kinderen (KWG) en grotere groepen kinderen binnen opvangcentra (campussen)). Kalverboer et al. (2016) concludeerden dat “niet-begeleide minderjarigen in opvanggezinnen het best af zijn en het meest positief zijn over hun plaats in de Nederlandse samenleving. Minderjarigen in kleine wooneenheden en leefgroepen missen vaak gevoelsbanden, zorg, steun en stabiliteit in hun leven. Minderjarigen in campussen zeggen het vaakst dat ze zich eenzaam voelen, verdrietig en uitgesloten door de Nederlandse samenleving. Zij ervaren een gebrek aan zorg en ondersteuning van volwassenen. De kwaliteit van de opvoedingsomgeving in campussen werd door de onderzoekers zo slecht beoordeeld dat deze faciliteiten ongeschikt lijken voor niet-begeleide minderjarigen”.

Kalverboer et al. (2016) verwijzen naar verschillende academische studies die zich focussen op verschillende soorten voorzieningen voor niet-begeleide minderjarigen in de periode van vlucht en vestiging en op hun behoefte zich te ontplooien en zich thuis te voelen in het nieuwe land (Sirriyeh 2013; Söderqvist, Sjöblom & Bülow 2014). “Sirriyeh (2013) concludeert dat jongeren in succesvolle pleegzorgplaatsingen in Engeland integreerden in de familie netwerken van de pleeggezinnen en als familieleden gezien werden. Ze meldt positieve resultaten in plaatsingen waar jongeren inspraak hadden in het huishouden, zoals bijvoorbeeld in de keuze van voedsel. Ze meldt ook positieve resultaten in plaatsingen waar jongeren relaties van vertrouwen, intimiteit en wederkerigheid die werden versterkt door zichtbare symbolische uitingen van vertrouwen en zorg met pleegouders en hun familie opbouwden. Hoewel het onderzoek pleegzorgplaatsingen niet heeft vergeleken met andere opties, heeft Sirriyeh aanzienlijke voordelen vastgesteld van toegang tot opvang in gezinnen in vergelijking met wat er bekend is over andere vormen van plaatsing.

Söderqvist, Sjöblom en Bülow (2014) vergeleken opvang in gezinnen met de situatie van niet-begeleide minderjarigen in residentiële opvangcentra in Zweden. Hun bevindingen bevestigen dat het concept van opvang in gezinnen zowel objectieve aspecten zoals een fysiek gebouw als meer subjectieve componenten zoals gemoedsgesteldheid omvat. Criteria als een slaapplek en voedsel, maar ook criteria zoals het creëren van een gevoel van comfort en veiligheid werden in het onderzoek meegenomen. Op een vergelijkbare manier onderzochten Kohli, Connolly en Warman (2010) de beleving van niet-begeleide minderjarigen in pleeggezinnen van voedsel en ‘overleven’ na aankomst in Engeland. Hun conclusie is dat voedsel een meervoudige betekenis heeft. Voedsel is bijvoorbeeld gelieerd aan het zich veilig voelen en het zich thuis voelen in het pleeggezin en kan ervoor zorgen dat iemand zich thuis voelt in een nieuw land. Verschillende studies erkennen dat het beste resultaat voor de meeste

niet-begeleide minderjarigen bereikt wordt door een zeer ondersteunende omgeving (Nidos 2015b; Ni Raghallaigh 2013; Wade 2011; Wade et al. 2012.). Ni Raghallaigh (2013) concludeerde dat alleenstaande jongeren individuele zorg nodig hebben. Wade et al. (2012) stelden dat goede pleegzorg een positief verschil in het leven van veel niet-begeleide jongeren kan maken“.

Ook relevant in de discussie over wat de beste plek is voor een niet-begeleide minderjarige om op te groeien, zijn de resultaten van het Nederlandse cross-culturele onderzoek naar trauma, hechting en veerkracht van van IJzendoorn (2008). “Kinderen ontwikkelen zich goed in verschillende culturen wereldwijd als ze opgevoed worden door een netwerk van zorgverleners in plaats van slechts door één moeder en vader. Deze kinderen hebben de neiging zich te hechten aan een aantal ‘uitverkoren’ gevoelige volwassenen. Meestal zijn het de biologische ouders of andere nauw verwante volwassenen” (van IJzendoorn, 2008, blz. 216). “Aan de andere kant missen kinderen die opgroeien in instellingen of kindertehuizen meestal een stabiele en langdurige band met een vaste verzorger. Daarom kan je zeggen dat ze last hebben van structurele verwaarlozing. Deze kinderen worden geconfronteerd met meerdere verzorgers die vaak werken in ploegen” (van IJzendoorn, 2008, blz. 148). De schadelijke effecten van institutionele zorg voor verlaten kinderen of wezen zijn reden voor grote bezorgdheid. Op jonge leeftijd vertonen deze kinderen al het resultaat van deze nadelen op alle terreinen van hun ontwikkeling.

Onderzoek heeft aangetoond dat adoptie een succesvolle ingreep kan zijn die leidt tot een aanzienlijke verbetering van de ontwikkeling van het kind. Adoptie toont aan dat de ontwikkeling van een kind ongelooflijk flexibel is, ondanks ernstige ontbering op jonge leeftijd en een drastische verandering naar een nieuwe omgeving. “De ontwikkeling van adoptiekinderen verbetert aanzienlijk na adoptie, in vergelijking met leeftijdgenoten die achterblijven in kindertehuizen” (van IJzendoorn, 2008, blz. 207). Dat is de reden waarom van IJzendoorn suggereert dat langdurige pleegzorg met goede perspectieven kan worden gezien als gelijkwaardig met adoptie.

Een studie van Bronstein, Montgomery & Dobrowolski (2012) betreffende de geestelijke gezondheid van niet-begeleide Afghaanse mannelijke minderjarigen die in het gastland opgroeien in een semi-onafhankelijke woonsituatie, toont aan dat ze meer post-traumatische stresssymptomen hebben dan minderjarigen in pleegzorg.

Bronstein et al. beschrijven het volgende met betrekking tot de geestelijke gezondheid: „Sommige factoren leken de kinderen te helpen bouwen aan hun leven. De stabiliteit van een ondersteunende plaatsing, mogelijkheden voor jongeren om weer naar school te gaan, nieuwe banden op te bouwen en netwerken van sociale steun als brug tussen het oude en het nieuwe, bleken beschermende effecten hebben (Wade. 2011). Als kinderen zelf verklaarden dat ze steun van vrienden ontvingen, bleek dit een beschermende factor voor hun geestelijke gezondheid (Kovacev 2004; Montgomery 2008). Dit gold ook voor positieve schoolse ervaringen die kinderen zelf meldden (Kia-Keating & Ellis 2007; Kovacev 2004; Sujoldzic et al. 2006). Wernesjő (2011) wijst erop dat meer onderzoek nodig is over ervaringen in het gastland gebaseerd op de eigen vooruitzichten van de niet-begeleide minderjarige, met bijzondere aandacht voor zijn welzijn en de factoren die ertoe bijdragen. Er zijn blijkbaar niet veel studies die de standpunten van minderjarigen in verschillende soorten opvang vergelijken betreffende aspecten die bijdragen aan hun sterke punten en veerkracht“.

„Er zijn nauwelijks budgettaire bezwaren tegen opvang in gezinnen. Hoewel dit soort opvang algemeen minder duur is dan institutionele opvang, is het moeilijk om te komen tot vergelijkbare kosten per plaatsing als gevolg van de diversiteit van systemen (lokale/nationale, aangeboden diensten, types van verantwoordelijke organisaties, budgetten vermengd met de reguliere jeugdzorg). Het is dus onmogelijk om een goede inschatting te maken van de kosten voor opvang in gezinnen per land. De Nederlandse situatie, waarbij Nidos verantwoordelijk is voor de opvang in gezinnen op nationaal niveau, is de enige waar er een duidelijk overzicht is van de kosten. Deze cijfers bewijzen dat de opvang in gezinnen goedkoper is dan andere vormen van opvang in Nederland die 3,5 tot 6,5 maal duurder zijn” (de Ruijter de Wildt et al., 2015, blz. 128).

“De gemeente Venetië in Italië heeft ook geconstateerd dat de opvang in gezinnen goedkoper is dan andere vormen van opvang. Zij besloot om te investeren in opvanggezinnen toen ze in 2007-2008 niet meer in staat was om huisvestingskosten te dragen omdat steeds meer minderjarigen aankwamen” (de Ruijter de Wildt et al., 2015, blz. 63).

JSN heeft geconstateerd dat de opvang in gezinnen goedkoper is dan andere vormen van opvang. In sommige gevallen maar liefst 50 % goedkoper.

0.4 HOE OPVANG IN GEZINNEN GEORGANISEERD KAN WORDEN

De praktijk van opvang in gezinnen bestaat in een aantal Europese landen. Het delen van kennis over de aanpak in verschillende landen vond tot nu toe incidenteel en sporadisch plaats. Het RLF-project bracht de huidige praktijk met betrekking tot opvang van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen in gezinnen in Europa in kaart. “De belangrijkste reden waarom slechts een beperkt aantal niet-begeleide minderjarige vreemdelingen leven in gezinnen is dat er onvoldoende kennis is over hoe opvang in gezinnen voor deze groep kinderen verhoogd kan worden, bijvoorbeeld hoe er meer geschikte en bereide opvanggezinnen geworven kunnen worden. Bovendien blijven succesvolle voorbeelden vaak beperkt tot het lokale niveau: de in een gemeente of regio ontwikkelde praktijk wordt dan niet gedeeld en gerepliceerd in andere gemeentes of regio’s. Ten slotte slagen financiële en organisatorische structuren er vaak niet in om de ontwikkeling van een dergelijke vorm van opvang expliciet te ondersteunen” (de Ruijter de Wildt et al., 2015, blz. 128).

Nationaal of regionaal?

“In de meeste lidstaten waar opvang in gezinnen wordt aangeboden aan niet-begeleide minderjarige vreemdelingen, zijn diverse publieke, private of vrijwilligersorganisaties (evenals bezorgde burgers) betrokken bij de plaatsing van een kind. Deze gefragmenteerde praktijk verschilt ook nationaal, regionaal of lokaal, afhankelijk van de gemeenschap. Ze wordt meestal geleid door de mensen in de betreffende regio (in de context van plaatselijke sociale waarden en verantwoordelijkheden) in plaats van dat er een gemeenschappelijk door de staat geleid raamwerk wordt toegepast waarbij de kans groter is dat innovatieve praktijken zich verder kunnen ontwikkelen (alhoewel dit moeilijk te meten is)” (de Ruijter de Wildt et al., 2015, blz. 128).

“Jeugdzorg en migratiewetgeving zijn meestal niet op elkaar afgestemd met als gevolg dat slechts vier lidstaten en Noorwegen een gestructureerd systeem hebben dat wordt gekenmerkt door de betrokkenheid van een door de staat erkend of gemandateerd publiek, privaat of vrijwillig orgaan (op nationaal, regionaal of lokaal niveau) bij de plaatsing van een kind in een gezin. In theorie is het systeem een gereguleerd en/of consequent toegepast raamwerk binnen een bepaald geografisch of bestuurlijk gebied. Het gezin is in een dergelijk systeem verantwoordelijk voor de dagelijkse zorg voor een niet-begeleide minderjarige vreemdeling in hun huis en ontvangt hiervoor een salaris en/of vergoeding voor onkosten. In de praktijk is Nederland de enige lidstaat die een dergelijke structuur heeft dat toegankelijk voor alle niet-begeleide minderjarige vreemdelingen (nationaal toegepast en vastgelegd in het beleid van het ministerie van Veiligheid en Justitie). Zweden, Noorwegen, Ierland en het Verenigd Koninkrijk hebben kaders die functioneren in de reguliere jeugdzorg, maar staan niet altijd plaatsingen toe omwille van verwantschap / netwerkgezin; ze zijn meer ‘gefragmenteerd’ in de praktijk van verschillende gemeentes” (de Ruijter de Wildt et al., 2015, blz. 127).

Binnen de reguliere jeugdzorg of niet?

Afhankelijk van de nationale of lokale situatie, kunnen niet-begeleide minderjarige vreemdelingen opgevangen worden binnen het reguliere pleegzorgsysteem of door specifieke plaatsingen in (alternatieve) opvanggezinnen. Verschillende benaderingen kunnen gebruikt worden. “Dit is ingegeven door politieke redenen of door de vraag of het gaat om een land waar doorheen gereisd wordt of om een land dat eindbestemming is. Het kan ook het resultaat zijn van de manier waarop landen diensten aanbieden om tegemoet te komen aan de behoeften van kinderen:

- in sommige landen is zorg voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen ingebed in het reguliere zorgsysteem voor autochtone kinderen en worden dezelfde normen toegepast, terwijl andere landen een systeem hanteren met aparte normen voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen;
- sommige landen richten zich op de culturele behoeften van de kinderen en maken daarom gebruik van gezinnen met verschillende culturele achtergronden, terwijl andere landen alleen autochtone families gebruiken;
- in sommige landen maakt zorg door verwanten van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen deel uit van het zorgsysteem, in andere niet “ (de Ruijter de Wildt et al., 2015, p 128).

0.5 TERMINOLOGIE

Niet-begeleide minderjarige vreemdeling (NBMV)

De term 'niet-begeleide minderjarige vreemdeling' wordt in deze handleiding gebruikt in overeenstemming met de definitie in Algemeen Commentaar N° 6 van het VN-Comité voor de Rechten van het Kind over de behandeling van niet-begeleide en alleenstaande kinderen buiten hun land van herkomst:

'Niet-begeleide minderjarige vreemdelingen' (ook niet-begeleide kinderen of alleenstaande minderjarige vreemdelingen genoemd) zijn kinderen, zoals gedefinieerd in artikel 1 van het Verdrag, die van beide ouders en andere familieleden zijn gescheiden en niet verzorgd worden door een volwassene die daarvoor verantwoordelijk is krachtens de wet of gewoonte, “.

De term 'kind' of 'minderjarige' wordt in deze handleiding gebruikt in overeenstemming met het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind, met de volgende definitie: “Voor de toepassing van dit Verdrag, betekent een kind iedere persoon jonger dan 18 jaar tenzij meerderjarigheid vroeger start volgens het recht dat van toepassing is op het kind”.

Professional

De term 'professional' wordt in deze handleiding gebruikt voor mensen die werken met opvanggezinnen en de niet-begeleide minderjarige vreemdelingen die bij hen wonen.

Deze professionals kunnen verschillende beroepen hebben, afhankelijk van het land waarin ze werken en het opvangsysteem voor kinderen dat wordt gebruikt. Ze kunnen voogden zijn (professioneel of vrijwillig), maatschappelijk werkers, mentoren, personeel van opvangvoorzieningen, gedragswetenschappers, psychologen of om het even welke andere professional die verantwoordelijk is voor de opvang van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen in gezinnen.

De term 'voogd' kan verschillende betekenissen hebben, afhankelijk van het land waarin de voogd werkt. Omwille van deze verschillende betekenissen van de term 'voogd' is het heel belangrijk om een duidelijk begrip te hebben van het systeem waarin de term wordt gebruikt.

In Nederland is Nidos 'de wettelijke voogd' van een niet-begeleide minderjarige vreemdeling. Nidos is de wettelijke vertegenwoordiger van het kind, heeft ouderlijke verantwoordelijkheid en is verantwoordelijk voor het kind. De jeugdbeschermer die het kind ondersteunt en begeleidt heeft maatschappelijk werk gestudeerd en gerichte Nidos-training gevolgd voor niet-begeleide minderjarigen.

In België benoemt Dienst Voogdij, een federale overheidsdienst, een voogd voor een niet-begeleide minderjarige vreemdeling. De voogd is de wettelijke vertegenwoordiger van het kind en heeft de ouderlijke verantwoordelijkheid om bij te dragen tot een duurzame oplossing in het belang van het kind. Er zijn drie verschillende soorten voogden: vrijwillige voogden, voogden die werken als werknemers voor een NGO die zorg biedt aan niet-begeleide minderjarigen en zelfstandige voogden.

In Denemarken, kan de 'persoonlijke voogd' een vrijwilliger zijn of een medewerker van het Rode Kruis. In beide gevallen is het een professional die het kind voorbereidt op interviews met de autoriteiten en zorgt voor de follow-up achteraf. Een 'wettelijke voogd' heeft de voogdij over het kind en fungeert als zijn wettelijke pleitbezorger. Deze persoon zal bij elke afspraak aanwezig zijn tijdens de asielpcedure. Als het kind een verblijfsvergunning krijgt, kan er een andere wettelijke voogd aangesteld worden. Dit kan zijn omdat het kind een medewerker van het Rode

Kruis als wettelijke voogd had terwijl wettelijke voogden voor kinderen met verblijfsvergunningen altijd vrijwilligers zijn. Het is ook mogelijk dat de wettelijke voogd of het kind besluit om de relatie niet voort te zetten vanwege de geografische afstand of persoonlijke voorkeur. Er zal dan een nieuwe wettelijke voogd benoemd worden door de administratieve dienst van de regering, na aanbeveling van het Rode Kruis. Men acht het raadzaam dat het kind indien dit mogelijk en wenselijk is dezelfde wettelijke voogd houdt nadat het een verblijfsvergunning krijgt, omdat ze elkaar vaak al goed kennen en al een relatie met elkaar hebben opgebouwd.

Opvanggezin

De handleiding gebruikt de term 'opvanggezin' om het gezin aan te duiden dat zorg draagt voor het kind in het ontvangende land in Europa. Deze term wordt niet altijd gebruikt. Deze gezinnen worden ook 'pleeggezinnen' en 'gastgezinnen' genoemd.

Er zijn verschillende soorten opvanggezinnen in verschillende landen: zij kunnen bijvoorbeeld 'verwante familie' (naaste verwanten of mensen die het kind kent) of 'niet-verwante familie' (mensen die het kind niet kent) zijn.

Verwantschap is familie die verwant is tot de vierde graad. Dit kan bijvoorbeeld een neef zijn. Maar in 'wij-culturen', kan verwantschap ook staan voor een andere nauwe relatie, zoals met burens, vrienden of kennissen.

In de huidige praktijk is 'niet-verwante familie' in de meeste gevallen een 'autochtoon gezin'. Er zijn echter landen, zoals Nederland en Duitsland, die zeer goede ervaringen hebben met 'etnische gezinnen' die dezelfde of een gelijksoortige achtergrond hebben als de niet-begeleide minderjarige vreemdelingen.

0.6 OVERZICHT VAN PLEEGZORG VOOR NIET-BEGELEIDE MINDERJARIGE VREEMDELINGEN IN EUROPESE LANDEN⁹

	NL	Zweden	VK	Ierland	Noorwegen	Duitsland	Frankrijk	Italië	België	Oostenrijk	Zwitserland	Finland	Denemarken	Luxemburg	Spanje	Portugal
Structureel systeem	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗
Verspreide praktijk	✗	✗	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Gebruik van reguliere pleegzorgsysteem	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	?	?
Apart systeem voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗
Gebruik van autochtone gezinnen	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	?	?
Gebruik van etnische gezinnen	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	?
Gebruik van traditionele pleegzorg (gezinnen die het kind niet kent)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	?	?
Gebruik van opvang door verwanten (familieleden en netwerk)	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	?	?

⁹ Bron: het rapport van het RLF project, p. 134.

1

ALGEMENE AANPAK VAN ONDERSTEUNING EN BEGELEIDING VAN NIET-BEGELEIDE MINDERJARIGE VREEMDELINGEN

1.1 ALGEMENE VORMING VOOR HET WERKEN MET DE DOELGROEP EN HUN SPECIFIEKE SITUATIE

1.1.1 Inleiding

Een niet-begeleide minderjarige vreemdeling is uiterst kwetsbaar: minderjarig, alleen en vluchteling. Een migratieachtergrond, hun relatie met familie en netwerk en de vooruitzichten op een mogelijke terugkeer; al deze aspecten betekenen dat opleiding over de specifieke situatie van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen van vitaal belang is voor begeleiders en ook voor de werving, screening, selectie en begeleiding van de opvanggezinnen.

Het werken met minderjarige vluchtelingen vraagt om een cultuur sensitieve houding gebaseerd op respect en een open geest voor de achtergrond, waarden en ervaringen van de minderjarige.

Het is belangrijk om:

- de minderjarigen te erkennen en te respecteren in de rol die zij willen en kunnen spelen voor de familie, de onafhankelijkheid die ze ontwikkelden tijdens de vlucht, hun religie, de behoefte aan contact met hun biologische familie, de traumatische ervaringen die zij hebben meegemaakt en het verlies dat zij hebben ervaren;
- interesse en respect te tonen voor de manier waarop de minderjarigen ziekte ervaren, hun verklaringen en mogelijke oplossingen;
- de minderjarigen zoveel mogelijk contact te laten hebben met hun biologische familie en de familie te betrekken bij het welzijn, de ontwikkeling en de asielprocedure van de minderjarigen;
- de risico's te beoordelen van druk van mensensmokkelaars / mensenhandelaars, eengerelateerd geweld wanneer een minderjarige af zou gaan wijken van de norm, vrouwelijke genitale verminking (VGV) en gedwongen huwelijk.

Specifieke onderwerpen in deze context worden uitgelegd in deze module.

1.1.2 Achtergrondinformatie over niet-begeleide minderjarige vreemdelingen

Dit deel beschrijft belangrijke thema's met betrekking tot de achtergrond van niet-begeleide minderjarigen die hun land verlaten en vluchten naar Europa.

Vluchteling, alleen en minderjarig

Niet-begeleide minderjarige vreemdelingen zijn jongeren die gevlucht zijn naar Europa zonder begeleiding van hun ouders of een wettelijke voogd. Ten eerste betekent dit dat zij allerlei moeilijke, vaak dramatische ervaringen alleen doormaakten tijdens de vlucht en het migratieproces. Het betekent ook dat ze hebben moeten proberen deze ervaringen zelf te verwerken. Ze missen de nodige ondersteuning op alle niveaus, maar vooral op emotioneel vlak.

Bovendien is de reden voor hun vlucht vaak een leven zonder toekomst, veroorzaakt door oorlog en armoede. De minderjarigen leven met hun onveiligheidsgevoel, dagelijks verdriet en verlies.

In de eerste plaats betekent vluchten voor deze minderjarigen dat ze veel dingen moesten achterlaten: hun huis, hun familie en vrienden, hun school, hun land met zijn eigen culturele achtergrond, gewoontes en taal, materiële bezittingen, hun sociale status, diploma's of de validatie ervan, toekomstperspectieven in hun land van herkomst, enz. Deze ervaringen van verlies en ontwrichting staan centraal voor iedereen die zijn land moest verlaten en proberen een nieuwe toekomst op te bouwen in een nieuw land met een vreemde cultuur. Dit verlies gaat gepaard met heimwee en een gevoel van ongemak in de nieuwe, onbekende en vreemde omgeving en veroorzaakt vaak een fundamenteel gevoel van ontworteling.

„Niet-begeleide minderjarige vreemdelingen zijn alleen en minderjarig; dit betekent een gebrek aan familiale context en meer specifiek gebrek aan contact met de ouders. Voor veel van deze minderjarigen betekent dit dat zij hun houvast en veiligheid verloren zijn en dat ze niemand hebben op wie ze echt kunnen vertrouwen. Daarnaast zien we dat de ouders zonder fysiek aanwezig te zijn, heel aanwezig zijn” (Derluyn, Wille, De Smet & Broekaert, 2005).

Asielprocedure

Wanneer deze minderjarigen eindelijk aankomen in Europa, veroorzaakt de asielprocedure opnieuw een periode van stress en onzekerheid. De procedure is moeilijk te begrijpen, net als de verschillende rollen van de betrokken organisaties. Familie thuis wacht vaak ongeduldig op het resultaat van de asielprocedure, hopen op een positief antwoord op de asielaanvraag en het mogelijk effect op gezinshereniging. Asielzoekers kunnen ook instructies van de smokkelaars of hun netwerk hebben gekregen over wat ze wel en niet mogen zeggen over hun vlucht. Dit kan veel stress veroorzaken bij de minderjarige.

In de meeste Europese landen vereist de asielprocedure dat minderjarigen ,alleen' moeten zijn om in aanmerking te komen voor bescherming en opvang voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen. Velen van hen vrezen dat ze misschien terug naar huis moeten als ze informatie geven over hun familie. Dit kan betekenen dat ze geheimen bewaren en dat het vaak moeilijk is om de biologische familie van de niet-begeleide minderjarige te betrekken bij hun ondersteuning, begeleiding en bescherming.

Succesvol praktijkvoorbeeld:

Minor-Ndako en Nidos behaalden goede resultaten via 'mediation', waarbij iemand uitleg aan de niet-begeleide minderjarige en zijn familie geeft over de specifieke situatie waarin de minderjarige zich bevindt (asielprocedure en gezinshereniging). Minderjarigen zijn vaak opgelucht als hun familie goed is geïnformeerd over de procedures en over dingen die ze zelf kunnen doen om asiel en gezinshereniging mogelijk te maken.

1.1.3 Ontwikkeling van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen

Dit onderdeel behandelt drie aspecten in de ontwikkeling van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen: de ontwikkeling van veilige relaties en hechtingen, het ontwikkelen van de eigen identiteit en specifieke ontwikkelingstaken voor jonge niet-begeleide vluchtelingen. De vlucht en de omstandigheden voorafgaand aan de vlucht kunnen hier effect op hebben gehad.

Hechting en wonen in een opvanggezin¹

De meeste niet-begeleide minderjarigen zijn opgegroeid in een uitgebreide familie met veilige relaties en hechting. Ze hebben een fundamenteel vertrouwen in anderen en in zichzelf ontwikkeld door deze positieve ervaringen. Dit vertrouwen kan echter beschadigd zijn door de omstandigheden die hebben geleid tot de vlucht en door ervaringen tijdens de vlucht zelf. Het ontwikkelen van een veilige relatie en hechting aan het opvanggezin kan de minderjarige helpen het vertrouwen in anderen en in zichzelf terug te winnen. De sensitiviteit van een verzorger voor de behoeften van een minderjarige en voor de signalen die de minderjarige geeft, de voorspelbaarheid van het gedrag van een verzorger en de continuïteit en stabiliteit van de verzorger zijn belangrijke factoren bij de ontwikkeling van een veilige relatie waarin de minderjarige hechting opbouwt.

Als een minderjarige wordt geplaatst bij een voor hem onbekend opvanggezin zal hij altijd een nieuwe, veilige relatie moeten opbouwen en zich hechten aan de nieuwe verzorgers. Een minderjarige die vroeger veilige relaties heeft gekend zal makkelijker nieuwe relaties opbouwen op basis van deze eerdere positieve ervaringen. Maar een minderjarige met slechte ervaringen zal dit moeilijker vinden.

„De theorie van hechting gaat uit van het evolutionaire belang van hechting voor een baby om te overleven. Ieder kind heeft een hechtingsfiguur nodig die hem beschermt en verzorgt in de eerste jaren na de geboorte. Gehechtheid is belangrijk voor de ontwikkeling van emotieregulatie bij het jonge kind, ook op neurobiologisch niveau. De grootste groep kinderen (ongeveer 60 % wereldwijd) is veilig gehecht“ (Prins & Braet, 2014, blz. 426).

Van IJzendoorn, hoogleraar gezinspedagogiek aan de Universiteit van Leiden, heeft bewezen dat het verband tussen het patroon van hechting van het kind en het patroon van hechting van de ouder zeer onafhankelijk is van de culturele en economische context. Een overzicht van soortgelijke studies, in verschillende culturele en economische contexten, toont aan dat die onafhankelijkheid er is in 70-80 % van de gevallen (van IJzendoorn, 2008).

Het Deense Rode Kruis, Nidos, Minor-Ndako en JSN hebben cijfers vastgesteld die vergelijkbaar zijn met die van van IJzendoorn. Het grootste deel van de niet-begeleide minderjarige vreemdelingen dat door deze organisaties begeleid wordt, had in het land van herkomst een veilige relatie met sterke hechting aan hun verzorgers.

„Het chronisch gebrek aan veiligheid tijdens de vlucht en het verwerken van moeilijke, vaak traumatische ervaringen tijdens het migratieproces kan echter een ernstig gebrek aan elementair vertrouwen veroorzaken bij jonge vluchtelingen. Wantrouwen en overdreven waakzaamheid zijn beschermende factoren voor veel vluchtelingen, een goede strategie om te overleven. Zoals een vluchteling stelt: “vanwege mijn gebrek aan vertrouwen, overleefde ik de vlucht naar Europa“ (Plysier, 2003).

De studie onder leiding van van IJzendoorn concludeerde dat adoptie en pleegzorg op lange termijn effectieve interventies zijn voor minderjarigen die geconfronteerd werden met verlies en verwaarlozing in hun kindertijd. Daarom wordt er aangenomen dat de continuïteit en stabiliteit die pleeggezinnen kunnen bieden een groot deel van

¹ Meer informatie over hechting is te vinden in de verdiepingmodule ('in-depth material') op www.engi.eu.

de schade die wordt veroorzaakt door gebrek aan basisvertrouwen en verstoorde hechting kunnen herstellen bij jonge vluchtelingen (van IJzendoorn, 2008).

De Nederlandse Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming (de Wolff, Dekker-van der Sande, Sterkenburg & Thoomes-Vreugdenhil, 2015) geven de volgende adviezen om basisvertrouwen te bevorderen:

- neem de tijd om in contact te komen met de minderjarige op een positieve en speelse manier. Nodig de minderjarige uit om samen dingen te doen, geef de minderjarige ruimte maar houd altijd de leiding;
- praat en handel op een vriendelijke manier. Creëer een ontspannen en positieve sfeer, maak plezier en geniet van het samenzijn;
- wees voorspelbaar, betrouwbaar en duidelijk. Zeg wat je doet en doe wat je zegt;
- geef de minderjarige je volledige aandacht, maak contact. Kijk en luister goed en zeg dat je ziet wat de minderjarige doet en welke emotie hij/zij heeft. Controleer of dit juist is en onderzoek je conclusie indien nodig;
- zet jezelf in de plaats van de minderjarige, denk na over wat in zijn/haar hoofd omgaat, toon dat je luistert. Bied comfort en hulp wanneer de minderjarige verdrietig of angstig is, blijf bij de minderjarige, ook als hij/zij dit afwijst;
- verduidelijk oorzaak en gevolg, help de minderjarige het verband zien tussen een gebeurtenis, gevoel en gedrag;
- probeer zo goed mogelijk in te spelen op de behoeften en wensen van de minderjarige. Als dit niet mogelijk is, leg de redenen hiervoor uit. De minderjarigen zullen dan voelen dat ze serieus genomen worden.

Relatie met het opvanggezin en de biologische familie

Succesvol praktijkvoorbeeld: het contact met de biologische familie

Nidos ervaart dat niet-begeleide minderjarige vreemdelingen soms moeite hebben met plaatsing in een opvanggezin. Ze zeggen dat ze al een vader en een moeder hebben en geen nieuwe willen of dat ze alleen een gezin willen met een mooi huis waar ze meteen Nederlands kunnen leren en dat ze niet geven om andere dingen. Er zijn ook niet-begeleide minderjarigen die het niet erg vinden dat ze in een opvanggezin worden geplaatst maar die zich gedragen als een gast en helemaal geen contact maken met het gezin. Dit kan leiden tot teleurstelling bij het opvanggezin, omdat ze graag een goede relatie met de minderjarige willen en aan hem/haar gehecht raken.

Net als een minderjarige in de pleegzorg, hebben niet-begeleide minderjarige vreemdelingen een zeer sterke band met hun biologische familie en een sterk gevoel van loyaliteit. Ze kunnen bang zijn dat ze het verblijf in het opvanggezin zo prettig zullen vinden, dat dit als verraad aan hun biologische familie zal aanvoelen. Ze kunnen ook bang zijn om hun eigen familie te verliezen als ze gehecht raken aan het opvanggezin.

Nidos heeft de ervaring dat de minderjarige hierin respecteren de beste houding is, en dat het zeer ondersteunend is voor zowel de minderjarige als voor het opvanggezin als ze contact hebben (bij voorkeur regelmatig) met de biologische familie van de minderjarige. Nederlandse pleegzorg stelt dat het belangrijk is dat de biologische ouders de minderjarige 'emotionele toestemming' geven om te verblijven bij het pleeggezin. Dat maakt het gemakkelijker voor de minderjarige om zich te verbinden met dit 'nieuwe' gezin. Wederzijds vertrouwen en respect tussen de biologische familie en het opvanggezin steunt de minderjarige in zijn aanpassing aan het opvanggezin.

Ontwikkeling van de identiteit van de niet-begeleide minderjarige

Tijdens de adolescentie is het ontwikkelen van je identiteit een centrale ontwikkelingstaak. Adolescenten proberen tijdens deze levensfase hun eigen identiteit te ontwikkelen in relatie tot hun ouders, broers en zussen, vrienden en de samenleving als geheel. Het alleen door het migratieproces gaan hindert vaak de ontwikkeling van hun identiteit (van der Veer, 2002).

Niet-begeleide minderjarige vreemdelingen maken vaak het moeilijke migratieproces door tijdens de adolescentie. De vele stressfactoren verbonden met migratie hebben tijdens deze fase invloed op het psychosociaal functioneren van deze minderjarigen. Immers, ze moesten hun rolmodellen, vrienden en leeftijdgenoten achterlaten in hun land van herkomst. Ze missen ook de ouders als centrale figuren voor identificatie en hechting. Deze factoren bemoeilijken een vlotte ontwikkeling van hun eigen identiteit en veel niet-begeleide minderjarige vreemdelingen worstelen dus met ingewikkelde vragen over hun identiteit (Plysier, 2003). De perceptie van de familiale en culturele loyaliteit speelt vaak een centrale rol bij deze moeilijke ontwikkeling van de identiteit. Niet-begeleide minderjarige vreemdelingen moeten waarden en normen uit twee | verschillende culturen combineren terwijl ze hun eigen identiteit ontwikkelen. Ze moeten zoeken naar manieren om hun eigen culturele wortels trouw te blijven en ze vorm te geven in een nieuwe, westerse samenleving.

Ondersteuning bij identiteitsontwikkeling

Minderjarigen uit 'uitgebreide' familieculturen ervaren hun identiteit als deel van het gezin en niet zozeer als individu; een langere periode in de westerse samenleving kan dus leiden tot verwarde gevoelens hierover. De minderjarige zal het gevoel hebben dat hij/zij zich bevindt 'tussen' culturen, wat kan leiden tot misverstanden of vervreemding. Het kan zelfs leiden tot uitsluiting uit de oorspronkelijke sociale context of afwijzing door de uitgebreide familie, omdat het gedrag van de minderjarige 'de eer van de familie beschadigt'.

Het is heel belangrijk om de biologische familie te betrekken bij de veranderingen die hun kind doormaakt in Europa met alle nieuwe en vrijere normen en waarden. Het is ook belangrijk om minderjarigen te helpen begrijpen hoe kwetsbaar ze zijn als ze niet ergens bij horen - hun uitgebreide familie, landgenoten of leeftijdgenoten. Ze moeten een evenwicht vinden tussen de verschillende culturen. De minderjarige kan ook bijdragen aan het welzijn van de familie en de familie-eer door succesvol te functioneren in de nieuwe samenleving. Hierdoor wordt afwijkend gedrag met meer vrijheid gemakkelijker geaccepteerd door de familie.

Sociale uitsluiting of het gevoel nergens bij te horen, zorgt voor veel stress en kan leiden tot psychische problemen of psychopathologie. Het is belangrijk dat de begeleiding en ondersteuning die gegeven wordt aan niet-begeleide minderjarige vreemdelingen sterk gericht is op het behoud en de ontwikkeling van sociale netwerken, rolmodellen en vriendschappen, want zelfs één vriendschap kan een groot verschil maken.

Het is belangrijk een brug te bouwen tussen het kind zoals het vroeger was in het land van herkomst en het kind in de nieuwe situatie.

Groepsidentiteit

Sökefeld (2006) beschrijft groepsidentiteit als „een constructie op basis van kenmerken die leden van een groep relevant vinden en met elkaar delen. De basis van de gedeelde identiteit wordt gevormd door diaspora herinneringen aan het land van herkomst, gesprekken over een gemeenschappelijke geschiedenis of collectieve trauma's. In die zin is de diaspora een ingebeelde gemeenschap op basis van een niet-intuïtieve redenering“ (Sökefeld, 2006, p. 266-267).

Dit soort groepsidentiteit en collectief trauma wordt vaak gezien bij Eritrese minderjarigen die Eritrea ontvluchtten in 2014-2015. Ze vertrouwen niemand en willen bij elkaar blijven.

Specifieke ontwikkelingstaken voor niet-begeleide minderjarigen

Zowel jonge vluchtelingen als niet-begeleide minderjarigen die asiel zoeken, bevinden zich, net als andere jongeren, middenin het dynamisch proces van ontwikkeling naar volwassenheid. Willen zij zich ontwikkelen tot gezonde, goed functionerende volwassenen, dan moeten ze per leeftijdsgroep werken aan een aantal ontwikkelingstaken zoals: leren zorgen voor jezelf, leren hoe je vooruitgang boekt in de samenleving en leren hoe vorm te geven en invloed te hebben op je eigen leven. Deze taken zijn ingewikkelder voor minderjarigen die hun land van herkomst zijn ontvlucht. Zij worden geconfronteerd met specifieke culturele ontwikkelingstaken als vluchteling ten gevolge van hun achtergrond en de situatie waarin ze zich bevinden.

Deze extra taken hebben te maken met sociale contacten of sociaal isolement, familie die achterbleef, culturele verschillen en integratie, omgaan met post-traumatische problemen en vooruitzichten voor de toekomst (van der Veer, 2002).

Veerkracht

Hoewel de ontwikkeling van de meeste niet-begeleide minderjarigen niet verstoord lijkt, zijn de omstandigheden waarin ze zich ontwikkelen in sommige opzichten ongunstig en dit maakt ze kwetsbaarder. De Nederlandse psychotherapeut van der Veer beschreef in 1996 in het eerste boek van Nidos over methodologie: „alle belemmeringen voor het normale ontwikkelingsproces worden vooral veroorzaakt door omgevingsfactoren en slechts in een klein aantal gevallen door beperkingen of verstoringen bij de minderjarige zelf“. Bovendien is het heel belangrijk om te benadrukken dat ook wanneer deze problemen een belangrijke invloed hebben op het functioneren en het emotioneel welbevinden van deze jongeren, het toch vooral “gewone jongeren in ongewone situaties” zijn en blijven (Derluyn, 2005).

Ni Raghallaigh (2010) beschrijft het volgende met betrekking tot veerkracht: „Rutter (2003) suggereert dat, hoewel sommige jonge vluchtelingen psychisch kwetsbaar blijven en er een paar ‚gestoord‘ gedrag vertonen, de meesten goed lijken om te gaan met de meervoudige druk die zij ervaren. In toenemende mate wordt aandacht besteed aan de verschillende manieren waarop minderjarigen reageren op de uitdagingen van gedwongen migratie, en aan het feit dat velen ‚actieve overlevenden‘ worden in plaats van ‚passieve slachtoffers‘“ (Rousseau & Drapeau 2003, blz. 78). Zo merkten bijvoorbeeld maatschappelijk werkers die werden geïnterviewd door Kohli (2006a) dat niet-begeleide minderjarigen ‚interessant en soepel zijn in hun capaciteiten om te overleven en het goed doen in tijden van grote wisselvalligheid‘ (p. 7). In essentie begint men tot op zekere hoogte de veerkracht van deze jongeren te erkennen hoewel German (2004) betoogt dat onderzoek naar de veerkracht van vluchtelingen nog niet dezelfde aandacht krijgt als onderzoek naar hun kwetsbaarheid en de manifestaties ervan. Hoewel definities variëren betreft veerkracht volgens Masten & Powell (2003) ‚patronen van positieve aanpassing in de context van significant risico of tegenslag‘ (blz. 4). Een persoon kan veerkrachtig zijn of veerkracht laten zien bij een bepaald risico (Ungar 2004). Verschillende auteurs hebben commentaar gegeven op de veerkracht van gedwongen migranten, met inbegrip van niet-begeleide minderjarigen (bijv. Muecke 1992; Ahearn 2000; Kohli & Mather 2003; Kohli)“.

1.1.4 Psychisch welzijn

Niet-begeleide minderjarige vreemdelingen en jonge vluchtelingen zijn een kwetsbare groep in Europa. Hun moeilijke leefsituatie kan hun emotioneel welzijn beïnvloeden, wat kan resulteren in aanzienlijke emotionele en gedragsproblemen (Derluyn & Broekaert, 2008; Fazel, Reed, Panter-Brick & Stein, 2012). Onzekerheid doet minderjarigen en jongeren vaak geloven dat het moeilijk zal zijn om hun dromen te realiseren. Dit kan loyaliteitsconflicten veroorzaken ten opzichte van ouders en familie in het land van oorsprong aan wie misschien aanzienlijke beloften gedaan werden (Derluyn & Broekaert, 2008).

Bij vluchtelingenkinderen in het algemeen en niet-begeleide minderjarige vreemdelingen in het bijzonder worden verschillende gedrags- en emotionele problemen vastgesteld: slaapproblemen, paniekaanvallen, teruggetrokken

gedrag, lusteloosheid, nachtmerries, uiteenlopende ontwikkelingsproblemen, hoofdpijn, hyperactief gedrag, depressie, passiviteit, concentratiestoornissen, angstsymptomen, eenzaamheid, scheidingsangst, lage zelfwaarde, spijsverteringsstoornissen en eetproblemen.

Trauma en stress

Niet-begeleide minderjarige vreemdelingen hebben vaak te maken met trauma's², verlies, nare reiservaringen en zorgen over familie die achterbleef, maar ook met stress over de asielprocedure en gezinshereniging. Een negatieve afloop van de asielprocedure en andere verblijfsprocedures, of een lange procedure voor gezinshereniging kan een zeer schadelijk effect hebben, waardoor de minderjarigen nog meer stress krijgen.

Stress als gevolg van onzekerheid en spanning bemoeilijkt het herstel van trauma. Een Nederlandse longitudinale studie betreffende psychische problemen, traumatische stressreacties en de ervaringen van begeleide minderjarige vluchtelingen, Nederlandse minderjarigen en niet-begeleide minderjarige asielzoekers, toonde aan dat niet-begeleide minderjarige asielzoekers meer stressvolle gebeurtenissen rapporteren dan de twee andere groepen. Bovendien hadden niet-begeleide minderjarige asielzoekers vaker traumatische gebeurtenissen meegemaakt dan de andere twee groepen (Bean, Derluyn, Eurelings-Bontekoe, Broekaert & Spinhoven, 2007).

Het psychologisch welzijn van niet-begeleide minderjarigen werd bestudeerd in een longitudinale follow-up studie van Vervliet, Meyer Demott, Jakobsen, Broekaert, Heir & Derluyn (2014). Deze studie volgde 103 niet-begeleide minderjarige vreemdelingen vanaf het moment dat ze aankwamen in België tot 18 maanden later. Niet-begeleide minderjarige vreemdelingen behaalden algemeen hoge scores op angst, depressie en post-traumatische stress stoornis (PTSS). Lineaire 'mixed model' analyse toonde geen significante verschillen in scores van geestelijke gezondheid na verloop van tijd. Dit kan wijzen op mogelijk voortbestaan van geestelijke gezondheidsproblemen bij deze populatie op lange termijn. Het aantal traumatische ervaringen en dagelijkse stressfactoren leidde tot aanzienlijk meer symptomen van depressie (dagelijkse stressfactoren), angst en PTSD (traumatische ervaringen en dagelijkse stressfactoren).

Psychologische hulp³

Het emotionele welzijn van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen kan een grote zorg zijn bij hun begeleiding en opvang. Er is vaak sprake van zelfdestructief en suïcidaal gedrag in grote opvangcentra. Dit komt echter nauwelijks voor bij minderjarigen in opvanggezinnen.

Succesvol praktijkvoorbeeld:

Jugendhilfe Süd-Niedersachsen en Nidos hebben geconstateerd dat destructief en agressief gedrag of verdwijningen nauwelijks voorkomen binnen de groep niet-begeleide minderjarige vreemdelingen die verblijft bij opvanggezinnen, maar wel in grote opvangcentra. Het Europees netwerk van ombudsmannen voor minderjarigen, ENOC, stelde hetzelfde vast (2016, p. 18). Jugendhilfe Süd-Niedersachsen heeft (sinds 2011) de ervaring dat zelfdestructief, suïcidaal gedrag en het gebruik van psychofarmaca vastgesteld worden bij minder dan 1 % van de niet-begeleide minderjarige vreemdelingen in opvanggezinnen.

We mogen aannemen dat niet-begeleide minderjarige vreemdelingen niet altijd op tijd verwezen worden naar psychologische zorg. Organisaties voor geestelijke gezondheidszorg zijn niet altijd voldoende cultureel sensitief of geschikt voor de instabiele situatie van deze kinderen. Transculturele psychologische ondersteuning is, indien beschikbaar, geschikter voor vluchtelingen.

² Meer informatie over trauma is te vinden in de verdiepingsmodule ('in-depth material') op www.engi.eu.

³ Meer informatie over psychologische hulp is te vinden in de verdiepingsmodule ('in-depth material') op www.engi.eu.

Succesvol praktijkvoorbeeld: trauma en herstel

Tegenwoordig geldt in Nederland het algemeen advies om minderjarigen zo snel mogelijk na traumatische ervaringen weer in een dagelijkse routine te krijgen. Ze kunnen hierdoor veiligheid in het heden ervaren waardoor de stress van het eerdere gevaar (overprikkeling) vermindert. Deskundigen bevestigen ook dat trauma-debriefing het risico meebrengt om opnieuw getraumatiseerd te raken en daarom dient dit zo veel mogelijk vermeden te worden. De getraumatiseerde minderjarige vluchtelingen die niet in staat zijn alleen te herstellen, hebben gespecialiseerde zorg nodig. Trauma kan ook de voortgang van de asielaanvraag belemmeren als minderjarigen niet in staat zijn om een verklaring af te leggen over hun traumatische ervaringen.

Gevolgen voor de begeleiding:

- bied minderjarigen zo snel mogelijk een aangepaste (dagelijks) routine;
- bespreek alleen traumatische ervaringen met minderjarigen die duidelijk bereid zijn om dat te doen (geen ongevraagde interviews);
- verwerf kennis over de verwerking van trauma en trauma gerelateerde klachten;
- bied professionele zorg aan als de symptomen aanhouden;
- wijs de advocaat en de interviewer erop dat trauma kan verhinderen dat minderjarigen juiste antwoorden geven tijdens een interview voor de asielprocedure.

1.1.5 Veiligheidsrisico's

In vergelijking met andere minderjarigen ervaren niet-begeleide minderjarigen extra risico's als gevolg van hun kwetsbare positie als vluchteling, omdat ze zonder hun familie of een verantwoordelijke volwassene zijn en eventueel ook omdat ze alle wettelijke mogelijkheden om een verblijfsvergunning te verkrijgen uitgeput hebben.

Mensenhandel

Tijdens hun reis naar Europa zijn niet-begeleide minderjarigen vaak gesmokkeld omdat dit voor hen de enige manier was om te reizen. Sommigen zijn niet alleen gesmokkeld maar ook slachtoffers van mensenhandel. Mensenhandel heeft verschillende redenen (met inbegrip van prostitutie, drugsmokkel, wapensmokkel en onbetaalde arbeid) en vindt niet alleen plaats tijdens de reis naar Europa maar ook na aankomst in Europa. Niet-begeleide minderjarigen zijn erg kwetsbaar en gemakkelijk te beïnvloeden door mensenhandelaars. Oorzaken hiervoor zijn het ontbreken van een ondersteunend netwerk, hun wens om hun familie te helpen, de druk van hun familie om geld naar huis te sturen en soms zelfs hekserij of het occulte.

Succesvol praktijkvoorbeeld: signalen van mensenhandel

Nidos heeft een lijst ontwikkeld van ,harde' en ,zachte' signalen van mensenhandel op basis van literatuur en ervaringen. De lijst is vooral handig tijdens de eerste bijeenkomst in het aanmeldcentrum om te beslissen of een minderjarige naar de beschermde opvang / Bijzondere Jeugdzorg (in België) moet. Verder onderzoek wordt gedaan in de beschermde opvangvoorziening.

SIGNALEN VAN MENSENHANDEL HERKENNEN

HARDE SIGNALEN:

Reisarrangementen: de familie heeft de reis niet geregeld en betaald, de minderjarige kent de eindbestemming niet en weet niet waarom hij/zij naar dit land komt.

Documenten: de minderjarige heeft geen of valse identiteitsdocumenten, is illegaal in het land en afkomstig uit een land dat bekendstaat als risicoland voor mensenhandel.

Familie: de familie is bedreigd en/of gechanteerd, de familie is arm.

Mensenhandelaar: de ‚begeleider‘ van de minderjarige regelt visa, is onbekend voor de minderjarige en heeft connecties met mensenhandelaren.

Financiën: de minderjarige moet een schuld betalen, huisvesting, kleding, enz. Dit werd geregeld door de persoon die bij de minderjarige is en van wie de minderjarige afhankelijk is.

Verblijfplaats in het land: de minderjarige kent zijn thuis- en werkadres niet, slaapt op het werk.

Geweld of misbruik: de minderjarige wordt mishandeld of bedreigd; er zijn zichtbare tekenen van misbruik.

Werk: de minderjarige wordt gedwongen om te werken of tot prostitutie, de minderjarige kwam naar het land met valse beloften, de minderjarige ontsnapte.

Locatie waar de minderjarige gevonden is: de minderjarige ontsnapte, werd gevonden door de politie of vroeg de politie om hulp.

ZACHTE SIGNALEN:

Gezondheid: de minderjarige klaagt over slaap- en spijsverteringsproblemen.

Angst: de minderjarige is bang voor de mensenhandelaar, de situatie, geweld.

Gedrag: de minderjarige is teruggetrokken, gestrest.

Verhaal: het verhaal van de minderjarige is niet compleet, onsamenhangend, ongeloofwaardig, ingeoefend.

Risico op seksueel misbruik

Niet-begeleide minderjarigen worden vaak verkracht tijdens hun vlucht of ervoor. Verkrachting is immers heel gebruikelijk in oorlogssituaties. Er zijn ook minderjarigen, vooral meisjes, die ‚veiligheid kopen‘ als overlevingsstrategie door zichzelf aan te bieden aan mannen in ruil voor hun bescherming. Soms vertonen deze meisjes promiscue gedrag tijdens de eerste periode na de vlucht. Dit maakt hen erg kwetsbaar voor misbruik in gedwongen prostitutie, maar ook in hun eigen omgeving. Een opvanggezin en de mensen die de minderjarige begeleiden (voogd, mentor, enz.) moeten zich tegen dit gedrag verzetten en proberen het te veranderen.

Dit is ook een risico voor bijvoorbeeld ‚dancing boys‘ (Bacha Bazi) vaak afkomstig uit Afghanistan, die op jonge leeftijd leerden dansen als meisjes en seksueel misbruikt zijn door oudere mannen. Ze gebruiken vrouwelijke gebaren waardoor ze kwetsbaar zijn voor nieuwe situaties van misbruik.

Risico op gedwongen arbeid en smokkel

Niet-begeleide minderjarigen worden ook gebruikt om wapens of drugs te smokkelen of voor gedwongen arbeid, vaak onder bedreiging dat ze de mensensmokkelaar moeten terugbetalen voor de reis; soms zit er een grotere criminele organisatie achter. Jongeren die illegaal aankomen na de leeftijd van 18 zijn zeer kwetsbaar voor dit soort misbruik en uitbuiting.

1.2 WERKEN IN EEN INTERCULTURELE OMGEVING

1.2.1 Inleiding

Werken met niet-begeleide minderjarige vreemdelingen betekent werken met jongeren die afkomstig zijn uit verschillende culturen. Kennis en vaardigheden om deze minderjarigen te benaderen zijn daarom erg belangrijk.

Intercultureel sensitieve communicatie is de basis om met minderjarigen uit verschillende culturele achtergronden te werken. Naast kennis van de sociale structuur van de cultuur van de jongeren zijn het zich kunnen verplaatsen in andere normen en waarden, het zich bewust zijn van de eigen culturele en etnische achtergrond op denken en handelen, vaardigheden in het omgaan met verschil en empathie, creativiteit en durf belangrijk (Jessurun, 2008, blz. 503-514).

1.2.2 Cultuur sensitieve communicatie

Cultuur is dynamisch, daarom is kennis van andere culturele achtergronden onvoldoende om de communicatie te verbeteren. Een professional kan de andere persoon alleen leren kennen door hem te ontmoeten via interactie en dialoog. Dit betekent zich inleven in de ander en geïnteresseerd zijn in wie hij is en wat voor hem belangrijk is, met respect voor zijn grenzen.

Het is belangrijk dat de niet-begeleide minderjarige het gesprek als veilig ervaart. De bedoeling moet duidelijk zijn: bereik overeenstemming over de kaders en bespreek wat er zal gebeuren met de informatie. Als de professional geconfronteerd wordt met traumatisering of als er moeilijke onderwerpen of geheimen zijn, is het belangrijk om het eens te worden over wat wel/niet besproken wordt en wanneer precies de discussie stopt.

Door open vragen te stellen (wie, wat, hoe, wanneer) wordt de gesprekspartner uitgenodigd om informatie te delen. Actief luisteren vereist dieper doordringen in wat de ander zegt. Dit is alleen mogelijk als je afwijkt van je geplande aanpak van het gesprek. De professional dient de jongere in de gelegenheid te stellen vragen te stellen en dient diens houding tegenover andere culturen en de eigen cultuur te kennen. De neiging tot het verkiezen van dominante sociale normen is onbewust vaak groter dan men denkt. Het is belangrijk om je echt te verbinden met de ander door een open benadering. Bij minderjarigen is het belangrijk om ook het ontwikkelingsniveau te beoordelen.

Succesvol praktijkvoorbeeld:

Minor-Ndako neemt de tijd om een vertrouwensrelatie met de minderjarige op te bouwen. De organisatie heeft geconstateerd dat deze minderjarigen verduidelijking nodig hebben over de hulp die aangeboden wordt. Velen hebben immers geen ervaring met maatschappelijk werkers. Spreken over moeilijkheden kan door hen gezien worden als een manier om het probleem te behouden of te vergroten. Praten over persoonlijke aangelegenheden met een buitenstaander, kan door de minderjarigen ook gezien worden als iets dat niet past binnen de omgangsvormen. Praten over je achtergrond terwijl een volwassene aantekeningen maakt, kan aanvoelen als een

ondervraging door de politie. Dit kan leiden tot angst en gevoelens van onveiligheid, vooral bij jongeren die uit instabiele regio's komen waar het moeilijk of zelfs onmogelijk is anderen te vertrouwen. Dat is de reden waarom Minor-Ndako medewerkers zichzelf en hun manier van werken voorstellen voordat ze de jongeren persoonlijke vragen gaan stellen. Dit in tegenstelling tot de klassieke hulpverlening, waar het initiatief om een hulpvraag te formuleren vaak bij de cliënt ligt.

In interculturele communicatie kunnen problemen ontstaan omdat mensen gedrag verschillend interpreteren. Daarom is het belangrijk dat je je bewust bent van het gevaar van ethnocentrische vooringenomenheid die je eigen waarden en normen boven de universele plaatst. De volgende methode helpt om hier bewust mee om te gaan.

De driestappenmethode ontwikkeld door Pinto (2007) kan bijdragen tot efficiëntere interculturele communicatie. De eerste twee stappen leren ons kijken naar dingen vanuit beide perspectieven (je eigen perspectief en dat van de ander). In stap 3 kunnen verschillen worden aangeduid voor beide culturen. Dit model wordt kort beschreven in het kader hieronder.

Interculturele communicatie⁴

Stap 1: je wordt je bewust van de invloed van je eigen cultuur op je eigen gedrag.

Stap 2: je wordt je bewust, stelt vragen, leert en krijgt inzicht in de cultuur van de andere persoon en het gedrag dat eruit voortkomt.

Stap 3: de inzichten die deze kennis je geeft maken het mogelijk je echt te verbinden en de kloof te overbruggen.

1.2.3 Culturele context van de niet-begeleide minderjarige

Dit deel geeft een beschrijving van de belangrijkste verschillen tussen de culturen van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen en hun gastlanden. Het omvat werkwijzen, attitudes, praktijkvoorbeelden en effectieve werkwijzen die relevant zijn voor het begeleiden van minderjarigen en opvanggezinnen. Kennis van de belangrijkste culturele aspecten, achtergronden en mogelijkheden van niet-begeleide minderjarigen is nodig om ze met respect te begeleiden, ze te ondersteunen in de situaties waarmee zij geconfronteerd worden en de risico's te herkennen waaraan zij worden blootgesteld door hun kwetsbare positie.

Uitgebreide familiecultuur

Niet-begeleide minderjarigen komen in het algemeen uit een uitgebreide familiecultuur, een cultuur waarin het belang van de uitgebreide familie groot is. De minderjarige vertrekt vaak als gevolg van een beslissing van de (uitgebreide) familie, die daarvoor meestal enorme financiële en emotionele offers brengt. Het moment van vertrek betekent ook dat de minderjarige volwassen is, ongeacht zijn/haar leeftijd. Niet-begeleide minderjarige vreemdelingen zijn over het algemeen veerkrachtige jongeren die, vooral in het begin, willen bijdragen aan het welzijn van de (uitgebreide) familie.

Gebruikelijke termen om culturele verschillen aan te geven tussen de ,landen van herkomst van vluchtelingen en asielzoekers' en ,westerse landen' zijn ,uitgebreide familiecultuur' versus ,individueel gerichte cultuur' of ,wij versus ik' cultuur. Pinto (2007) stelt dat in individueel gerichte culturen individuele vervulling het hoogste doel is en in familie-georiënteerde culturen de (familie)eer.

⁴ Uit een presentatie van Kaveh Bouteh bij Nidos, mei 2016

De focus op individuele ontplooiing en persoonlijke ontwikkeling kan vreemd lijken voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen die pas aangekomen zijn in het westen. Dit blijkt vaak uit hun wens om aan de verwachtingen en instructies van de biologische familie te voldoen en de wens om hun familie te helpen door meteen geld naar huis te sturen, zelfs als ze slechts een beperkte hoeveelheid zakgeld ontvangen. Bij het kiezen van een school is de verwachting van de familie vaak belangrijker dan de mogelijkheden voor de eigen individuele ontplooiing. Bovendien vergelijkt de familie in het land van herkomst de hoeveelheid geld die de jongere opstuurt en de schoolprestaties van de jongere met die van anderen. Zich aanpassen aan onze (meer) individueel gerichte cultuur kan vervreemding veroorzaken van de (uitgebreide) familie, met de risico's afgesneden, uitgesloten of afgewezen te worden.

Minderjarigen uit uitgebreide familieculturen leren om ouderen te respecteren en geen eigen mening en wensen te hebben. Een eigen mening uiten wordt vaak beschouwd als een gebrek aan respect en een teken van slechte opvoeding, wat een schande voor de familie-eer betekent. De democratische beginselen en de vrijheid van meningsuiting, zoals het uiten van hun eigen mening of visie en deel uitmaken van het besluitvormingsproces zijn ongebruikelijk voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen. Dit maakt dat een jongere zich erg ongemakkelijk kan voelen als je voortdurend naar zijn mening vraagt.

Schuld- versus schaamtecultuur

Het verschil tussen de ik-cultuur en wij-cultuur wanneer een jongere wordt geconfronteerd met bepaald gedrag hangt samen met de verschillen tussen de schuld (ik) cultuur en de schaamte (wij) cultuur.

Elke cultuur heeft zijn eigen set van regels over wat er gebeurt wanneer iemand een regel overtreedt of ongepast gedrag vertoont. Deze regels worden bepaald door de opvattingen die het individu en anderen hebben met betrekking tot 'schuld'. De typische schuldcultuur is in de eerste plaats bezig met de waarheid, rechtvaardigheid en het behoud van de rechten van het individu. Men veronderstelt dat een persoon er door het bestaan van de emotie 'schuldgevoel' van weerhouden wordt om gedrag te vertonen dat ingaat tegen zijn/haar eigen gedragscode en die van de cultuur. In een typische schaamtecultuur heeft wat andere mensen geloven een veel grotere invloed op het gedrag dan wat het individu zelf gelooft. De wens om de eer van de (groot-)familie of de gemeenschap te bewaren en schaamte te vermijden, is één van de belangrijkste fundamenteën van een schaamtecultuur. Bovendien kan het soms onmogelijk zijn om aan zichzelf toe te geven schuldig te zijn of iets verkeerd gedaan te hebben (zelfs als iemand het gedaan heeft), vooral wanneer iedereen vanwege de schaamte van mening is dat iemand schuldig is. Zolang anderen ervan overtuigd blijven dat ze onschuldig zijn, voelen individuen geen schaamte. Ze spannen zich daarom in om anderen te overtuigen van hun onschuld.

De schaamtecultuur bepaalt dat schaamte koste wat het kost moet worden vermeden. Westerse modellen van schaamte en schuld zien schaamte als de 'slechte' en schuld als de 'goede' morele emotie. In niet-westerse culturele contexten wordt schaamte niet alleen gewaardeerd als het 'goede', maar ook wel gezien als een geschikte/verwachte emotionele reactie op verkeerd gedrag (Bedford & Hwang, 2003).

Een voorbeeld:

Een voorbeeld is je verontschuldigen. Dit is standaard de eerste stap in een schuldcultuur. Hiermee geef je je fout en schuld toe, wat je in staat stelt om naar oplossingen te zoeken. In een schaamtecultuur daarentegen betekent een verontschuldiging dat je de schaamte accepteert en dit wordt daarom zo vaak mogelijk vermeden. Voor iemand uit een schaamtecultuur zal de eerste stap zijn om de relatie weer op te bouwen en daarmee de schaamte weg te nemen.

Bagozzi, Verbeke en Gavino (2003) stelden vast dat mensen uit zowel westerse als niet-westerse culturen schaamte voelen bij pijnlijke ervaringen maar dat de actie/reactie op deze ervaring verschillend is voor een persoon uit een westerse cultuur en een persoon uit een niet-westerse cultuur. Westerse mensen kiezen eerder voor een zelf-beschermende actie, terwijl mensen uit niet-westerse culturen zich meer richten op opbouw of herstel van de relatie.

Een sociaalpsychologische studie (van Alphen, 2008) toonde aan dat de intensiteit van schaamte die de persoon ervaart bepaalt welke strategie deze zal volgen.

Grofweg zijn er twee opties:

- de schaamte wordt aanvaard;
- de schaamte wordt afgewezen.

Als de intensiteit laag is, zal de persoon het beschouwen als relatief onbelangrijk en meer geneigd zijn de schaamte te accepteren. Als de schaamte intenser wordt, zal de persoon geneigd zijn zich ertegen te verzetten. Er is echter een drempel waarboven de schaamte zo intens is dat de persoon deze niet langer kan ontkennen. In deze situatie moet de persoon de schaamte wel aanvaarden en is er een mogelijkheid om zich bijvoorbeeld te verontschuldigen en de schade te herstellen.

Een voorbeeld: de belangrijke rol die schaamte speelt in een wij-cultuur

Tijdens een gesprek tussen een mentor in een opvanggezin en een niet-begeleide minderjarige vreemdeling over ongewenst gedrag zal de jongere uit een wij-cultuur vooral proberen de relatie te herstellen: „Wij kunnen het toch altijd goed met elkaar vinden?“. De mentor uit een ik-cultuur wil echter vaak eerst het probleem bespreken en zoeken naar oplossingen door middel van excuses, afspraken en sancties. Een jongere uit een wij-cultuur vermijdt liever een dergelijke confrontatie en zoekt naar een meer indirecte manier om de relatie met de mentor te herstellen. De jongere zal bijvoorbeeld boos weglopen van de confrontatie en allerlei taken gaan doen. Dit is zijn poging om de relatie met de mentor te herstellen. De mentor zal echter druk uitoefenen op de jongere om te praten. De jongere kan zich hierdoor in een hoek gedreven voelen om te praten over de beschamende inhoud, wat hij onmogelijk kan doen zonder eerst de relatie te herstellen.

Onderscheidende kenmerken van individueel en collectief georiënteerde culturen zijn:

,Ik'-Cultuur	,Wij'-Cultuur
Individualistisch: wie ben je?	Collectivistisch: bij wie hoor je?
Individueel belang: onafhankelijk, assertief, eigen keuze	Groepsbelang: verbonden met de groep, gehoorzaam, bescheiden
Lage machtsafstand	Hoge machtsafstand
Vrouwelijk	Mannelijk
Eerlijkheid: fouten toegeven, bekennen waarden, slecht nieuws meteen vertellen	Om eer intact te houden: fouten toedekken, ontkenning voorkomt verlies van vertrouwen, slecht nieuws voorzichtig brengen

Gezondheid

Cultuur en religie hebben ook een grote invloed op ziekte. De westerse gezondheidszorg ondervindt daardoor moeilijkheden om de verbinding te maken met vluchtelingen en migranten.

Het is algemeen bekend dat migranten en vluchtelingen vaak het gevoel hebben dat een arts hen niet serieus neemt wanneer ze geen voorschrift voor medicijnen krijgen. In veel culturen is het niet gebruikelijk om een onderscheid te maken tussen psychische en lichamelijke klachten. Afgezien hiervan wordt psychische ziekte beschouwd als een soort waanzin, iets om je voor te schamen en iets dat je eer beschadigt. Het lichamenlijk uiten van psychische klachten noemen we somatisering. Het is vaak moeilijk om niet-begeleide minderjarige vreemdelingen die doorverwezen worden naar de geestelijke gezondheidszorg te motiveren om te gaan. Ze zien het voordeel van ,praten' niet en naar een psycholoog gaan kan betekenen dat je ,gek' bent. Een cultuur sensitieve benadering is belangrijk om de minderjarige te motiveren. Er zijn in veel Europese landen instellingen voor geestelijke gezondheidszorg met transculturele specialisaties.

Hoe om te gaan met verschillende opvattingen over gezondheid

Een geïnteresseerde en respectvolle houding ten opzichte van de symptomen, verklaringen en mogelijke oplossingen kan een goed begin zijn. Het kan nuttig zijn te vragen hoe dit probleem thuis zou worden opgelost, eventueel door de biologische familie erbij te betrekken. Dit kan bijdragen aan het erkennen van de legitimiteit van de ziekte en stelt de minderjarige en de biologische familie in de gelegenheid om te kiezen voor de traditionele behandeling die ze thuis gewoonlijk krijgen⁵.

Zwarte magie in Eritrea

Zwarte magie is een onzichtbaar deel van het sociaal leven in Eritrea. Er zijn vier vormen van zwarte magie: Debtera, Buda, Tebib en Tonqualay. Het gaat om macht hebben over en invloed hebben op andere mensen. Een persoon die zwarte magie beoefent, heeft zoveel invloed op anderen dat mensen die bezeten zijn door deze persoon bepaalde handelingen uitvoeren zonder zich bewust te zijn van wat ze doen en zo dingen doen die ze eigenlijk niet willen.

Als zwarte magie op iemand wordt toegepast, zal die persoon bezeten zijn door iets of iemand. Dit kan een levende persoon zijn of een boze geest/duivel (,sheytan'). Het gevolg kan zo ernstig zijn dat dit resulteert in lijden of in extreme gevallen zelfs de dood. Om beschermd te worden tegen zwarte magie of het boze oog is het in de Eritrese en Ethiopische cultuur heel gebruikelijk om een amulet of talisman te dragen. Dit is vooral in plattelandsgebieden het geval. De mensen geloven dat ze zichzelf beschermen door een amulet te dragen: ,beter voorkomen dan genezen'.

Als iemand al bezeten is, kan een boze geest uitgedreven worden door een Debtera die aforismen reciteert in een taal die niet bekend is bij de mens. De priester zal de boze geest uitdrijven door regels te reciteren uit het heilig boek en/of te bidden⁶.

Een voorbeeld:

Als John jaloers is op Anne, kan hij een Tebib of Buda vragen zijn boze oog te richten op Anne als vergelding. De Tebib vraagt iets persoonlijks van Anne (zoals haren of nagels) en mengt dit met geheime ingrediënten of kruiden om Anne te bezitten (mensen gooien daarom nooit zomaar iets persoonlijks weg in Eritrea).

In Eritrea worden verhalen verteld van vrouwen die naar een Tebib gaan om de controle over hun mannen te behouden. Ze gaan naar een Tebib met hun echtelijke problemen en kunnen hun mannen bezitten door het gebruik van kruiden die ervoor zorgen dat zij niet naar andere vrouwen gaan. Dit kan ook een negatief effect hebben: de man kan depressief worden en niet meer in staat of bereid zijn te werken of zich heel anders en op een negatieve manier gaan gedragen.

Succesvol praktijkvoorbeeld: Eritrese priesters

Eritrese priesters in Nederland worden vaak gevraagd jonge Eritrese asielzoekers te helpen bij het wegnemen van hun ziektesymptomen.

⁵ Meer informatie over het betrekken van rituele behandeling in westerse behandeling is te vinden in de verdiepingsmodule ('in-depth material') op www.engi.eu.

⁶ Informatie van het kenniscentrum over Eritrea bij Nidos.

Succesvol praktijkvoorbeeld: culturele bemiddelaars

Zowel in België als in Italië zijn er positieve ervaringen met culturele bemiddelaars. Vaak waren ze vroeger zelf niet-begeleide minderjarige vreemdelingen die intussen geïntegreerd zijn en kunnen optreden als vertrouwde gespreksleiders in de discussie over moeilijke onderwerpen als seksualiteit en veiligheid, de begeleiding en de behoeften van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen. Dit werkt met name goed in groepsverband, gezien de groep-georiënteerde culturele achtergrond van veel minderjarigen.

1.2.4 Specifieke onderwerpen met betrekking tot culturele verschillen in de situatie van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen

Verwachtingen en belangen van de familie

Als niet-begeleide minderjarige vreemdelingen hun land verlaten krijgen ze vaak verwachtingen of instructies mee van hun familie: het vertrek van de minderjarige moet ten goede komen van de hele familie. Het beeld van de mogelijkheden die de minderjarige in Europa zal hebben is vaak niet realistisch, zoals de verwachting dat geld wordt gestuurd, dat gezinshereniging binnenkort zal plaatsvinden of dat de minderjarige een succesvolle carrière zal opbouwen en meer geld kan sturen. Deze verwachtingen kunnen een enorme belasting voor de minderjarige zijn, vooral omdat hij de familie wil helpen en hen niet teleur wil stellen.

Andere druk kan komen van de verwachting dat de minderjarige zorgt voor jongere broertjes en zusjes of een oudere zus. Deze rol is normaal in veel uitgebreide familieculturen maar kan een hoop stress veroorzaken door de situatie van de minderjarige ‚alleen in Europa‘.

Een voorbeeld:

Twee broers zijn in België en de oudste broer voelt zich ervoor verantwoordelijk dat de jongere broer zich goed gedraagt. De familie thuis heeft hem opgedragen zijn jongere broer te slaan omdat hij begint te roken. Voor de oudste broer is dit een echt probleem. Aan de ene kant wil hij geen problemen krijgen met het Belgische systeem dat slaan niet toelaat, aan de andere kant wil hij niet falen: hij wil zijn jongere broer controleren en opvoeden zoals zijn familie verwacht. Dus telefoneren de maatschappelijk werkers naar de ouders om de situatie toe te lichten en uit te leggen hoe ze ermee omgaan. Na een aantal telefoontjes ontslaat de moeder de oudste broer van zijn taak, vertelt hem dat de maatschappelijk werkers voor zijn jongere broer zullen zorgen en dat de familie daarmee instemt.

Geheimen

Zoals beschreven in paragraaf 1.1.2 houden veel asielzoekers dingen geheim. Deze geheimen betreffen vaak de gezinssituatie omdat hun landgenoten, familie of smokkelaars hen adviseerden de werkelijke situatie niet te onthullen. Dit kan veel stress veroorzaken, vooral als minderjarigen onder druk gezet worden om iemand meer over hun gezinssituatie te vertellen. Maar geheimen bewaren of leugens vertellen zijn in een ‚schaamtecultuur‘ ook een mechanisme om met beschamende situaties of schending van eer om te gaan. Liegen om de familie-eer te beschermen hoort bij een wij-(schaamte)cultuur. Dit is echter minder aanvaardbaar in een Europese mij-(schuld) cultuur. Het volgende voorbeeld toont de pijnlijke gevolgen van het bewaren van geheimen.

Een voorbeeld:

Twee zussen (niet-begeleide minderjarige vreemdelingen) werden jarenlang verzorgd door een liefdevol opvanggezin in Nederland. Op een gegeven moment werd duidelijk dat er ook een volwassen zus in Nederland was. Ze was van harte welkom in het opvanggezin en bezocht vaak haar zussen. Jaren later werd duidelijk dat deze vrouw niet de oudere zus maar de moeder van de meisjes was. Ze was illegaal in Nederland en hoopte dat haar kinderen een verblijfsvergunning zouden krijgen omdat ze niet-begeleid waren. Het opvanggezin was geschokt en kon niet omgaan met het feit dat ze al die jaren voor deze ‚wezen‘ hadden gezorgd terwijl er een moeder was. Helaas eindigde hierdoor de plaatsing.

Leeftijdsonderzoek

Niet-begeleide minderjarige vreemdelingen komen vaak uit landen waar hun geboorte niet wordt geregistreerd of de geboortedatum niet bekend is. De exacte leeftijd van deze minderjarigen is hierdoor vaak niet bekend. Indien er twijfel is over de leeftijd wordt er meestal een leeftijdsonderzoek⁷ gedaan. De begeleiding wordt dan aangepast aan deze beoordeling zonder dat de leeftijd op het identiteitsdocument wordt gewijzigd. Onzekerheid over de juiste leeftijd kan leiden tot problemen met betrekking tot huisvesting en onderwijs, waar toewijzing meestal gebaseerd is op de leeftijd volgens de identiteitsdocumenten. De professional die de minderjarige begeleidt kan dan een belangrijke rol spelen en pleiten in het belang van de minderjarige.

1.2.5 Specifieke onderwerpen met betrekking tot culturele verschillen in het risico van kindermishandeling van niet-begeleide minderjarigen

Onderzoek heeft een aantal risicofactoren voor kindermishandeling verduidelijkt en vastgesteld dat het risico groter is in pleegzorg dan bij de biologische familie. In dit deel worden specifieke thema's besproken die verband houden met de culturele verschillen in het risico van kindermishandeling tijdens opvang in gezinnen.

Familie-eer

Eer is een universeel concept en verwijst naar de wijze waarop individuen zich verhouden tot de groep(en) waarvan ze deel uitmaken. Families of groepen kunnen ook eergevoel hebben en een cruciaal aspect hierbij is dat eer kan worden beschadigd of verloren. Eer wordt soms beschouwd als een belangrijke factor in samenlevingen waarin mensen om te overleven voornamelijk op zichzelf aangewezen zijn. Een groep is meestal sterker dan een individu en heeft een grotere kans om de schaarse bronnen van bestaan zeker te stellen. Het individu moet zich onderwerpen aan de regels en normen van de groep om niet gestraft of uitgesloten te worden. *Erecodes* zijn dan een middel om anderen op afstand te houden. Als er genoeg is voor iedereen, zijn individuen niet afhankelijk van een groep om te overleven en vermindert het belang van groepsregels, zodat er meer ruimte is voor individuele beslissingen.

Eer is aan verandering onderhevig en verschilt per groep. Meningingen over wat een persoon moet zijn of doen om eerzaam te leven verschillen per individu, groep of niveau van de maatschappij, maar er zijn ook veel overeenkomsten. Opvoeding en de controle van de groep (gemeenschap) zijn de belangrijkste mechanismen om regels betreffende eer op te stellen .

⁷ Meer informatie over het leeftijdsonderzoek is te vinden op www.engi.eu.

Eer gaat in uitgebreide familieculturen vaak over opvoeding en opvolging. De 'schending van de eer' heeft daarom vaak te maken met relaties, partnerkeuze, seksualiteit en opvolgers. Het aanleren van eergevoel en het controleren en beschermen van de eer kunnen gepaard gaan met geweld, met name als de eer wordt bedreigd. Schending van eer is erger als deze door roddels en laster, die vaak worden ervaren als beschamend, bekend is buiten de groep. Hoe meer mensen weet hebben van een overtreding, hoe groter de kans op eegerelateerd geweld. Als de eer geschonden is kan deze hersteld worden door middel van eerzuiveringsacties zoals huwelijk, scheiding, afwijzing, ontkenning, aanvaarding of verzoening. Doden is de ultieme vorm van herstel, soms door middel van zelfmoord. De situatie hangt natuurlijk af van de aard van het conflict, de omvang van de eerschending en de erecodes (Janssen, 2006).

In Europa worden minderjarigen uit culturen met strikte erecodes (uitgebreide familie of wij-cultuur) vaak beïnvloed door de nieuwe cultuur die gericht is op individuele ontwikkeling (individuele of ik-cultuur), en er kan een groot risico op eerschending zijn. Een minderjarige moet kiezen tussen individuele zelfontplooiing en het risico op afwijzing door de familie of erger. Hulpverleners, begeleiders en voogden kunnen minderjarigen helpen weloverwogen beslissingen te nemen en kunnen dit met de familie bespreken. Erecodes maken ook deel uit van assimilatie. Begrip en respect voor de erecodes van anderen en zich bewust zijn van de eigen codes en er inzicht in hebben zijn belangrijk als hierover wordt gepraat, maar dit kan best lastig zijn.

Gendersverschillen

In veel landen moeten minderjarigen de specifieke wensen van de familie volgen. Beperking van bewegingsvrijheid voor meisjes en gearrangeerde huwelijken zijn in veel traditionele culturen schendingen van het recht op zelfbeschikking. Meisjes in vluchtelingen- en migrantengezinnen die uit deze culturen komen, bevinden zich onderaan in de familiehiërarchie als het gaat om hun rechten. Deze situatie is aan het veranderen in veel gezinnen die wat langer in Europa wonen maar hun bewegingsvrijheid is soms nog zeer beperkt (Pharos, 2009).

Gedwongen huwelijken

In sommige culturen vindt het huwelijk plaats op jonge leeftijd, meisjes worden 'uitgehuwelijkt'. Als het minderjarigen betreft, wordt dit als kindermisbruik beschouwd maar we weten niet hoe vaak dit voorkomt. In de praktijk is het moeilijk om de grens te trekken tussen een gedwongen en een gearrangeerd huwelijk. Soms wordt een meisje niet gedwongen om te trouwen met de partner die haar ouders kozen maar voelt ze zich verplicht uit loyaliteit. Of ze staat onder zodanige druk dat ze niet durft weigeren. Ze kan ook haar ouders vertrouwen omdat ze over het algemeen goede keuzes maken. De vraag blijft of het meisje een keuze heeft of wordt gedwongen. De druk om in te stemmen is niet alleen groot voor meisjes, jongens kunnen ook uitgehuwelijkt worden. Als een minderjarige weigert, kan dit leiden tot misbruik, huisarrest, bedreigingen of gedwongen terugkeer naar het land van herkomst. Als ze zich blijven verzetten en bijvoorbeeld weglopen, kan een gezin overgaan tot eerwraak (Pharos, 2009).

Een gedwongen huwelijk wordt vaak voorbereid voor een meisje 18 wordt, waarna het wordt voltrokken en er wettelijk niet veel gedaan kan worden. De voogd of mentor kan de minderjarige helpen kiezen maar tegen de wil van het gezin ingaan, kan ernstige gevolgen hebben zoals afwijzing door de familie. Verlies van familie kan een grote impact hebben op mensen uit een collectivistische of uitgebreide familiecultuur omdat ze vaak het gevoel hebben minder waard te zijn als individu dan als deel van de uitgebreide familie.

De voorbije jaren waren er veel 'kindbruiden' onder de vluchtelingen in Europa, vooral vrijwillige islamitische huwelijken gearrangeerd door de familie om de dochter te beschermen in vluchtelingenkampen of op haar vlucht naar Europa.

Een voorbeeld: wanneer een minderjarige die getrouwd is met een volwassene aankomt in Denemarken

Een huwelijk tussen een volwassene en een minderjarige wordt in westerse landen vaak gezien als een gedwongen huwelijk en is daarom onaanvaardbaar. In het asielstelsel in Denemarken worden minderjarigen onder de 15 altijd in een opvangcentrum voor minderjarigen geplaatst, wat betekent dat ze gescheiden zijn van hun volwassen echtgenoot.

In het voorjaar van 2016 heeft de minister van Integratie beslist dat een asielzoekend echtpaar waarvan één van de partners een minderjarige van 15-17 jaar is, ook in de asielopvang gescheiden moet worden. Dit nieuwe beleid werd eerst toegepast op echtparen zonder kinderen, maar het was de bedoeling dit ook te implementeren voor echtparen met kinderen.

Het Deense Rode Kruis merkte dat sommige van de echtparen die werden gescheiden door deze regel hier erg gefrustreerd door waren en dat een aantal van de hierbij betrokken gehuwde minderjarigen symptomen van depressie, isolatie en zelfbeschadiging vertoonden. Ze voelden zich zeer onveilig zonder hun partner, hun primaire 'vertrouwenspersoon'. Dit leidde tot betrokkenheid van jeugdbeschermers en psychologen.

In het licht van haar ervaringen met gescheiden echtparen zonder kinderen, pleitte het Deense Rode Kruis bij het ministerie in het voordeel van jonge echtparen met kinderen. Het ministerie was immers bezig met het opstellen van nieuwe richtlijnen om deze echtparen te scheiden. Het Deense Rode Kruis wil dat het ministerie rekening houdt met het recht van echtparen op welzijn en gezinsleven en dat meeneemt in hun richtlijnen. Het is niet zo dat het Deense Rode Kruis gedwongen huwelijken steunt, maar de organisatie vindt het belangrijk rekening te houden met het feit dat deze - niet altijd gedwongen - huwelijken voltrokken werden in een andere cultuur en voordat de echtparen naar Denemarken kwamen. Het is daarom noodzakelijk te onderzoeken of het samenleven van de volwassene en de minderjarige (ouder dan 15) het welzijn van de minderjarige in gevaar brengt. Dit dient voor elk echtpaar apart te gebeuren en de minderjarige moet hierbij ook gehoord worden. Scheiding mag alleen plaatsvinden als de minderjarige of professionals vinden dat het samenleven van de volwassene en de minderjarige schadelijk is voor het welzijn van de minderjarige. Omdat een dergelijke scheiding grote schade aan kan richten bij zowel de samenwonende minderjarige als één van de kinderen van het echtpaar, moet deze regel alleen toegepast worden na evaluatie van elk specifiek geval. De scheiding mag niet gebaseerd worden op de westerse interpretatie van leeftijd en huwelijk.

Een voorbeeld: kindbruiden in Nederland

Kindbruiden uit Syrië staan na hun aankomst in Nederland onder de voogdij van Nidos omdat het huwelijk van een minderjarige in Nederland niet wordt erkend. Het betreft vaak gearrangeerde huwelijken om de veiligheid van het meisje in een vluchtelingenkamp te garanderen of om de zorg voor de dochter over te dragen en zo meer middelen te hebben voor andere minderjarigen in het gezin. Het is in veel culturen gebruikelijk te trouwen binnen de familie. Dit is ook het geval in Syrië.

Een goed voorbeeld is de volgende situatie. Een minderjarig meisje en haar volwassen neef sloten een islamitisch huwelijk en vluchtten samen naar Europa. Beiden verklaarden dat het ging om een huwelijk om veiligheidsredenen en dat het huwelijk niet werd geconsumeerd. Daarom was het voor beide families geen probleem om het huwelijk door de imam nietig te laten verklaren, zoals ze allebei wilden.

Vrouwelijke genitale verminking

Een bijzondere vorm van kindermishandeling is vrouwelijke genitale verminking (VGV) of meisjesbesnijdenis. VGV kan gezondheidsproblemen veroorzaken tijdens de menstruatie, zwangerschap en bevalling en kan leiden tot (constante) pijn. Naast het besnijden van jonge meisjes, kan VGV ook toegepast worden na seksueel contact, na de bevalling of als een meer extreme vorm van een eerdere besnijdenis.

In Europa wordt meisjesbesnijdenis beschouwd als genitale verminking en is het verboden. Sommige gezinnen die afkomstig zijn uit gebieden waar dit gebruikelijk is, willen vaak niet meer dat hun dochters besneden worden als ze in Europa leven maar kunnen onder druk staan om het toch te doen. Er zijn geen gegevens over gevallen van VGV in Europa, maar het is bekend dat meisjes daarvoor soms naar het buitenland gestuurd worden omdat het verboden is in Europa. Een reis of vakantie naar het land van herkomst is een mogelijke aanwijzing van een geplande besnijdenis.

Cultuur sensitieve gesprekken met betrokkenen over besnijdenis kunnen zowel de risico's benadrukken als oplossingen bieden. Besnijdenis kan een probleem worden voor een meisje als ze de westerse cultuur leert kennen waarin besnijdenis wordt gezien als een inbreuk. Vroeger zag ze besnijdenis als iets natuurlijk, nu ervaart ze het als verkeerd. Haar eerdere gebrek aan bewustzijn was een beschermende factor die nu is verdwenen.

Een voorbeeld: genitale verminking van vrouwen in België

Een 17-jarig meisje uit Sierra Leone vraagt Minor-Ndako om hulp omdat ze is verward door de seksuele voorlichting op school. Het thema besnijdenis kwam aan bod en er werd gezegd dat het vrouwenmishandeling is en nog steeds gebeurt in Afrika. Ze vertelt in de therapie dat de besnijdenis haar keuze niet was, dat ze er erg onder heeft geleden maar dat ze haar vertelden dat ze een vrouw moest worden. We praten samen over de verschillende betekenissen van vrouw zijn, hoe mensen daarin van mening kunnen verschillen, welke ideeën er allemaal leven, en hoe tegenstrijdig die soms kunnen zijn. We besluiten dat plots in een andere cultuur terechtkomen met vele andere ideeën samengaat, met heel andere feedback krijgen dan je gewoon bent, en dat je daar verward van kan raken (Huybrechts, 2009).

Huislaaf of Assepoester

In veel culturen en vooral in slechte economische situaties is het gebruikelijk dat meisjes vanaf zeer jonge leeftijd huishoudelijke en verzorgende taken hebben in het gezin. Meisjes zijn hierop voorbereid en het geeft ze een positief zelfbeeld als ze de taken uitvoeren zoals wordt verwacht. Er zijn echter ook situaties waarin een meisje, meestal geen biologisch kind, de rol van huislaaf krijgt. Als kinderen met een gezin reizen, doet een niet-biologisch kind vaak een onevenredige hoeveelheid klusjes in het huishouden, of moet het zorgen voor andere kinderen. Deze minderjarigen worden 'Assepoester' of 'huislaaf' genoemd.

Het is belangrijk om waakzaam te zijn voor een ongelijke positie van een niet-begeleide minderjarige in een opvanggezin. Teken hiervan of van misbruik van een minderjarige als huislaaf zijn niet naar school gaan, gebrek aan slaap, veel huishoudelijke of verzorgende taken op zich nemen en niet dezelfde zorg krijgen als de andere minderjarigen in het gezin.

1.3 NOODZAAK VAN BEGELEIDING

1.3.1 Inleiding

In het begin van hun verblijf in het gastland hebben niet-begeleide minderjarigen veiligheid en tijd om te rusten nodig om te kunnen herstellen van de reis en de overgang te maken naar de nieuwe situatie.

Praktijkvoorbeeld: BIC-model

De Nederlandse professor Kalverboer ontwikkelde het BIC-model (*Best Interest of the Child*), dat 14 voorwaarden aangeeft voor een goede ontwikkeling. Haar uitgangspunt is dat een gunstige ontwikkeling van het kind gegarandeerd wordt en er kan worden gesproken van veiligheid als aan alle voorwaarden is voldaan (Spinder & van Hout, 2008).

Het BIC-model is de basismanier van werken voor diagnostische pedagogische beoordelingen op het 'Onderzoeks- en Expertisecentrum voor Kinderen en Vreemdelingenrecht' aan de Rijksuniversiteit Groningen. Het helpt om de kwaliteit van de leefomgeving van de minderjarige te schetsen en die te vergelijken met alternatieve situaties. Besluitvorming in het voordeel van de omgeving met de hoogste kwaliteit, biedt minderjarigen ontwikkelingsmogelijkheden en is in hun belang. Een beslissing op basis van de hierboven genoemde uitgangspunten is in overeenstemming met het Internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind (IVRK), in het bijzonder artikel 3 (Kalverboer & Zijlstra, 2006).

Het BIC-model is aangepast voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen⁸.

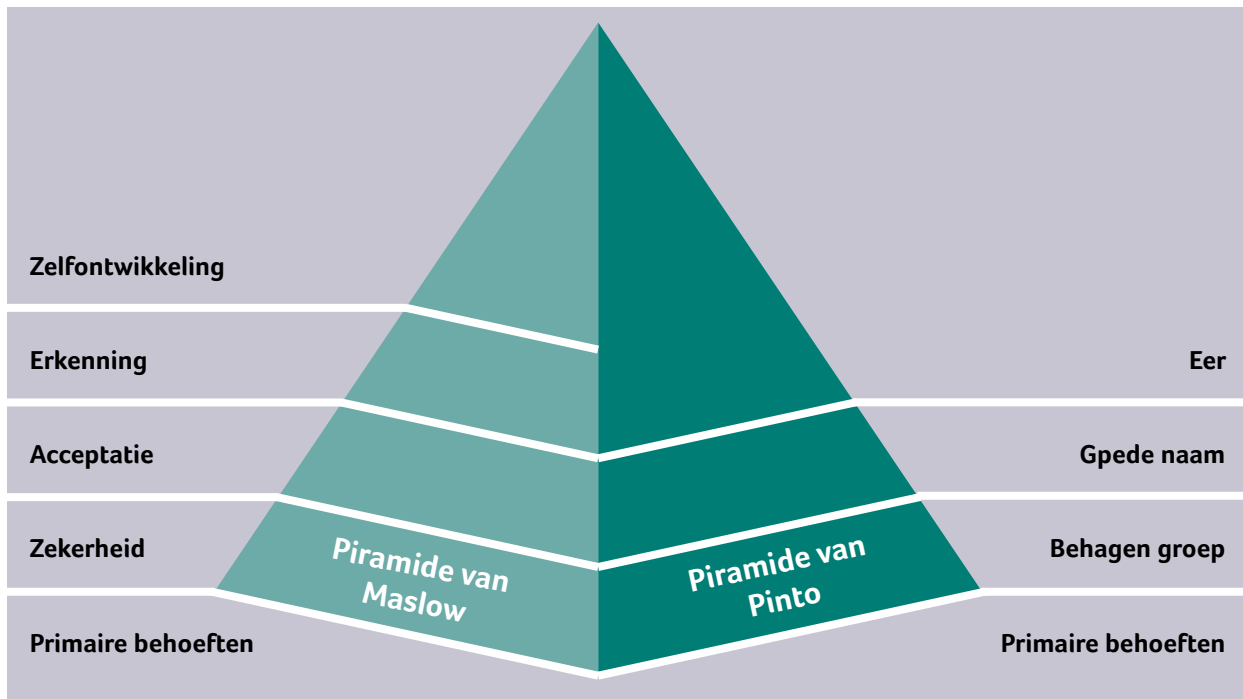
1.3.2 Basisbehoeften van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen na de vlucht

Onmiddellijk na aankomst zijn veel niet-begeleide minderjarigen gefocust op het verkrijgen van de gewenste verblijfsvergunning en op hun primaire basisbehoeften zoals voldoende eten, een plek om te verblijven en veiligheid. Vooral adolescenten zijn vaak sterk gericht op contact met leeftijdgenoten, in het bijzonder op contact met leeftijdgenoten met een vergelijkbare achtergrond. In de praktijk is het moeilijk om jongeren te motiveren om te werken aan hun verdere ontwikkeling zolang ze gericht zijn op de primaire levensbehoeften en op 'overleven'. Het is belangrijk dat de begeleiding aansluit bij de behoeften van niet-begeleide minderjarigen.

De basisbehoeften van een niet-begeleide minderjarige in het begin van de opvangperiode

De piramides van Maslow en Pinto kunnen helpen om deze behoeften te begrijpen. De piramides tonen de hiërarchie van de menselijke basisbehoeften voor respectievelijk het individu en uitgebreide familiestructuren:

⁸ Het volledige model is beschikbaar op www.engi.eu.

De piramide van Maslow is van toepassing op de westers georiënteerde mens (12 % van de wereldbevolking) maar niet op de gehele mensheid. Het oostelijke deel van de wereld (88 %) heeft andere behoeften dan het westelijk deel en een andere hiërarchie van behoeften (Pinto 2007).

Zes jaar onderzoek in Nederland (2009-2015) naar de mening van niet-begeleide minderjarigen over de begeleiding die ze krijgen, leidde tot de conclusie dat veel minderjarigen behoefte hebben aan een permanente voogd die persoonlijk betrokken is. Naast sociale en praktische ondersteuning, hebben niet-begeleide minderjarigen een gevoelsband nodig: minderjarigen in alle soorten opvanginstellingen missen hun familie. Opvanggezinnen lijken het meest geschikt om dit gemis te compenseren omdat de jongeren daar deel uitmaken van een nieuw sociaal systeem (Kalverboer et al., 2016). Het onderzoek heeft ook aangetoond dat veel jongeren het belangrijk vinden om in een gezin of in kleinschalige opvang te leven en een verandering van de woonsituatie vervelend vinden. Bovendien willen de jongeren de taal van het gastland zo snel mogelijk leren.

Een andere behoefte die niet-begeleide minderjarigen vermelden, is de behoefte aan erkenning om wie ze zijn, rekening houdend met hun achtergrond, de onafhankelijkheid die ze verworven hebben tijdens hun reis en hun wens om bij te dragen aan de belangen van hun familie. Veel niet-begeleide minderjarigen willen ook dat de ellende en de vaak traumatische ervaringen die ze doormaakten worden erkend zonder erover te praten. Een netwerk van mensen die dezelfde ervaringen hadden, zoals beschreven in volgend voorbeeld, kan ook erg nuttig zijn.

Een voorbeeld: netwerk

De Deense Rode Kruis opvangcentra voor minderjarigen hebben de ervaring dat veiligheids- en vertrouwensbanden tussen jongeren in de centra soms vergelijkbaar zijn met de band tussen een kind en een primaire verzorger, zoals een ouder. Deze vorm van normaliteit maakt dat ze zich veilig voelen. Ze delen de ervaring van alleen-zijn tijdens de vlucht en moeilijke herinneringen. Het is niet noodzakelijk dat ze erover praten, maar er is wederzijds begrip voor de ervaringen. Omdat je als vluchteling tot een minderheidsgroep behoort in een vreemd land, voel je je sterker als je niet alleen bent. Het betreft vaak, maar niet altijd, jongeren met dezelfde nationaliteit. Zij behandelen elkaar als familie en dragen bij aan elkaars welzijn. Ze troosten elkaar als ze verdrietig zijn, kalmeren elkaar als ze onrustig zijn, koken voor elkaar als ze ziek zijn en helpen elkaar op andere manieren.

Belangrijke aspecten in de eerste fase van de opvang van niet-begeleide minderjarigen zijn:

- rust en veiligheid aanbieden bij aanvang van de opvang;
- de basisbehoeften van minderjarigen vervullen: onderdak, voldoende voedsel, fysieke veiligheid en contact met de biologische familie;
- interesse en betrouwbaarheid tonen in het contact met minderjarigen;
- wantrouwen, geheimen en/of onwil om te praten van minderjarigen respecteren;
- de mate van onafhankelijkheid van minderjarigen respecteren;
- streven naar continuïteit in de mentoren/voogden en de opvang;
- passende dagelijkse activiteiten aanbieden;
- positieve steun geven aan (de ervaring en) religie van minderjarigen.

Praktijkvoorbeeld: opvang in Denemarken

De visie op opvang in Deense Rode Kruis asielcentra is gebaseerd op drie waarden: veiligheid, waardigheid en zingeving. In het centrum begint dit op het parkeerterrein, waar het personeel de nieuwkomer opwacht in een jas van het Rode Kruis. Dit geeft een gevoel van veiligheid omdat bijna alle minderjarigen het Rode Kruis kennen en weten waar het voor staat. Vriendelijkheid wordt een professioneel hulpmiddel en het personeel gebruikt mimiek en lichaamstaal om veiligheid en vriendelijkheid uit te stralen. De opvang is zeer gestructureerd maar houdt altijd rekening met individuele fysieke en psychische behoeften. Er wordt voorzien in basisbehoeften als een douche, schone kleding en een goede nachtrust in een veilige omgeving.

Een opvangcentrum heeft een speciale ontvangstruimte waar niet-begeleide minderjarigen geregistreerd worden en waar zij praktische informatie en informatie over hun rechten ontvangen. Er is een tolk aanwezig bij het gesprek van de minderjarige met zijn nieuwe contactpersoon. De ontvangstruimte is comfortabel, met een bank, een kaart van de wereld en een kopje thee. Sommige jongeren willen praten en sommigen willen gewoon zitten. Andere jongeren willen dat de deur open blijft of hebben steun aan de aanwezigheid van een landgenoot. Het eerste gesprek is van groot belang voor het hele proces. Hier wordt verteld dat het Rode Kruis voor hen zal zorgen en dat de vlucht voorbij is. De jongeren hebben de neiging om de omgeving te scannen en wanneer ze zien hoe andere minderjarigen lachen, praten met het personeel, voetballen, naar school gaan, enz. geeft hen dat een veilig gevoel. Voor meisjes duurt dit wat langer, afhankelijk van het aantal meisjes in het centrum. Hoe meer meisjes er aanwezig zijn, hoe veiliger de meisjes zich voelen.

Opvang gaat over het creëren van een gevoel van veiligheid, het invullen van basisbehoeften en het geven van informatie over wat er verder zal gaan gebeuren. De gezondheid van de jongere wordt gecheckt en de jongere gaat al de volgende dag naar school als hij of zij dat wil. In het opvangcentrum is alles een aanbod, geen verplichting.

De jongere verhuist na één of twee weken naar vervolgoopvang. Het is van groot belang dat de jongere zich welkom en verwacht voelt. Er staat een 'mentor' (een andere minderjarige) klaar om de nieuwkomer te verwelkomen. De nieuwe jongere zal zijn primaire en secundaire contactpersonen ontmoeten, mensen die verantwoordelijk zullen zijn voor zijn of haar lichamelijke, psychische en sociale ontwikkeling. Deze mensen zullen zich richten op de individuele vaardigheden van de jongere en de jongere helpen om veerkrachtig, positief, geduldig en tolerant te zijn. De minderjarigen hebben verantwoordelijkheden en plichten in het opvangcentrum en op school. Activiteiten en training voor het dagelijks leven zijn altijd deel van de routine. Als de jongere speciale behoeften heeft, krijgt hij sociale zorg en/of psychologische hulp. Er is een waarderende benadering naar de jongeren. Zolang het opvangcentrum niet te groot is profiteren jongeren ervan om zich te kunnen spiegelen aan anderen. In een te groot centrum zal de omgeving te rumoerig zijn, wat de ontwikkeling van de jongeren vertraagt.

1.3.3 Beschermende factoren voor niet-begeleide minderjarigen versterken

Een bekende methodologische aanpak van (jeugd)zorg is het werken aan het versterken van beschermende- en het verminderen van risicofactoren. Beschermende- en risicofactoren voor minderjarigen die opgroeien in hun land van herkomst zijn echter niet altijd dezelfde als die voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen.

Beschermende en risicofactoren voor niet-begeleide minderjarigen volgens wetenschappelijk onderzoek

De begeleiding van alleenstaande minderjarigen heeft als doel hun veerkracht te vergroten door beschermende factoren voor de jongere en diens omgeving te versterken en risicofactoren te minimaliseren. Beschermende factoren zijn omstandigheden in de omgeving en kenmerken van het individuele kind die gebruikt en versterkt kunnen worden om de veerkracht van jongeren te vergroten en risico's te verminderen. Veerkracht wordt gedeeltelijk bepaald door genetische factoren en gedeeltelijk door verworven coping-strategieën.

Bij het bekijken van risico- en beschermende factoren voor niet-begeleide minderjarigen⁹, is het belangrijk om op te merken dat de leeftijdsgrens van 18 voor minderjarigheid geen wereldwijde standaard is. Vaak komt deze leeftijdsgrens niet overeen met de cultuur van de minderjarige en binnen en tussen culturen bestaan verschillende benaderingen. In veel landen bestaat er geen strikte scheiding tussen de wereld van kinderen en die van volwassenen. Een niet-begeleide minderjarige kan zijn land verlaten als volwassene en als kind bestempeld worden in het land van bestemming. Een niet-begeleide minderjarige kan bovendien taken uitgevoerd hebben die in de Europese samenleving alleen uitgevoerd worden door volwassenen (Derluyn & Broekaert, 2008). Het is belangrijk hieraan toe te voegen dat de reis naar Europa niet-begeleide minderjarigen volwassener maakt in hun gedrag.

Vaak moeten vluchtelingen omgaan met opeenvolgende trauma's die veroorzaakt zijn in het land van herkomst, tijdens de vlucht of in het nieuwe, vreemde land (Derluyn & Broekaert, 2008; Fazel et al., 2012; Reed, Panter-Brick & Stein, 2012). Geweld ervaren (dreigend en werkelijk geweld) als slachtoffer of als toeschouwer is een grote risicofactor voor psychische problemen (Reed et al., 2012). Diverse studies tonen aan dat jongeren die begeleid worden door een familielid of die na aankomst worden opgevangen door een familielid minder problemen hebben dan niet-begeleide minderjarigen (van der Veer, 1996). Deze laatsten hebben vaker een slechtere geestelijke gezondheid.

Ondersteuning en bescherming kunnen minderjarigen en kinderen helpen om te gaan met de psychologische effecten van trauma's en ellende. In het geval van scheiding van de ouders missen jongeren vaak sociale steun en bescherming en verliezen ze ook andere belangrijke familieleden. Ze verliezen dus een wereld van betekenisvolle volwassenen, veiligheid, stabiliteit en 'wortels'. Bovendien lopen ze, vooral door gebrek aan bescherming, meer risico op het meemaken van traumatische gebeurtenissen tijdens de vlucht. Ook ontberen ze sociale en economische middelen in het vreemde, nieuwe land van verblijf (Derluyn & Broekaert, 2008). Jongeren wiens familieleden zich in een moeilijke situatie (zoals de gevangenis) bevinden, hebben een verhoogd risico op het ontwikkelen van psychische problemen. Dit lijkt ook het geval te zijn wanneer jongeren moeilijk contact kunnen houden met hun familie. Contact met familie (op afstand) heeft een beschermende invloed (Fazel et al., 2012).

Het acculturatieproces kan veel stress veroorzaken omdat het kan leiden tot verlies van contact met de traditionele manier van leven (Derluyn & Broekaert, 2008). Integratie in de nieuwe samenleving met behoud van de eigen oorspronkelijke cultuur zorgt voor een betere aanpassing. Vasthouden aan de traditionele gezinswaarden werkt beschermend, maar het is ook belangrijk dat jongeren integreren en de kans krijgen om de nieuwe taal te leren (Fazel et al., 2012). In de leefsituatie betekent dit dat het beschermend werkt tegen psychologische problemen wanneer

⁹ De lijst 'Specifieke beschermings- en risicofactoren voor niet-begeleide minderjarigen' staat op www.engi.eu.

jongeren samenleven met mensen met dezelfde achtergrond die zijn geïntegreerd in de nieuwe samenleving (Fazel et al., 2012; van der Veer, 1996).

Een ondersteunende omgeving vermindert psychische klachten maar in de praktijk bestaat zo'n omgeving niet altijd. De leefomstandigheden in het nieuwe land zijn vaak moeilijk: grote asielcentra, groepen met weinig privacy en weinig personeel (Derluyn & Broekaert, 2008). Zo'n accommodatie heeft een negatieve invloed op het functioneren van minderjarigen, in tegenstelling tot zelfstandig wonen of wonen in een gastgezin/pleeggezin, waar het ervaren van veiligheid en privacy belangrijk lijken te zijn (Fazel et al., 2012).

In kwalitatief onderzoek uit 2011 over de rol van religie bij niet-begeleide minderjarigen merkte Ní Raghallaigh (2011) op dat godsdienst hen betekenis, comfort en een gevoel van controle over hun nieuwe leefsituatie gaf. Voor velen lijkt religie een belangrijke factor te zijn in hoe ze met hun situatie omgaan. Carlson, Cacciatore en Klimek (2012) beschrijven het geloof in een hogere macht of religie als een individuele beschermende factor. De gebruikte overlevingsstrategieën hangen af van de omstandigheden en ervaringen uit het verleden van de niet-begeleide minderjarige.

Verschillende studies (Geltman et al., 2005; Bean et al., 2007; Hodes, Jagdev, Chandra en Cunniff, 2008) hebben risicofactoren aangetoond die de ontwikkeling voorspellen van posttraumatische stressreacties bij niet-begeleide minderjarigen, zoals weinig sociale steun, lichamelijk letsel en het aantal meegemaakte traumatische ervaringen. Meisjes en oudere niet-begeleide minderjarigen lopen een groter risico op het ontwikkelen van een posttraumatisch stressyndroom (PTSS). Gezondheidsproblemen van voor de emigratie of opgelopen tijdens de vlucht of in vluchtelingenkampen, lijken ook belangrijke risicofactoren te zijn (Carlson et al., 2012). Van der Veer (1996) stelt dat de mogelijkheid voor een kind om emoties uit te drukken door muziek te maken of om agressie te kanaliseren door te sporten, een beschermende factor is.

Een onderzoek van van Ijzendoorn (2008) toonde aan dat vooral genen gerelateerd aan het dopaminesysteem minderjarigen minder of meer ontvankelijk maken voor de omgeving. Specifieke combinaties van dergelijke genen kunnen sommige minderjarigen helpen geen posttraumatische stress en probleemgedrag te ontwikkelen na mishandeling of verwaarlozing. De positieve en negatieve effecten van omgevingsinvloeden verschillen per jongere omdat er verschillende niveaus van ontvankelijkheid zijn.

Beschermende en risicofactoren die specifiek zijn voor niet-begeleide minderjarigen:

Beschermende factoren:

- Kennis van de taal van het gastland
- Godsdienst
- Emotieregulatie
- Veiligheid
- Continuïteit van de woonplaats
- Sociale steun
- Samenleven met anderen met dezelfde achtergrond
- Contact met familie

Risicofactoren:

- Fysieke of psychische gezondheidsproblemen
- Onzekerheid
- Traumatische ervaringen
- Ervaringen met geweld
- Niet-begeleid zijn
- Weinig sociale steun
- Wonen in grote opvangcentra
- Geen contact met familie

1.3.4 Begeleiding voor gezinshereniging

In sommige Europese landen komt een aanzienlijk aantal niet-begeleide minderjarigen in aanmerking voor gezinshereniging¹⁰. Voordat de hereniging feitelijk plaatsvindt, moet de jongere vaak lang wachten en heel wat doorstaan. Op het moment dat ouders en kind elkaar eindelijk terugzien, is iedereen erg blij. Maar het is niet altijd gemakkelijk om weer als gezin samen te leven. De hereniging kan ook leiden tot nieuwe en onbekende spanningen.

Een voorbeeld: gezinshereniging in Nederland

In 2014 en 2015 stuurden vluchtelingen, vooral Syriërs, hun kinderen vaak vooruit naar Europa om gezinshereniging aan te vragen. In eerste instantie was het gebruikelijk dat de oudste zoon werd gezonden, maar in de loop van 2015 merkte Nidos dat de kinderen die in Nederland aankwamen, alleen of begeleid, jonger waren dan voorheen. Er waren zelfs kinderen jonger dan 10 jaar. Het werd duidelijk dat er een verband bestaat tussen dit fenomeen en de kans om de overtocht naar Europa te overleven. Boten met kleine kinderen haalden vaker de overkant dan andere boten. Hoe meer vluchtelingen er naar Nederland kwamen, des te langer de procedure van gezinshereniging duurde. In 2015 en 2016 leidde dit tot veel paniek en consternatie omdat de familie de jongeren onder druk zette om de procedure te beïnvloeden en te versnellen.

Intussen vonden de eerste herenigingen plaats en Nidos zag naast veel gelukkige kinderen ook kinderen die in paniek waren omdat hun familie overkwam.

Er was bijvoorbeeld een achtjarig meisje dat net vóór de hereniging verklaarde dat ze niet bij haar familie wilde wonen omdat ze vroeger door hen geslagen werd. Dit gebeurde niet in het (Arabische) opvanggezin dat nu voor haar zorgde en dat vond ze fijn. Met begeleiding van Nidos en begrip van de biologische ouders en het opvanggezin is dit opgelost. Het meisje is nu erg gelukkig bij haar ouders, broers en zussen, wordt niet geslagen en bezoekt het opvanggezin regelmatig.

Migratie waarbij familieleden op verschillende tijdstippen migreren, verhoogt ook het risico op situaties waarin familie-eer een rol speelt. Tijdens de afwezigheid van de ouders went de minderjarige aan westerse gedragsregels en het hebben van meer vrijheid. Dit kan in strijd zijn met de strengere gedragsregels en de 'eercultuur' van de biologische familie. Het is dus erg belangrijk om de ouders ondanks de grenzen en de afstand tijdens de begeleidingsperiode te betrekken bij de ontwikkeling van hun kind in Europa. Als de (uitgebreide) familie onvoldoende inzicht heeft in de nieuwe situatie kan dit ertoe leiden dat de ouders proberen de jongere opnieuw op te voeden zodra ze weer samen zijn, om hiermee de familie-eer en hun goede reputatie te beschermen¹¹. Dit kan leiden tot kindermishandeling.

Een opvanggezin kan een waardevolle bijdrage leveren door de biologische familie te betrekken bij gebeurtenissen en bij de ontwikkeling van de jongere tijdens diens verblijf in het opvanggezin. Dit kan ook voorkomen dat de jongere met zijn gedrag de familie-eer beschadigt.

¹⁰ Meer informatie over gezinshereniging is te vinden op www.engi.eu.

¹¹ Gebaseerd op Marjan Schippers en Mirjam van der Meer (Nidos) in 'Tijdschrift voor jeugdgezondheidszorg', speciale editie over nieuwkomers, gepubliceerd in oktober 2016.

1.3.5 Zelfredzaamheid vanaf 18 jaar

In de meeste Europese landen worden kinderen meerderjarig als ze 18 worden. Zoals vermeld in paragraaf 1.3.3 komt deze leeftijdsgrens vaak niet overeen met de cultuur van de niet-begeleide minderjarige.

In sommige landen, zoals Denemarken en Nederland, veranderen de opvangfaciliteiten op deze leeftijd en stopt ook de betaling van opvanggezinnen. Afhankelijk van het stadium van hun asielpcedure, zullen de jongeren dan in een asielcentrum voor volwassenen moeten gaan wonen.

Het doel van begeleiding in Nederland en van het leven in een opvanggezin is daarom dat niet-begeleide minderjarigen zelfredzaam zijn als ze 18 worden. In de Europese landen met wettelijke voogden wordt de jongere vanaf dat moment ook niet meer begeleid door een voogd.

Zelfredzaam zijn is voor veel minderjarigen moeilijk. Niet-begeleide minderjarigen zijn vaak erg ongerust over 18 worden. Zij zijn bang voor het bureaucratische papierwerk dat hen wacht. Onzekerheid over waar ze in de toekomst zullen wonen speelt ook vaak een rol. Afgezien van een netwerk van vrienden en rolmodellen is een ondersteunend netwerk waarop jongeren kunnen rekenen en waar ze terecht kunnen met hun vragen daarom uiterst belangrijk. Een sociaal leven via opleiding of werk helpt natuurlijk ook. De taal spreken van het land van verblijf is een andere sterk beschermende factor.

In sommige landen kan de voortzetting van jeugdzorg en/of begeleiding door een voogd zeer ondersteunend zijn.

Praktijkvoorbeeld:

In Duitsland, bijvoorbeeld in Zuid-Nedersaksen, kan jeugdzorg indien nodig doorlopen tot de leeftijd van 21. JSN heeft hiermee goede ervaringen.

Coaching om zelfredzaamheid op te bouwen

Om niet-begeleide minderjarigen te coachen in zelfredzaamheid is het belangrijk om:

- voortdurend aandacht te besteden aan het opbouwen van een ondersteunend netwerk, zowel formeel (organisaties) als informeel (vriendschappen, landgenoten en geïntegreerde volwassenen of volwassenen geboren in het gastland);
- te proberen het opvanggezin te integreren in het ondersteunende netwerk van minderjarigen als ze 18 worden;
- ervoor te zorgen dat minderjarigen lang voordat ze 18 worden weten waar ze op hun 18e zullen wonen;
- ervoor te zorgen dat de volgende verblijfplaats zo goed mogelijk aansluit bij het netwerk en de dagelijkse routine (onderwijs/werk) van de minderjarige.

1.3.6 Begeleiding na het antwoord op de asielaanvraag: terugkeer of integratie

De asielaanvraag van de niet-begeleide minderjarige leidt tot een positief of een negatief antwoord. Bij een negatief antwoord is de begeleiding gericht op terugkeer. Illegaal verblijf in het gastland wordt niet gezien als een aanvaardbare optie voor een adolescent.

Minderjarigen begeleiden bij terugkeer is vaak moeilijk omdat zowel de jongere als diens familie alle hoop had gevestigd op een verblijfsvergunning en geen rekening wilde houden met een eventuele afwijzing.

Integratie na ontvangst van een verblijfsvergunning vraagt ook om goede ondersteuning. De verschillen in cultuur en maatschappij zijn vaak aanzienlijk en dit vraagt veel van de minderjarigen en hun aanpassingsvermogen.

Terugkeer

Er zijn veel verschillen tussen de Europese landen wat betreft asielwetgeving voor minderjarigen. Tsjechië geeft bijvoorbeeld alle niet-begeleide minderjarigen een verblijfsvergunning als ze deze aanvragen. Nederland stuurt niet-begeleide minderjarigen voor hun 18^e niet tegen hun wil gedwongen terug, maar er zijn wel gevallen bekend van minderjarigen die werden aangespoord om voor hun 18^e op vrijwillige basis terug te keren.

Terugkeer is een groot probleem voor de meeste niet-begeleide minderjarigen. Zij vrezen voor hun veiligheid of voor represailles omdat ze vertrokken. Ze schamen zich ook omdat ze hun familie niet hebben kunnen helpen of zijn bang voor afwijzing door hun familie omdat ze niet succesvol waren in Europa.

Jongeren die terugkeren kunnen niet welkom zijn in de familie als ze terugkeren met lege handen. Families hebben vaak grote financiële offers gebracht voor de reis en terugkeren zonder geld kan de familie in ernstige financiële problemen brengen. Bovendien is met lege handen terugkeren uit Europa ongeloofwaardig in de ogen van de lokale gemeenschap in het land van herkomst. Een niet-begeleide jongere die terugkeert kan beschouwd worden als een mislukking en niet langer welkom zijn in de gemeenschap, waardoor diens mogelijkheden voor huisvesting en inkomen beperkt worden.

Het begeleiden van terugkeer kan deze problemen verminderen. Belangrijk zijn:

- goede up-to-date informatie over veiligheid in het land van herkomst;
- de ervaringen van degenen die eerder terugkeerden;
- de familie informeren over de reden van de gedwongen terugkeer, als 'excuus' voor de minderjarige;
- een terugkeerplan waarbij de minderjarige niet met lege handen terugkeert (geschoold in een vak bijvoorbeeld) en in overleg met de familie.

Een voorbeeld:

De Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) biedt de mogelijkheid om met hulp eervol terug te keren. IOM onderzoekt ook de veiligheid van terugkeer en bijvoorbeeld de mogelijkheden voor minderjarigen om naar school te gaan.

Een jongen die net 17 werd moet als hij 18 wordt terugkeren naar Afghanistan. Hij heeft een plan om daar een winkel te beginnen met financiële steun van IOM.

Zijn voogd van Nidos belt in zijn aanwezigheid met de vader om dit plan te bespreken. De vader bespreekt het plan vervolgens met de rest van de familie en samen besluiten ze dat het beter is voor de veiligheid van de jongen als

hij naar een oom gaat die in een andere regio woont. Bovendien vinden ze het niet verstandig dat hij een winkel start omdat hij beroofd kan worden.

De familie stelt voor dat de jongen in Nederland leert autorijden en een cursus automechanica volgt. Dankzij financiële steun van IOM kan hij na terugkeer in Afghanistan taxichauffeur worden.

Praktijkvoorbeeld: het terugkeerbeleid van Nidos

Terugkeerbeleid bij Nidos is gebaseerd op de visie dat werken aan duurzame terugkeer van een minderjarige dubbel commitment vereist: commitment van de minderjarige en commitment van de familie.

Dit commitment voor terugkeer kan worden bereikt als er in samenwerking met zowel de jongere als de familie een duurzaam plan voor veilige terugkeer wordt voorbereid. Dit plan moet uitzicht bieden op een zelfstandig bestaan en dient te zijn gebaseerd op correcte en betrouwbare informatie. De terugkeer moet duurzaam zijn, wat gemonitord dient te worden door internationale en lokale organisaties.

Dubbel commitment kan worden bereikt door:

- goede timing;
- de familie vanaf het begin van de begeleiding te betrekken bij de situatie van de jongere en te activeren bij het oplossen van problemen en het opstellen van toekomstplannen;
- samen met de jongere te bepalen op welk moment de mogelijkheden voor terugkeer besproken zullen worden en samen een terugkeerplan op te stellen.

Een duurzaam plan voor terugkeer:

- biedt de minderjarige een veilig verblijf;
- biedt de minderjarige vooruitzicht op een zelfstandig bestaan via opleiding of werk;
- biedt de minderjarige ontwikkelingsmogelijkheden;
- wordt voorbereid met toestemming en steun van de familie;
- biedt opvang in een gezin, bij voorkeur binnen de familie, maar anders in andere vormen;
- wordt ondersteund door lokale organisaties.

Het waarborgen van een duurzame terugkeer betekent:

- dat de terugkeer wordt bewaakt door lokale en internationale organisaties;
- dat het terugkeerplan en de eerste periode na terugkeer gecontroleerd worden zodat het plan waar nodig kan worden aangepast met de hulp van lokale organisaties en/of de familie.

Succesvol praktijkvoorbeeld:

Het Deense Rode Kruis biedt afgewezen asielzoekers in de centra begeleiding voor terugkeer en er is een specifieke aanpak voor minderjarigen.

Minderjarigen die zojuist zijn aangekomen zijn vaak moe, gespannen en verward. Ze hebben onjuiste en tegenstrijdige informatie gehoord over de opvang en de asielprocedure in hun nieuwe land. Ze vinden het daarom moeilijk zich te oriënteren en tot rust te komen. Naast de behoefte aan veiligheid is het belangrijk dat zij weten wat er zal gaan gebeuren. Daarom is het belangrijkste doel bij het eerste contact om minderjarigen het gevoel te geven dat ze controle hebben over de situatie en hen de context en betekenis van hun nieuwe en vreemde situatie te helpen begrijpen.

Vroegtijdige interventie is heel belangrijk. De jongeren dienen basisinformatie te krijgen over de asielpprocedure, met inbegrip van informatie over begeleiding bij terugkeer als ze hun asielaanvraag willen intrekken of als de asielaanvraag wordt afgewezen.

De belangrijkste boodschap bij begeleiding van terugkeer is: zorg ervoor dat je niet alleen staat in deze situatie maar aanvaard het aanbod van onpartijdig advies. Het gaat om een motiverend gesprek met een volwassene die de minderjarige kan helpen om op basis van goede informatie keuzes te maken voor de toekomst. De minderjarige kiest zelf maar de begeleider helpt door de opties uit te leggen.

In dit vroege stadium wordt, voordat er frustratie ontstaat over de afwijzing van de asielaanvraag, de basis gelegd voor begeleide terugkeer in een later stadium.

Als de asielaanvraag van een minderjarige afgewezen wordt, neemt het Deense Rode Kruis meteen contact op met de minderjarige. Dit gebeurt via de voogd of medewerkers van het opvangcentrum. Het is belangrijk dat alle voogden (vrijwilligers en betaalde voogden) en het personeel van de opvangcentra vertrouwd zijn met de doelstellingen en mogelijkheden van begeleiding bij terugkeer.

Als de minderjarige wordt opgevangen door familieleden, kunnen deze vaak zeer nuttige informatie geven voor de begeleiding van de terugkeer. Het is belangrijk de minderjarige ook alleen te spreken omdat de familieleden hun eigen motieven hebben voor of tegen terugkeer van de minderjarige.

De voogd kan deelnemen aan de begeleiding van terugkeer maar dit hangt af van de relatie tussen de jongere en de voogd. Ambivalentie na de afwijzing kan de relatie beïnvloeden en dan is het misschien beter dat de jongere bijgestaan wordt door een neutraal persoon. Omdat voogden vertrouwd zijn met de doelstellingen en mogelijkheden van begeleiding bij terugkeer is het vaak een goede werkwijze dat de voogd de minderjarige verwijst naar een onafhankelijk en neutraal persoon die de minderjarige niet heeft begeleid tijdens de procedure en dus niet emotioneel betrokken is bij de afwijzing van de verblijfsvergunning. De afwijzing brengt de minderjarige in een transformatieproces waarin de gevolgen van de afwijzing begrepen, verwerkt en geaccepteerd moeten worden. Dit is waar de neutrale persoon een verschil kan maken en de minderjarige kan begeleiden bij het besluitvormingsproces zodat deze zijn eigen geïnformeerde beslissing kan nemen.

Integratie

Net als andere migranten moeten vluchtelingen zich aanpassen aan hun nieuwe omgeving. Als mensen langdurig geconfronteerd worden met een andere cultuur passen ze zich aan. De manier waarop ze naar de wereld kijken verandert en sommige normen en waarden veranderen ook.

Berry (1990) onderscheidt verschillende strategieën voor aanpassing aan een andere cultuur: integratie, assimilatie, segregatie en marginalisatie. In het algemeen is integratie de meest succesvolle strategie voor sociaal welzijn. In deze context betekent integratie aanpassing aan de nieuwe omgeving met behoud van de eigen cultuur.

Strategie van aanpassing aan een andere cultuur		Aanpassing aan de dominante cultuur	
		Ja	Nee
Behoud van cultuur	Ja	Integratie	Segregatie
	Nee	Assimilatie	Marginalisatie

Zoals ook beschreven in paragraaf 1.1.2 verloopt de identiteitsontwikkeling van niet-begeleide minderjarigen door de migratie anders dan wanneer ze niet zouden zijn geëmigreerd. Door de verschillende en veranderende normen en waarden verandert ook het beeld van de eigen identiteit dat in ontwikkeling is. Rolmodellen uit het land van herkomst passen daar niet meer bij, net zomin als rolmodellen uit de nieuwe samenleving. Landgenoten en ex-niet-begeleide minderjarigen die bezig zijn een toekomstperspectief te ontwikkelen in een Westerse samenleving kunnen hierin een nieuw rolmodel zijn voor de jongeren.

Uit diverse onderzoeken blijkt dat kennismaken met en deelnemen aan de nieuwe samenleving met de mogelijkheid eigen herkenbare culturele normen en waarden te behouden bijdraagt aan het welbevinden van de jongeren en hen helpt hun eigen weg te vinden in de nieuwe samenleving.

Praktijkvoorbeeld

Aandachtspunten voor de begeleiding van alleenstaande minderjarigen bij Nidos:

- zoek rolmodellen (uit de eigen cultuur van de minderjarige of uit een vergelijkbare cultuur) in het netwerk van de minderjarige;
- de minderjarige moet de nieuwe samenleving en de cultuur op zijn eigen tempo leren kennen;
- de minderjarige moet ondersteund worden in de zoektocht naar een realistische en bij het toekomstperspectief aansluitende opleiding en/of werkomgeving;
- deelnemen aan de nieuwe samenleving is een onderdeel van de begeleiding;
- indien gewenst kan contact met landgenoten deel uitmaken van het leven van de minderjarige.

1.4 EMPOWERMENT VAN DE NIET-BEGELEIDE MINDERJARIGE

1.4.1 Inleiding

Empowerment betekent minderjarigen sterker maken en hun veerkracht vergroten. Een ondersteunend (familie) netwerk kan aanzienlijk bijdragen aan het sterker maken van de minderjarige. Uitgebreide familie is een belangrijke beschermende factor voor niet-begeleide minderjarigen.

1.4.2 Veerkracht bevorderen

Er is steeds meer aandacht voor de manier waarop minderjarigen overleven en wat ze sterker maakt.

De focus ligt hierbij niet op tekortkomingen of risicofactoren maar op capaciteiten die minderjarigen helpen om met problemen om te gaan, beschermende factoren en veerkracht. Het benadrukken van veerkracht helpt om te begrijpen hoe niet-begeleide minderjarigen omgaan met tegenslag en wat hun behoeften zijn. Het is ook nuttig voor het ontwikkelen van interventies. Veerkracht houdt meestal ,goede aanpassing of positieve ontwikkeling ondanks ernstige bedreigingen' in (Masten, 2001, blz. 2). Het is een dynamisch proces met positieve aanpassing bij tegenslag (Luthar, Cicchetti & Becker, 2000, blz. 543). Met andere woorden: je bent in staat positief en toekomstgericht te zijn en sterk te zijn in moeilijke tijden. Dat wil zeggen: in staat om te herstellen en terug te vechten. Het is immers voor een niet-begeleide minderjarige onmogelijk om terug te keren naar een normaal leven. In dit geval kan de metafoor van Walsh (2002) passend zijn: ze beschrijft veerkracht als ,sprong voorwaarts' in een onzekere toekomst.

1.4.3 Het familienetwerk inschakelen

Niet-begeleide minderjarigen komen meestal uit een uitgebreide familiecultuur en het is natuurlijk en logisch om het familienetwerk te betrekken bij de begeleiding. Zoals eerder beschreven blijkt uit een aantal studies dat het contact met de biologische familie een belangrijke beschermende factor is voor niet-begeleide minderjarigen.

De biologische familie kan een belangrijke rol spelen in:

- in het bijstaan van de minderjarige;
- in het wegnemen van de druk op de minderjarige als het doel van de vlucht niet bereikt wordt;
- in het wegnemen van de druk op de minderjarige met betrekking tot gezinshereniging;
- bij zorgen over het gedrag van de minderjarige (pedagogische autoriteit);
- bij gezondheidsproblemen;

- bij het uitwerken van terugkeerplannen;
- bij het nemen van beslissingen;
- bij plaatsing in een opvanggezin; de minderjarige wordt gesteund als de biologische familie de plaatsing goedkeurt.

Praktijkvoorbeeld: Cross-Border Networking

In de zoektocht naar efficiënte werkmethodes heeft Nidos veel positieve ervaringen met het betrekken van het familienetwerk verzameld en verfijnd. Op basis van een methodologische opzet vergelijkbaar met de *'Family Group Conference'* uit Nieuw-Zeeland⁴ werd in 2013 een Cross-Border Networking (CBN) methodologie gelanceerd. De kern van de methode is dat er door Nidos vanaf het begin bestaande, nieuwe en imaginaire netwerken worden ingezet bij de ondersteuning en de begeleiding.

Sinds de aankomst van vooral Syrische en Eritrese minderjarigen in 2014-2015 is het gebruikelijk geworden dat deze jongeren vanaf het moment dat Nidos met ze kennismaakt contact hebben met hun familie. Hiervoor bestaan geen belemmeringen omdat deze minderjarigen recht hebben op asiel en de familie contact wil met het oog op spoedige gezinshereniging. Vooral bij Syrische minderjarigen is het vaak eenvoudig om telefonisch of via Skype contact op te nemen met de familie.

Het Deense Rode Kruis heeft ook positieve ervaringen met het opnemen van contact (als de minderjarige hier mee instemt) met de familie in het buitenland. De organisatie geeft uitleg over de realistische kansen voor de minderjarige en de mogelijkheden voor gezinshereniging en bespreekt hoe de familie hiertoe kan bijdragen. Onbereikbare verwachtingen worden zo weggenomen. Dit bevrijdt de minderjarige van een zware last. Het gebruik van mobiele telefoons maakt samenwerken met familie in het buitenland veel makkelijker dan voorheen.

NOTES

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

2

OPVANG IN GEZINNEN

2.1 INLEIDING

In Europa zijn er verschillende meningen over waar een niet-begeleide minderjarige het best opgroeit. Voor elke kind is dit afhankelijk van veel factoren en daarom is een individuele benadering van belang om tot de best passende oplossing te komen.

Het internationaal juridisch kader voor opvang van niet-begeleide kinderen bepaalt de rechten, verantwoordelijkheden en minimumnormen die nageleefd moeten worden volgens de VN-instrumenten, de EU-wetgeving en het EU-beleid (zie punt 1.2 van de inleiding).

Verschillende rapporten vermelden de mogelijkheid van aangepaste huisvesting, specifiek in opvanggezinnen. Daaruit blijkt dat opgroeien in een gezin een van de aanbevolen opties is voor niet-begeleide minderjarigen; deze visie wordt ondersteund door een aantal wetenschappelijke publicaties. Uit dit onderzoek wordt duidelijk dat kinderen die opgroeien in kindertehuizen zich minder goed ontwikkelen dan kinderen die opgroeien in een gezin. Dit is dan ook het belangrijkste argument voor om voor opvang in gezinnen te kiezen.

2.1.1 Opvang in gezinnen

Er zijn verschillende soorten opvang in gezinnen die geschikt kunnen zijn: opvang in het (familie)netwerk van het kind en opvang in gezinnen die het kind niet kent.

Opgroeien binnen het eigen netwerk

Opgroeien binnen het eigen (familie)netwerk heeft, afgezien van de hierboven genoemde voordelen van opgroeien in je eigen cultuur, de bijkomende voordelen van een gedeelde familie- en migratiegeschiedenis en bestaande affectieve relaties. De geuren, het eten en de gesproken taal of dialect zijn herkenbare buffers voor stress. Binnen het eigen (familie) netwerkgezin is dat nog sterker het geval dan in een voor het kind onbekend etnische gezin. Sommige niet-begeleide minderjarigen hebben in het land van bestemming familieleden bij wie ze kunnen wonen. Anderen worden vergezeld door mensen die wel tot het netwerk behoren maar geen familie zijn en toch geschikt als opvanggezin. In deze situaties moeten professionals de relatie tussen het kind en de verwant of begeleider onderzoeken en beoordelen inclusief het vermogen van deze bekenden om te voorzien in de behoeften van het kind.

Opgroeien in een onbekend opvanggezin

Als niet-begeleide minderjarigen geen eigen (familie)netwerk hebben of geen verantwoordelijke andere geschikte begeleiders bij wie ze kunnen wonen, kan een opvanggezin dat het kind niet kent ook een veilige plek bieden.

Sommige niet-begeleide minderjarigen willen niet meer geplaatst worden in een gezin bijvoorbeeld omdat ze al langer gewend zijn zelfstandig te leven en voor zichzelf te zorgen. In dat geval moeten andere opvangvormen overwogen worden die meer tegemoet komen aan de zelfstandigheid van deze jongeren zoals begeleide woonvormen in de kleinschalige opvang of zelfstandige kamer bewoning.

2.1.2 Plaatsing in etnische of autochtone opvanggezinnen?

De voor- en nadelen van plaatsing in etnische of autochtone opvanggezinnen worden in Europa van land tot land verschillend gewogen.

Sommige landen kiezen voor etnische families omdat ze ervaren hebben dat niet-begeleide minderjarigen beter af zijn in een omgeving waar ze hun culturele identiteit zo veel mogelijk kunnen behouden en waar het opvanggezin zelf de verschillende aspecten van migratie ook ervaren heeft..

Andere landen focussen eerder op plaatsing bij autochtone gezinnen omdat ze van mening zijn dat dit leidt tot een snellere en betere integratie in de nieuwe omgeving. Soms zijn er aarzelingen om te werken met etnische gezinnen omdat die minder betrouwbaar zouden zijn, maar ook omdat het lastiger zou zijn om toezicht te houden of omdat culturele matchingen discriminerend zouden zijn.

Een eerste internationale literatuurstudie van Arkesteijn (2015) beschrijft het gunstige effect van een culturele matching op het vermogen van kinderen om een positief zelfbeeld op te bouwen en te leren omgaan met racisme. De studie geeft nog een ander argument ten gunste van culturele matching: autochtone gezinnen voelen zich minder competent om de niet-begeleide minderjarige met voldoende oog voor cultuuraspecten te begeleiden. Afgezien hiervan wordt plaatsing in gezinnen met dezelfde culturele en etnische achtergrond gezien als een beschermende factor voor de geestelijke gezondheid van niet-begeleide minderjarigen (Geltman, Grant-Knight & Metha, 2005).

Een contra-indicatie voor etnische plaatsing kan zijn dat niet-begeleide minderjarigen, vaak geïnspireerd door de meningen van hun familie, de voorkeur geven aan wonen bij een autochtoon gezin. Ze denken dat ze er het gastland beter door leren kennen, wat hen zal helpen te integreren en de taal te spreken, wat dan weer resulteert in betere resultaten in het onderwijs en een hogere levensstandaard.

De inzet van Etnische gezinnen: 'beschermjassen'

Denemarken, Duitsland (Zuid-Nedersaksen) en Nederland zijn bijvoorbeeld landen die etnische opvanggezinnen inzetten.

Succesvol praktijkvoorbeeld:

Nidos' ervaring met plaatsingen in etnische gezinnen is positief. De organisatie baseert dit onder meer op de volgende deskundige inzichten.

Tjin A Djie en Zwaan verwijzen naar 'inbedding in de cultuur' en 'inbedding in de groep' met 'beschermjassen van het (familie-) systeem'. Beschermjassen is een allesomvattend begrip en betreft niet alleen het gezin maar ook alle bekende ervaringen uit het verleden, bijvoorbeeld geuren, landschap, tradities, rituelen, geschiedenis en voedsel. Er zijn gewoonten en gebruiken uit het verleden die niet meer vanzelfsprekend zijn na de migratie en alleen al praten daarover kan het effect hebben van 'beschermjassen'. Volgens Tjin A Djie en Zwaan moedigen beschermjassen mensen aan die kwetsbaar zijn. Iedereen gebruikt een beschermjas, niet alleen migranten. In moeilijke periodes zoekt iedereen aangename herinneringen, ervaringen van veiligheid en warmte (Tjin A Djie & Zwaan, 2007, blz. 45).

In de methodiek van opvangen in gezinnen die Nidos ontwikkelde zijn beschermjassen "ankers uit het verleden en het heden, bijvoorbeeld mensen die je herinneren aan je familie, oude of nieuwe vrienden met verbindingen naar het verleden, vertrouwde gewoonten, voedsel, enz. Kortom: alles wat vertrouwd was in veiliger tijden" (Spinder, van Hout & Hesser, 2010, blz 38). Er zijn altijd herinneringen om te koesteren, ook al kunnen goede herinneringen vermengd zijn met de onaangename die een reden tot vluchten waren. Tjin A Djie en Zwaan (2007) stellen dat opnieuw verankeren in een gezin en een sociaal ondersteuningssysteem van cruciaal belang is om over te gaan naar een nieuwe levensfase en dat dit een stabiliserend effect heeft.

Spinder et al. (2010) leggen uit dat etnische gezinnen een stabiele omgeving kunnen bieden aan niet-begeleide minderjarigen. Zij bieden een veilige plek om te wonen waar troostende en stimulerende herinneringen uit het verleden opgeroepen kunnen worden. Door verbinding met en erkenning van de context uit het verleden kunnen gevoelens van vervreemding en verwarring verminderen en van daar uit kan het kind contact zoeken met de onbekende buitenwereld. Etnische gezinnen kunnen kinderen helpen bij het vinden van belangrijke ankers uit het verleden die hen nu een gevoel geven van vertrouwen en veiligheid. In die zin voorzien deze opvanggezinnen in continuïteit aan niet-begeleide minderjarigen.

Kouratovsky (2008) heeft het concept van beschermjassen geïntroduceerd om op de diepgaande invloed van factoren als cultuur, migratie en taal op de bio-psykosociale ontwikkeling uiteen te zetten. Elke persoon heeft een beschermjas en migratie kan die bedreigen, wat weer kan leiden tot een grotere kwetsbaarheid van meerdere generaties. Kinderen worden geboren met het vermogen reacties uit te lokken bij hun verzorgers. Die reacties zijn aangepast aan het kind en worden geuit in een traditionele taal die sterk cultuurspecifiek en dus cultureel geladen is. Dit leert het kind iets over zichzelf vanaf het begin, als voorbereiding op zowel passieve als actieve communicatie met de buitenwereld. De reacties van de sociale omgeving leggen een basis voor zelfinzicht bij kinderen en versterkt hun vermogen om hun eigen gedrag als onderdeel van een sociale groep uit te leggen en te begrijpen. Een groep wordt gekenmerkt door een specifieke 'cultuur' die je kan zien als een vaste verzameling 'lichaamsoefeningen'. Volgens Kouratovsky is een beschermjas een buffer tegen stress; als de stress niet verwerkt wordt, ontstaan er mogelijk problemen. Een niet-begeleide minderjarige plaatsen in een opvanggezin met vergelijkbare culturele achtergrond zal de minderjarige helpen deze stressbuffers te herkennen en daar door te leren omgaan met stress.

De hierboven genoemde concepten laten zien dat opvang in een etnische familie met dezelfde achtergrond zorgt voor veiligheid, basisbehoeften, aandacht en structuur in het dagelijks leven; een kind krijgt een goede kans op normale ontwikkeling en natuurlijk herstel van ontbering, verlies en trauma. Bovendien kan een etnische familie het kind troost en ondersteuning bieden met impliciete kennis op basis van hun eigen ervaringen met migratie, integratie en de stressbuffers die nodig waren tijdens de vlucht, de verwerking van trauma en rouw. Ten slotte dragen etnische plaatsingen bij tot het behoud van de culturele identiteit en de moedertaal. Dit maakt een eventuele re-emigratie makkelijker.

Landen die ervaring hebben met culturele matching, zoals Nederland en Denemarken, benadrukken het belang van de integratie van het gezin in het gastland om sociale uitsluiting te voorkomen, vooral wanneer het geplaatste kind in het land mag blijven.

Autochtone gezinnen kiezen

Er zijn ook positieve ervaringen met plaatsing in autochtone gezinnen, vooral als ze interculturele kennis en ervaring hebben. Zo werkt bijvoorbeeld de regio Zuid-Nedersaksen in Duitsland sinds 2011, toen er werd begonnen met het opvangen van niet-begeleide minderjarigen in gezinnen, met Duitse opvanggezinnen.

Succesvol praktijkvoorbeeld: kiezen voor autochtone gezinnen in Duitsland

Hoewel Jugendhilfe Süd-Niedersachsen (JSN) graag etnische gezinnen inzet, is de meerderheid van hun opvanggezinnen autochtoon. Sommige niet-begeleide minderjarigen vragen plaatsing in een Duitse familie om de taal beter en sneller te leren. JSN constateert dat de minderjarigen heel snel Duits leren. Ze leren ook de cultuur en waarden van hun nieuwe land kennen en wat er van ze verwacht wordt in de nieuwe samenleving. JSN verwacht van de opvanggezinnen dat ze cultuursensitief zijn. Daarom worden er workshops aangeboden en worden er tolken voor taal en cultuur ingezet die de opvanggezinnen kunnen helpen de cultuur van de minderjarigen te begrijpen.

2.2 GEZINNEN WERVEN

2.2.1 Inleiding

In sommige Europese landen is het werven van opvanggezinnen een taak voor erkende niet-gouvernementele jeugdzorginstellingen. In andere landen komt de plaatsing van niet-begeleide minderjarigen in gezinnen, alleen voor binnen het (familie-) netwerk van het kind.

Om geschikte opvanggezinnen te werven voor deze kwetsbare groep niet-begeleide minderjarigen dient men rekening te houden met een aantal aspecten. Opvanggezinnen moeten de juiste motivatie hebben, in staat zijn te zorgen voor kinderen, de veiligheid van het kind waarborgen en streven naar een langdurige relatie met het kind; ze moeten ook kunnen loslaten als er geen vooruitzicht is dat het kind een verblijfsvergunning krijgt.

Niet-begeleide kinderen moeten altijd de kans krijgen om contact te leggen met hun biologische ouders of familie en daartoe aangemoedigd worden. Zorgen voor niet-begeleide kinderen vraagt een sensitieve en onbaatzuchtige houding. De dringende behoefte aan opvanggezinnen mag nooit de focus op veiligheid verzwakken.

2.2.2 Hoe werven

Opvanggezinnen werven vereist constante inspanning, geduld en volharding. De inspanningen geven vaak pas op de lange termijn een positief resultaat.

Succesvol praktijkvoorbeeld:

Nidos heeft ervaren dat het belangrijk is om altijd in contact te blijven met mensen die op termijn zouden kunnen functioneren als opvanggezin of als sleutelfiguur.

Het is belangrijk om vast te stellen op welke doelgroep de werving zich richt en welke algemene en specifieke kenmerken opvanggezinnen moeten hebben. In het algemeen moeten de gezinnen bekwaam zijn om te zorgen voor niet-begeleide minderjarigen die kwetsbaar zijn (ze hebben hun huis en familie verloren) maar die ook vastberaden op zoek gaan naar nieuwe perspectieven en een veilige plek om te wonen. Het loont de moeite te zoeken naar gezinnen met een specifieke culturele achtergrond.

Werven binnen de familie of het netwerk (netwerkpleegzorg)

De eerste optie is het kind of indien mogelijk de ouders/familie in het land van herkomst te vragen of er familie woont in het gastland. Soms hebben kinderen een adres of telefoonnummer van familieleden die hier ook wonen.

Werven begint dan met het contact leggen met deze familie om te onderzoeken of zij hun jonge familielid kunnen opvangen. De wervingsfase heeft als doel de mogelijkheden en de inzet van het gezin en de behoeften van het kind te verkennen. Als dit een positief resultaat oplevert, kan de screeningsprocedure starten.

Mensen werven om erkend opvanggezin te worden

Om mensen te werven als erkend opvanggezin bestaan er verschillende mogelijkheden: ze uitnodigen naar voorlichtingsbijeenkomsten, ze bezoeken tijdens bijeenkomsten van hun eigen gemeenschap (religieuze groepen, kerken, moskeeën, culturele groepen, scholen, sportclubs, enz.). Werven via eerder erkende opvanggezinnen of sleutelfiguren in de gemeenschap, biedt ook kansen.

Het is belangrijk kandidaat opvanggezinnen te informeren over de achtergrond en specifieke behoeften van niet-begeleide minderjarigen. Vraag deze gezinnen of ze de voordelen en nadelen willen overwegen om opvanggezin te worden. Sluit het opvangen van een niet-begeleide minderjarige aan bij hun huidige levensomstandigheden? Zo ja, dan kunnen hen gevraagd worden de verantwoordelijkheid op zich te nemen. Als ze bereid zijn dit te doen, kan de screeningsprocedure starten.

Werven ten behoeve van een specifieke 'match'

Bovengenoemde wervingsstrategieën zijn ook geschikt om een specifieke 'match' te vinden, maar de beste optie is natuurlijk via het netwerk van het kind en sleutelfiguren in de beoogde gemeenschap.

Als een opvanggezin nodig is voor een kind met specifieke behoeften, kan er worden geworven met behulp van alle beschikbare informatie. Specifieke behoeften kunnen variëren. Dit kan betekenen dat er een opvanggezin in een bepaalde stad wordt gezocht vanwege praktische omstandigheden zoals studeren. Of een opvanggezin dat extra zorg kan geven en waar medische zorg in de nabijheid voor handen is. Gezinnen dienen te worden geworven op basis van deze specifieke informatie en extra vaardigheden zoals verplegen of een huis dat geschikt is voor een kind met een fysieke beperking. Werven via het netwerk en de sociale omgeving van het kind blijkt het meest succesvol.

Wervingsplan

Opvanggezinnen werven begint met een wervingsplan. Daarin wordt benoemd welke specifieke opvangbehoefte er actueel is. Wordt er gezocht naar gehuwde paren, alleenstaande ouders, mensen met of zonder eigen kinderen? Voor welke leeftijden van kinderen die geplaatst moeten worden wordt er geworven en is er behoefte aan etnische of autochtone gezinnen en voor welke culturele achtergronden en talen wordt er geworven.. Het is belangrijk om de vereiste capaciteiten en diversiteit te specificeren; bijvoorbeeld je zoekt naar mogelijkheden om broertjes en zusjes per twee, per drie of per vier te kunnen plaatsen.

Een wervingsplan helpt om doelen, strategieën en concrete activiteiten te formuleren.

Toegang krijgen

Succesvol praktijkvoorbeeld: toegang krijgen

Nidos heeft ervaren dat het belangrijk is om toegang te krijgen tot groepen mensen die kansen kunnen bieden om vervolgens hun vertrouwen en betrokkenheid te winnen. Deze aanpak is een combinatie van:

- mensen betrekken bij de belangen en behoeften van niet-begeleide kinderen;
- een beroep doen op hun zorgzaamheid en verantwoordelijkheid ten aanzien van kinderen;
- correcte en gedetailleerde informatie geven over de zorg voor niet-begeleide minderjarigen;
- mensen stimuleren om de boodschap te verspreiden;
- bijeenkomsten organiseren waar geïnteresseerden kunnen luisteren naar de ervaringen van anderen;
- mediacampagnes opzetten.

Toegang krijgen tot migrantengroepen vraagt om cultuursensitiviteit en oprechte interesse in de persoon en zijn achtergrond. Het is van belang om een betrouwbare professional te zijn. Een eerste of zelfs tweede 'nee' moet niet als een definitief 'nee' geaccepteerd worden en er moet doorgepraat worden om erachter te komen wat die weigering werkelijk betekent. Mensen mogen geholpen te worden hun twijfels, onzekerheden of angsten te overwinnen. Degene die werft dient altijd een 'win-win-boodschap' te brengen: wat levert het voor ons en voor jou op in niet-materiele zin? Het is belangrijk om zelf het volgende contact op te nemen met kandidaat gezinnen in plaats van te wachten tot zij het doen. Zich bewust zijn van de juiste timing is van belang: probeer een persoon of een groep te bereiken op een later tijdstip als men andere prioriteiten heeft op dat moment. En ten slotte is het belangrijk om na ervaren te onderscheiden welke wervingsactiviteiten productief zijn en welke niet.

Werken met sleutelfiguren

Sleutelfiguren zijn mensen die een speciale relatie hebben met de te werven doelgroep. Zij hebben een leidende rol of hebben veel invloed binnen de doelgroep. Zij kunnen de organisatie promoten en helpen om gevoelens van zorg en verantwoordelijkheidszin in de doelgroep te stimuleren. Sleutelfiguren kunnen ook culturele adviseurs of bemiddelaars zijn om goede opvanggezinnen te vinden. Het is belangrijk dat de organisatie sleutelfiguren leert kennen: mensen die betrouwbaar zijn en begaan zijn met niet-begeleide kinderen en de doelgroep. Sleutelfiguren kunnen degene die werven adviseren en ondersteunen bij het vinden van potentiële opvanggezinnen of zelf op zoek gaan naar gezinnen.

Succesvol praktijkvoorbeeld:

In Nederland zijn sleutelfiguren en opvanggezinnen vaak voormalige niet-begeleide minderjarigen.

Een voorbeeld: het ontwikkelen van een wervingsplan

Naar hoeveel plaatsen wordt gestreefd? (Richt je op het aantal plaatsen of gezinnen)

Welke gezinnen zijn nodig en voor wie? (Leeftijd van de kinderen, geslacht, aantal plaatsen, etnische of autochtone gezinnen, taal, religie, alleenstaand met of zonder kinderen, leeftijd van de eigen kinderen)

Waar vind je ze? (Via erkende opvanggezinnen, netwerk, sleutelfiguren, culturele groepen, scholen, kerken, moskeeën, buurthuizen, enz.)

Welke gezinnen vermijden? (Verspil geen tijd aan aanvragers die niet geschikt zijn: te jong of te oud, wonend in de stad in plaats van op het platteland of omgekeerd, dogmatisch religieus, of als er contra-indicaties zijn, zoals binnenshuis roken, alcohol of drugs).

Hoeveel plaatsen zijn er nodig binnen welke termijn? (Formuleer SMART doelen)

Welke methodes zullen gebruikt worden, wie zorgt voor welke activiteiten?

Kan dit regelmatig gedaan worden of is er extra personeel of geld nodig?

Wanneer evalueer je de vooruitgang van de doelen?

Moet het plan aangepast worden als de effecten niet beantwoorden aan de verwachtingen?

Moeten de doelen gewijzigd worden?

Moeten de 'vindplaatsen' of activiteiten veranderd worden?

Manieren van werven en hun impact

Er zijn verschillende methoden om opvanggezinnen te werven. Ze worden hieronder toegelicht.

Advertenties

Advertenties met specifieke informatie over het kind en zijn/haar behoeften kunnen succesvol zijn. Bij het werven via advertenties is het van belang:

- zorgvuldig te bepalen welke publicaties het meest geschikt zijn voor de doelgroep(en);
- adequate informatie te geven over wie je graag ziet reageren (en wie niet);
- om te proberen door je oproep onbruikbare reacties (waarop je toch moet reageren) te voorkomen;
- te beslissen hoe mensen kunnen reageren: per telefoon, e-mail, website, enz.

Succesvol praktijkvoorbeeld:

Hoewel het nuttig kan zijn om te werken met advertenties heeft Nidos ervaren dat een persoonlijke benadering de beste wervingsmethode is.

Flyers

Flyers kunnen effectief gebruikt worden als de distributiepunten zorgvuldig worden gekozen. Selecteer plaatsen waar de doelgroep zich bevindt. Flyers moeten aantrekkelijk en kleurrijk zijn en de informatie zo weergeven dat de lezer meer wil weten over de organisatie en de onbegeleide kinderen. Publiceer ze in verschillende talen als de focus ligt op opvanggezinnen met een specifieke culturele achtergrond. Vernieuw de flyers regelmatig, kies een andere lay-out of nieuwe kleuren om ze aantrekkelijk te houden. Zorg dat ze adequate en actuele contactgegevens (e-mailadres, website of telefoonnummer) bevatten zodat de geïnteresseerden op de aangewezen manier kunnen reageren.

Informatie bijeenkomsten

Er zijn verschillende mogelijkheden voor informatie bijeenkomsten:

- geïnteresseerde groepen binnen kerkgemeenschappen of moskeeën;
- geïnteresseerde groepen binnen Ngo's;
- geïnteresseerde groepen binnen migranten verenigingen, scholen, sportclubs, enz.

De bijeenkomsten moeten gericht zijn op de doelgroepen van het wervingsplan. Wees zeer voorzichtig met groepen die fanatiek (mogelijk extreem) politiek of religieus zijn. De bijeenkomsten dienen om mensen realistisch te informeren over de achtergronden van niet-begeleide minderjarigen en hun behoeften, te vertellen hoe belangrijk en nodig hulp is en welke ondersteuning ze kunnen verwachten van de organisatie.

Bijeenkomsten waar informatie gedeeld wordt over de zorg voor niet-begeleide minderjarigen

Je kunt opvanggezinnen vragen hun ervaringen en vaardigheden te delen op een bijeenkomst met vrienden, familie of burens die misschien geïnteresseerd zijn om opvanggezin te worden. Een andere optie is vragen dat opvanggezinnen andere gezinnen werven.

Sociale media

Voor werving via sociale media is het belangrijk de doelgroep zeer nauwkeurig te definiëren. Zodra een bericht wordt gedeeld, bereikt het een grote groep mensen voor je het weet in heel Europa of zelfs verder. Dit kan leiden tot allerlei soorten ongewenste reacties die tijd verspillend zijn. Om dat te voorkomen, is het waardevol een campagne via sociale media te starten met mensen die je goed kent; je vraagt hen de boodschap alleen te delen met mensen of groepen die ze kennen en binnen het bereik van de gekozen omgeving. Zo wordt het bereik van de campagne ingeperkt. Geef adequate informatie en zeg welke reacties je wel en niet verwacht. Verwijs naar de website van de organisatie en vraag dat mensen die goed bekijken vóór ze zich aanmelden.

Voorbeelden:

Vraag de leraar van het kind om hulp bij het vinden van een opvanggezin dat verbonden is met de school. Soms kun je een ontmoeting tussen een kind en een gezin regelen zonder verwachtingen te creëren, gewoon om te zien of dit contact kan leiden tot een 'match'. Zo speelde een kind regelmatig bij een vriendje thuis; dit leidde ertoe dat de ouders van het vriendje aanboden om opvangouders voor de jongen te worden..

Een Afrikaanse jongen in een opvangcentrum leek een beetje geïsoleerd en in de war, en zijn voogd was op zoek naar een geschikt opvanggezin. Pogingen om de jongen te matchen met de beschikbare gezinnen waren niet succesvol. Omdat de jongen regelmatig de Afrikaanse moskee bezocht, kwam de voogd in contact met de leiders van die geloofsgemeenschap. Hij vroeg ze te helpen zoeken naar een geschikt opvanggezin voor de jongen en zo vonden ze passend een gezin voor hem onder de geloofsgenoten.

2.2.3 Welke gezinnen werven: belangrijke kenmerken van opvanggezinnen

Of de opvanggezinnen nu autochtoon of etnisch zijn, verwant of niet-verwant, het belangrijkste is dat ze willen voldoen aan de behoeften van het kind. De algemene voorwaarden voor het werven van opvanggezinnen zijn universeel en worden hieronder beschreven.

1 Interculturele vaardigheden

Opvanggezinnen voor niet-begeleide minderjarigen moeten cultuursensitief en oprecht geïnteresseerd zijn in de achtergrond van het kind, de gewoonten in het land van herkomst, hun huidige plannen en de plannen en verwachtingen van hun ouders of familie. De opvanggezinnen moeten zich bewust zijn van hun eigen normen, waarden en gedragscodes; ze moeten ook de (cultuurspecifieke) normen, waarden en gedragscodes van het kind leren kennen en daarbij een onderscheid maken tussen meningen en feiten.

Cultuursensitiviteit is erg belangrijk. Vreemd of niet-begrepen gedrag of gewoonten moeten leiden tot een gesprek en vragen in plaats van oordeel en afwijzing. Taalvaardigheden van het opvanggezin zijn een belangrijk bij werving en matching. Vooral in de eerste maanden van een plaatsing is communicatie tussen het kind en het opvanggezin essentieel. Er ontstaan gemakkelijk misverstanden. Als het gezin de taal van het kind niet kent, kan een tolk nodig zijn om zaken te verduidelijken en te helpen het kind te begrijpen. De 'driestappenmethode' in module 1, paragraaf 1.2.2, helpt om te oefenen en de interculturele communicatievaardigheden te verbeteren.

2 Migratieachtergrond

Ervaringen in een aantal Europese landen leren dat opvang van niet-begeleide minderjarigen het best werkt in opvanggezinnen met een migratieachtergrond, bij voorkeur van hetzelfde of een gelijkaardig land van herkomst, of in elk geval in gezinnen met interculturele vaardigheden.

Een migratieachtergrond maakt mensen sensitief - zelfs in de derde generatie na de migratie - voor de effecten van de vlucht en hervestiging van kinderen die hun familie en vaderland moesten verlaten. Plaatsing bij mensen die niet per se uit hetzelfde land van herkomst komen maar die een migratieachtergrond hebben heeft duidelijke voordelen. Het ligt voor de hand dat het goed is als kinderen zich veilig voelen in een omgeving waar ze hun eigen taal kunnen spreken, vertrouwd zijn met het eten, de geuren en gewoontes. Het opvanggezin met migrantenachtergrond werkt als een transitionele omgeving van waar uit het kind de stap kan zetten naar de nieuwe omgeving en ervaringen. Dit type opvanggezin kan makkelijk verwijzen naar wat kinderen van huis uit kennen en helpt ze hun culturele identiteit te behouden. Opvanggezinnen met een migratieachtergrond dienen geïntegreerd te zijn in de samenleving en de nieuwe taal redelijk goed te spreken. Ze moeten daarom al minstens twee jaar in het land te wonen, bij voorkeur langer.

Het resultaat van een dergelijke opvang lijkt ook beter te zijn (vergeleken met opvanggezinnen zonder migratieachtergrond). Teneinde dit wetenschappelijk te onderzoeken, initieerde de Rijksuniversiteit Groningen in Nederland een studie hiernaar (Kalverboer et al., 2016).

3 Contact met de biologisch familie

Het opvanggezin moet geïnteresseerd zijn in de biologische familie van het kind en bereid te zijn om afwezige ouders of familie een plaats te geven in het dagelijks leven van het kind, bij voorkeur door persoonlijk contact tussen het kind en de familie, telefonisch of via sociale media. De biologische familie kan hierdoor geïnformeerd worden over het welzijn van het kind en de actuele situatie in het nieuwe land.

Het is in het belang van het kind dat diens ouders thuis of elders toestemming geven om te wonen bij het opvanggezin. Een kind wil loyaal zijn aan zijn ouders. Het is heel nuttig om aan afwezige ouders of een ander familielid advies te vragen in moeilijke situaties of wanneer de minderjarige voor keuzes staat. Afwezige ouders of familie betrekken bij de opvang steunt de minderjarige, maakt keuzes makkelijker en geeft het opvanggezin de kans te anticiperen op het soort opvoeding dat de minderjarige gewend is. Tegelijkertijd krijgen afwezige biologische ouders of familie informatie over de situatie van de minderjarige. Ze worden gerustgesteld over het welzijn van het kind in de nieuwe situatie. De ouders kunnen het kind helpen door realistische verwachtingen te stellen die emotionele stress voorkomen.

4 Pedagogische en verzorgende vaardigheden

Opvanggezinnen dienen elementaire pedagogische en verzorgende vaardigheden te hebben die passen bij de leeftijd gerelateerde behoeften van het kind. Maar ze dienen in hun benadering ook rekening te houden met de achtergrond, het leven en de ervaringen van het kind. Het gezin dient enige ervaring te hebben met de leeftijd gerelateerde behoeften van het kind, bijvoorbeeld omdat ze zelf kinderen opgevoed hebben. Dit alles wordt onderzocht tijdens de screening en kritisch gevolgd tijdens de plaatsing.

5 Duurzaamheid

De duurzaamheid van een plaatsing is ook essentieel bij het werven van opvanggezinnen. Het wervingsplan richt zich dus op het werven van verschillende leeftijdsgroepen die geschikt zijn voor het opvangen van jongere of oudere minderjarigen. Het overplaatsen van minderjarigen dient vermeden te worden. Het opvanggezin moet de intentie hebben de jongere op te vangen tot aan de leeftijd van 18 en bij voorkeur waar gewenst ook nog totdat de jongere zelfstandig wil gaan wonen. Niettemin kan de werving van gezinnen voor korte periodes nuttig zijn, bijvoorbeeld voor tijdelijke plaatsing van kinderen die gezinshereniging aangevraagd hebben of voor kinderen die behoefte hebben aan noodopvang.

6 Religie

De minderjarige heeft het recht zijn/haar eigen religie te beleven en moet zich vrij voelen dit te doen. Religie kan een belangrijk element zijn voor een goede match tussen het opvanggezin en de minderjarige. De minderjarige beleeft vaak veel steun aan de religie en het delen ervan met het opvanggezin kan een wezenlijke meerwaarde hebben.

Organisaties mogen verwachten dat opvanggezinnen minderjarigen ondersteunen in hun religiositeit en dat ze aanvaarden dat jongeren mogelijk geen behoefte hebben aan het belijden van een (vergelijkbaar met het eigen) geloof. De gepraktiseerde religie kan voor de afwezige ouders van belang zijn om het opvanggezin te accepteren.

7 Samenstelling van het opvanggezin

Voor een goede match met de specifieke behoeften van een kind is het belangrijk om opvanggezinnen met een specifieke samenstelling te werven. Zo is het bijvoorbeeld van belang om de leeftijd van de ouders zelf (de minimumleeftijd voor pleegouders is in alle Europese landen 21) en het aantal kinderen en hun leeftijd hierin mee te nemen.

Werving richt zich bij voorkeur op een breed aanbod van beschikbare gezinnen. Deze gezinnen dienen altijd voldoende geïntegreerd te zijn in de samenleving en hun financiële situatie dient aanvaardbaar te zijn.

Succesvol praktijkvoorbeeld:

Opvanggezinnen in Nederland mogen geen aanzienlijke schulden hebben, maar leven van een uitkering is geen probleem.

Ten slotte is het belangrijk dat het hele gezin (inclusief de kinderen) ermee instemt om opvanggezin te worden voor een niet-begeleide minderjarige.

8 LHBT (lesbisch, homoseksueel, biseksueel en transgender) gezinnen

In veel landen wereldwijd is de acceptatie van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender (LHBT) mensen een taboe onderwerp. LHBT zijn wordt vaak gezien als een keuze. Plaatsing bij LHBT opvanggezinnen kan angst meebrengen dat de minderjarige er ook voor zal kiezen om LHBT te worden. Het biologisch gezin van het kind zal zo'n plaatsing mogelijk niet steunen, wat kan leiden tot loyaliteitsconflicten. Besluiten over dit soort plaatsingen worden daarom zorgvuldig overwogen en zijn slechts mogelijk in samenwerking en met instemming van het kind en zo mogelijk van hun familie.

2.3 GEZINNEN SCREENEN

2.3.1 Inleiding

In opvanggezinnen is het van vitaal belang dat het kind een veilige plek heeft om zich goed te ontwikkelen naar zelfstandigheid en volwassenheid. Pleegouders screenen is wettelijk verplicht in Europa. Europese wetten vereisen ook dat pleegouders akkoord gaan met een onderzoek dat een 'bewijs van goed gedrag' moet opleveren.

Als tijdens de screening van opvanggezinnen blijkt dat er enig risico is op kindermishandeling, dan wordt dit onderkend en benoemd. Naast kennis van risicofactoren van kindermisbruik is ook kennis van beschermende factoren essentieel omdat deze een risico verminderen of compenseren.

Als de situatie van een kandidaat opvanggezin een aantal risicofactoren en weinig beschermende factoren vertoont, betekent dit niet automatisch dat er kindermishandeling of huiselijk geweld zal plaatsvinden. Met andere woorden, risicofactoren voor kindermishandeling verhinderen niet altijd dat aanvragers opvanggezin kunnen worden, maar verplichten professionals om duidelijk de risico's en beschermende factoren af te wegen en aandachtspunten te bespreken.

Succesvol praktijkvoorbeeld:

Screening is een grote verantwoordelijkheid, daarom wordt deze taak in Duitsland (Zuid-Nedersaksen), Nederland en België toevertrouwd aan professionele hulpverleners die speciaal opgeleid en getraind zijn om opvanggezinnen te werven en te screenen. Deze maatschappelijk werkers zijn ook verantwoordelijk voor het matchen van kinderen als ze worden aangemeld voor plaatsing in een verwant of niet-verwant gezin.

2.3.2 Wie en wanneer screenen

Verwante gezinnen screenen

Als de minderjarige al verblijft bij verwanten of er opnieuw woont na een tijdelijke onderbreking, ligt de focus op de continuïteit van de opvoedingssituatie en de voortzetting van de veilige relatie tussen het kind en de verzorger. De screening zal zich daarom richten op de vraag of deze relatie en de opvoedsituatie voldoende veiligheid bieden. En of het in ieder geval veilig genoeg is voor de minderjarige om in deze situatie te wachten op mogelijke hereniging met de biologische ouders. Om dit te kunnen beoordelen, wordt de interactie tussen het kind en het gezin nauwkeurig geobserveerd. Het niveau van sensitiviteit van het opvanggezin en de responsiviteit van het kind in het bijzonder geven degelijke informatie over de kwaliteit van de hechting. Daarnaast moet er ook commitment zijn ten aanzien van de plaatsing - bij het kind, het opvanggezin, de afwezige biologische familie en de voogd.

Als een verwant gezin dat nog niet voor het kind zorgde gescreend wordt, speelt de continuïteit van de opvoedingssituatie nog geen rol. Maar gehechtheid, verbinding en 'beschermjassen' (zie deel 2.1.2.) kunnen al bestaan en het belang van het kind om te worden geplaatst in het eigen netwerk dient onderdeel van de screening te zijn. De te beantwoorden vragen zijn dezelfde als in de hierboven beschreven situatie. Hoewel het nog niet mogelijk is de interactie en de kwaliteit van hechting tussen kind en verzorger in de screening mee te nemen, kunnen wel

de manier waarop ze over elkaar praten, hoe goed ze elkaar kennen en de indruk van hun gehechtheid worden meegenomen. De inzet van alle betrokkenen is even belangrijk in deze situatie.

Een nadeel van plaatsing bij een verwant gezin dat zich pas onlangs heeft gevestigd in het nieuwe land is dat het nog niet volledig hersteld is van hun eigen vlucht en nog niet geïntegreerd is in de samenleving. Van gezinsleden wordt echter vaak verwacht dat ze de verantwoordelijkheid op zich nemen, ongeacht of zij daartoe in staat zijn.

Succesvol praktijkvoorbeeld: Deense standaard voor toezicht op opvang in verwante gezinnen

Het Deense Rode Kruis heeft een 'standaard' opgesteld voor toezicht op opvang van niet-begeleide minderjarigen in verwante gezinnen. De norm is bedoeld om de visie van het Deense Rode Kruis te realiseren dat niet-begeleide minderjarigen de kans krijgen op een passende socioculturele en vertrouwde omgeving in de eerste fase van hun aanvraag.

Om deze visie te realiseren heeft de afdeling Asiel een strategie gekozen waarbij :

- niet-begeleide kinderen zo veel mogelijk ondergebracht worden bij familieleden die in het land verblijven, waarbij wordt nagegaan of dit het belang van het kind dient;
- de opgevangen kinderen dezelfde zorg krijgen als de kinderen en adolescenten in asielcentra;
- het sociaal netwerk van de opgevangen minderjarigen wordt versterkt;
- de opvanggezinnen ondersteund worden door regelmatig advies, begeleiding, training en toezicht.

De standaard richt zich op een aantal doelstellingen die ervoor zorgen dat de opvang passend is voor de minderjarige en dat hij/zij de nodige ondersteuning krijgt¹.

Succesvol praktijkvoorbeeld: Deens interview voor het screenen van begeleiders

Het Deense Rode Kruis neemt een screeninginterview af van een begeleidend familielid van een minderjarige in de eerste twee tot drie weken na aankomst in Denemarken. Dit gebeurt door twee maatschappelijk werkers/sociale coördinatoren van het begeleidingsteam, een tolk en eventuele leden van het netwerk van het begeleidende familielid.

Het doel van het screeningsinterview is om helder te krijgen of de relatie met het begeleidende familielid stevig en langdurig is. Als dat zo is, dan worden het kind en het begeleidend familielid ondergebracht in een speciaal hiervoor in het leven geroepen opvangcentrum. Als dit niet het geval is, dan worden ze ondergebracht in het Kongelunden asielcentrum.

Het screeningsinterview vormt hiermee de basis van de asielprocedure van het begeleidende familielid en zal daarom uiteindelijk opgenomen worden de evaluatie ervan².

¹ De genoemde standaard is te vinden in Bijlage 4.

² Het genoemde interview is te vinden in Bijlage 3.

Niet-verwante gezinnen screenen

Als een niet-verwant gezin wordt gevonden dat bereid is een minderjarige op te vangen, is het belangrijk te onderzoeken of dit voldoet aan alle voorwaarden voor de ontwikkeling van het kind en een veilige opvoeding.

Een screeningsmethode die wetgeving en beleid respecteert bevat ruwweg de volgende onderwerpen met betrekking tot de kandidaat-gezinnen:

- hun algemene houding ten aanzien van pleegzorg en opvang van niet-begeleide minderjarigen;
- hun gezinssituatie en achtergrond;
- de veiligheid binnen het gezin en de duurzaamheid van een plaatsing.

Als een niet-verwant gezin wordt gescreend, is er nog geen hechting tussen het kind en het gezin. Daarom wordt er gescreend met behulp van algemene vragen die de risicofactoren voor kindermishandeling en potentiële beschermende factoren beoordelen.

Een eerste evaluatie van de sensitiviteit van de verzorgers wordt gebaseerd op observaties van de relatie met hun eigen kinderen. Bovendien moeten er referenties aangevraagd worden bij bijvoorbeeld de huisarts of het consultatiebureau. Deze dienen geverifieerd te worden door gesprekken met leraren van de eigen kinderen, werkgevers of het netwerk rond de verzorgers. Een beoordeling van de duurzaamheid van een plaatsing is ook nuttig voor het matchingsproces en om te na te gaan of een minderjarige, indien nodig, bij het gezin kan blijven tot hij/zij volwassen is. Zaken als de duurzaamheid van de relatie tussen de verzorgers onderling en hun emotionele en fysieke gezondheid moeten ook onderzocht worden.

Aanvullende screening ten gevolge van 'life events'

'Life events' zijn radicale veranderingen in de levensomstandigheden van een persoon of een gezin. Ze beïnvloeden hun draagkracht en zijn soms moeilijk om mee om te gaan. 'Life events' kunnen ouders of andere familieleden in een situatie brengen die hun persoonlijke stabiliteit aantast en hun gedrag onvoorspelbaar maakt. Dit kan enerzijds leiden tot sterke stemmingswisselingen of zelfs gewelddadig gedrag en anderzijds tot het zoeken van troost en affectie bij de kinderen. Beide reacties kunnen aanleiding geven tot seksueel misbruik.

Nieuwe omstandigheden in zowel een verwant als een niet-verwant gezin kunnen een aanvullende screening vereisen. Hiermee kunnen de draagkracht van het gezin, de wijze waarop er met de nieuwe situatie wordt omgegaan, de gevolgen voor de veiligheid van het kind in het gezin en de duurzaamheid van de plaatsing geëvalueerd worden.

De hierna genoemde 'life events' maken aanvullende screening noodzakelijk. Het effect van de nieuwe omstandigheden op de balans tussen de draagkracht en vaardigheden van het gezin en de behoeften van het kind dient opnieuw te worden afgewogen. Zaken die een aanvullende screening rechtvaardigen zijn:

- veranderingen in de gezinssamenstelling (geboorte, overlijden of andere familieleden die komen inwonen);
- de zwangerschap van een gezinslid;
- ernstige ziekte (lichamelijk of geestelijk) van een gezinslid;
- relatie- of echtelijke problemen of echtscheiding;
- verlies van verblijfsvergunning (het gezin en/of het kind);
- dreiging van uitzetting of plannen voor terugkeer van het gezin naar het land van herkomst;
- werkloos worden van een van de opvangouders;
- ernstige financiële problemen;
- verhuizen;
- traumatische ervaringen binnen het gezin of die het kind treffen (ongevallen, seksueel, fysiek of psychisch geweld, discriminatie).

2.3.3 Hoe screenen

Opvanggezinnen voor niet-begeleide minderjarigen screenen is een taak voor maatschappelijk werkers of andere professionals die gespecialiseerd zijn in pleegzorg. Ze kunnen een geschikt hulpmiddel voor screening ontwikkelen. Zoals bij alle screeningsinstrumenten die gebruikt worden door de reguliere pleegzorgorganisaties, zijn de veiligheid en het risico van seksueel- en ander misbruik belangrijke te onderzoeken aspecten. Tijdens de screening van verwante gezinnen of niet-verwante gezinnen van etnische afkomst moet ook met 'familie-eer' rekening worden gehouden.

Succesvol praktijkvoorbeeld: de Nederlandse screeningsmethode

Nidos heeft een screeningsmethode ontwikkeld waarin afhankelijk van het soort plaatsing en de bestaande relatie tussen het kind en het opvanggezin, verschillende aspecten bijzondere aandacht krijgen vooraf gaand aan de definitieve beslissing. Ze worden beschreven als maatwerk indicatoren. Gespecialiseerde maatschappelijk werkers doen de screening.

De methode³ bestaat uit een lijst risicofactoren en instrumenten. Ze zijn wetenschappelijk onderbouwd en moeten zorgvuldig gebruikt worden. Zo moet een psychiatrische stoornis alleen benoemd worden als deze is gediagnosticeerd door een psychiater, anders zou het niet meer zijn dan een veronderstelling. Naast vragen vanuit CARE-NL⁴, is in de screeningsmethode gebruik gemaakt van een signalenlijst van eer gerelateerd geweld en beschermende factoren die afkomstig zijn uit een lijst genaamd LIRIK⁵.

De risico- en beschermende factoren waarmee rekening wordt gehouden bij de screening zijn:

- A. Een beoordeling van de veiligheid van het kind in het gezin;
- B. Een beoordeling van de risico's van kindermisbruik op basis van risicofactoren (CARE-NL), vroeg signalering van geweld in afhankelijkheidsrelaties (Movisie⁶) en beschermende factoren (LIRIK);
- C. Een beoordeling van de kwaliteit van de hechting voor plaatsingen bij familie of vrienden;
- D. Een beoordeling van de duurzaamheid en lange termijn vooruitzichten van de plaatsing;
- E. Zijn er contra-indicaties?;
- F. Resultaat van het onderzoek en van referenten;
- G. Conclusie: wat is in het belang van het kind, rekening houdend met veiligheid, continuïteit in de opvoeding en duurzaamheid van de plaatsing?

Succesvol praktijkvoorbeeld:

Als de screening van een verwant gezin dat al voor een kind zorgt een negatieve conclusie oplevert, betreft de voogd van Nidos een gedragswetenschapper bij de beslissing om de plaatsing te beëindigen.

³ De volledige screeningsmethode is te vinden in Bijlage 1.

⁴ CARE-NL, de Ruiters & de Jong (2006).

⁵ LIRIK, ten Berge & Eigenraam (2006).

⁶ Lijst van signalen van eer gerelateerd geweld, Movisie (2010).

Succesvol praktijkvoorbeeld: het Nederlandse screeningsproces

Nidos beschrijft het screeningsproces in de onderstaande procedure. Die kan gebruikt worden voor niet-verwante en verwante gezinnen. Het screeningsproces kan gespreid worden over een aantal bijeenkomsten met het kandidaat-opvanggezin binnen een periode van maximum drie maanden.

1 De aanvraag

Kandidaat opvanggezinnen registreren zich meestal telefonisch. Tijdens dit eerste gesprek geeft de maatschappelijk werker informatie over de organisatie en over opvanggezinnen, legt het screeningsproces uit en maakt een afspraak. Aan het gezin kan worden gevraagd hoe ze de organisatie leerden kennen en welke verwachtingen ze hebben.

De eerste vragen kunnen zijn:

- Hoe leerde u ons kennen?
- Waarom wil u zorgen voor niet-begeleide minderjarigen?
- Hoe is uw gezin samengesteld?
- Wat is de etnische achtergrond van uw gezin?
- Welke talen spreekt u?
- Voor kinderen van welke leeftijd en geslacht zou u beschikbaar zijn?
- Hoe is uw thuissituatie in het algemeen? (huisvesting/logeerkamers, werk, gezondheid)?
- Heeft u aanzienlijke financiële schulden?

Op basis van de bovenstaande informatie kan er een informatiepakket worden toegestuurd, kunnen er verdere vragen worden beantwoord of kan er een afspraak worden gemaakt om de screeningsprocedure te starten.

2. Eerste gesprek: de intake

Tijdens de intake ontmoet de maatschappelijk werker het kandidaat opvanggezin voor het eerst. Het is raadzaam om deze bijeenkomst zo te plannen dat alle gezinsleden aanwezig zijn. Het gezin heeft al uitgebreide informatie ontvangen over de organisatie en opvang in gezinnen. De screening wordt toegelicht en de motivatie om opvanggezin te worden wordt besproken.

De maatschappelijk werker zal het kandidaat-opvanggezin vragen naar namen van mensen die referenties kunnen geven (referenten). Het gezin ondertekent een formulier waarin ze de referenten toestemming geven om de organisatie te informeren. De maatschappelijk werker vraagt het kandidaat-opvanggezin (zowel niet-verwante als verwante gezinnen) ook om een schriftelijk verzoek in te vullen om een ,verklaring van geen bezwaar'/bewijs van goed gedrag te verkrijgen.

De intake begint met vragen over de motivatie, de achtergrond en huidige situatie van het gezin, hun visie op opvoeding en de kenmerken van het gezin.

De maatschappelijk werker reikt de volgende documenten uit en bespreekt deze:

- de klachtenprocedure;
- informatie over wetgeving inzake persoonlijke registratie;
- financiële informatie.

3. Tweede gesprek: de screening

Het is raadzaam dit gesprek te plannen zonder dat er kinderen bij aanwezig zijn omdat het langer duurt dan het eerste gesprek. Het gezin wordt nu beoordeeld op hun geschiktheid voor opvang en de maatschappelijk werker praat diepgaand met hen over hun gezinssituatie. De volgende zaken komen aan bod: vragen die voortvloeien uit de eerste bijeenkomst, motivatie en verwachtingen en achtergrondinformatie over het gezin waarmee een betrouwbare oordeel kan worden geveld over de geschiktheid van het gezin om opvanggezin te worden. De nadruk ligt op pedagogische vaardigheden, het vragen om en accepteren van ondersteuning hierin, cultuursensitiviteit, opvoedkundige en educatieve zaken, veiligheid en genderspecifieke rollen. Ook thema's als terugkeer naar het land van herkomst, contact met de biologische familie hier of in het buitenland en adoptie komen aan bod.

4. Derde gesprek: resultaten van de screening

Het ontwerp-verslag van de screening wordt besproken met het opvanggezin. De organisatie legt uit hoe matching en plaatsing kan verlopen. De resultaten van de screening worden besproken met referenten van het gezin. Hun reacties of opmerkingen vullen het verslag aan. Twee exemplaren van de definitieve versie van het verslag worden later naar het gezin gestuurd voor ondertekening. Zij bewaren zelf één exemplaar, het andere exemplaar wordt toegevoegd aan het dossier van het gezin bij de organisatie.

2.4 MATCHING EN PLAATSING

2.4.1 Inleiding

Hoewel er verschillende methodes bestaan voor matching, houden ze allemaal rekening met de invloed van factoren zoals kenmerken van het kind, religieuze achtergrond, opvoedingsstijl, familiale factoren en de samenstelling van het gezin, afwezige biologische ouders en omgevingsfactoren. Matching is belangrijk voor de stabiliteit van een plaatsing en vereist dus een professionele werkwijze. Matching baseert zich niet enkel op informatie uit het dossier van het kind maar ook op het profiel van het opvanggezin en de wensen van de biologische ouders, andere familieleden en het kind zelf.

De betrokkenheid van een stabiele en objectieve derde persoon tijdens matching, plaatsing en verdere begeleiding kan voorkomen dat het kind verstrikt raakt in een loyaliteitsconflict. Deze persoon is bij voorkeur de voogd maar het kan ook een pleegzorgwerker zijn.

Commitment

Niet-begeleide minderjarigen plaatsen in opvanggezinnen is een uitdaging en vereist inzet van alle betrokkenen: het kind zelf, de biologische maar afwezige ouders of het hoofd van de (groot-) familie, het opvanggezin, inclusief hun kinderen en nauwe verwanten.

Het commitment moet realistisch zijn, daarom is het belangrijk te luisteren naar de verwachtingen van alle betrokkenen en die te evalueren. Bovendien moeten niet-realistische verwachtingen bekend zijn voor de plaatsing start. Er kunnen bijvoorbeeld verwachtingen zijn over de levensstandaard van het opvanggezin of het gezin verwacht misschien iets wat het kind niet kan geven. Om een realistisch commitment te garanderen, moet de professional die verantwoordelijk is voor matching en plaatsing dus luisteren naar alle betrokkenen en ze doen begrijpen wat ze kunnen verwachten. Zo zijn de verwachtingen zo veel mogelijk in evenwicht gebracht.

Het gezin moet:

- openstaan voor aanpassing en samenwerking;
- begrijpen dat het kind vaak al gewend is om zelf te beslissen;
- een collectieve manier van denken begrijpen (vooral relevant voor niet-etnische gezinnen);
- begrijpen dat het kind vaardigheden heeft verworven tijdens zijn/haar vlucht.

Het kind moet:

- de regels van het huis volgen;
- redelijkerwijs helpen bij huishoudelijke taken;
- zich zo goed mogelijk invoegen in de gang van zaken binnen het gezin.

Indien ze betrokken zijn moeten de biologische ouders of de (groot-) familie:

- het kind helpen zich thuis te voelen in de nieuwe woonomgeving door toestemming voor de plaatsing te geven;
- de plaatsing en het kind hierbij ondersteunen;
- de plaatsing aanvaarden.

Als de biologische familie niet instemt met de plaatsing, maar de voogd na afweging van alle argumenten van mening blijft dat deze specifieke plaatsing in het belang van het kind is, dan is het heel belangrijk dat er aan de biologische familie duidelijk wordt gemaakt dat dit niet de beslissing is van het kind. Het zal helpen als de biologische familie van het kind voldoende in de gelegenheid is gesteld om de voogd hun overwegingen en advies te geven over de opvang van het kind. Hun oplossingen en gewenste opties voor opvang dienen heel serieus te worden genomen. Maar uiteindelijk is het de voogd die de beslissing neemt op basis van zijn plicht als wettelijke vertegenwoordiger en beschermer van het kind.

Als er niet langer voldoende commitment is, is het heel erg belangrijk om te bemiddelen tussen het kind, de biologische familie en het opvanggezin teneinde de verwachtingen weer in evenwicht te brengen.

2.4.2 Matching

Matching verwijst naar het stadium vóór de eigenlijke plaatsing van een kind in een opvanggezin. Tijdens deze fase wordt een gepast opvanggezin gezocht voor een bepaald kind. Matching is dus vooral nodig bij plaatsing in niet-verwante gezinnen. Maar voor plaatsingen in verwante gezinnen is het ook nuttig de matching van kind en opvanggezin systematisch te controleren om de veiligheid en duurzaamheid van de plaatsing te verzekeren en de eventuele aandachtspunten bij de plaatsing te benoemen.

Tijdens de matching wordt zoveel mogelijk informatie verzameld over essentiële factoren met betrekking tot het kind en het beoogde opvanggezin. Vergelijking van deze factoren kan de geschiktheid van een gezin aangeven maar wordt ook gebruikt om aandachtspunten te formuleren voor de plaatsing. Naast essentiële matchingsfactoren van persoonlijke aard en de sociale en financiële situatie van het gezin, worden ook praktische zaken overwogen. Bijvoorbeeld of het kind het huidige netwerk, school en contact met familie of landgenoten kan behouden en of het kind goed past bij de eigen kinderen van het opvanggezin.

2.4.2.1 Matchingsmethodiek

Om een passende matchingsmethodiek voor niet-begeleide minderjarigen te ontwikkelen, is het nuttig hun specifieke behoeften te onderzoeken met behulp van sommige onderdelen van de methode die wordt gebruikt in de reguliere jeugdzorg. Aan de hand van drie theoretische benaderingen of modellen uit Nederland, België en het Verenigd Koninkrijk kan matching bekeken worden vanuit de volgende invalshoeken:

- **Model voor het matchen op basis van variabelen**

Dit model onderscheidt de volgende variabelen bij kinderen en pleegouders: de geschiedenis van het kind, zijn sociale en emotionele ontwikkeling en het aanvaarden van de ouderschapsstijl van de pleegouders. Die variabelen worden overwogen in het matchingsproces voor de eigenlijke plaatsing (van Dam, Nordkamp & Robbroeckx, 2000).

- **Model voor het matchen op basis van soorten kinderen en pleegouders**

Dit model veronderstelt dat het mogelijk is verschillende soorten kinderen en pleegouders te onderscheiden. Op deze manier kan een scala van verschillende kenmerken vergeleken en overwogen worden tijdens het matchingsproces (De Maeyer, Vanderfaellie, Van Holen, Van Schoonlandt, en Leconte, 2013).

- **Model voor matching op basis van het gedrag van pleegouders in interactie met het gedrag van de minderjarige.**

Dit model benadrukt de verantwoordelijkheid om voldoende inzicht te krijgen in het dagelijks gedrag en de competenties van het kind ten opzichte van het dagelijks gedrag en de competenties van de pleegouders, om zo een optimale match te maken (Straat & Davies, 1999).

Een geschikte matchingsmethodiek ontwikkelen

De bovengenoemde werkwijzen (of combinaties ervan) zijn bruikbaar om matchingsmethodieken te ontwikkelen. Hierbij kan het lastig zijn dat de vereiste achtergrond informatie over de niet-begeleide minderjarige vaak niet beschikbaar is en dan van de minderjarige zelf moet komen. Indien mogelijk worden de ouders, familie in het buitenland of andere familieleden benaderd voor meer informatie ten behoeve van een passende match.

Succesvol praktijkvoorbeeld: Nederlandse matchingsmethode

Tot nu toe heeft alleen Nidos een matchingsmethode ontwikkeld⁷.

JSN doet de matching op basis van enkele minimale criteria zoals leeftijd, taal en gezinssamenstelling, als een keuze uit meerdere gezinnen al mogelijk is.

Door jarenlange ervaring heeft Nidos geleerd dat ook de 'agenda' van de minderjarige en zijn familie en/of de instructies die de familie aan het kind gaf belangrijke factoren voor een goede match zijn. Het betrekken hiervan bij het matchingsproces vraagt om professionele nieuwsgierigheid naar de mening van de minderjarige en de verwachtingen van de familie.

Algemene factoren m.b.t. de minderjarige

Factoren met betrekking tot de minderjarige waarmee rekening dient te worden gehouden zijn cognitieve ontwikkeling, draagkracht, psychologische en emotionele ontwikkeling, sociale ontwikkeling, lichamelijke ontwikkeling en gezondheid, zelfredzaamheid (naargelang de leeftijd), gedrag, motivatie, eerdere ervaringen met plaatsingen, de verwachtingen en speciale behoeften van de minderjarige. Met betrekking tot de leeftijdsadequaat gedrag is het goed om te beseffen dat de leeftijd van niet-begeleide minderjarigen niet altijd correct is. Ze weten soms gewoon niet hoe oud ze zijn of de mensensmokkelaar vertelde hen dat het in hun voordeel is als ze een andere leeftijd opgeven.

Situationele factoren zijn de mogelijkheid om een verblijfsvergunning te verkrijgen, de relatie met het kandidaat-opvanggezin, vooruitzichten voor plaatsing op lange termijn (met betrekking tot gezinshereniging), eerdere plaatsingen, de rol van de afwezige ouders of familie, opvang van broers en zussen en ongepast seksueel gedrag van de minderjarige.

Algemene factoren m.b.t. het opvanggezin

Factoren met betrekking tot het opvanggezin waarmee rekening dient te worden zijn pedagogische en zorgvaardigheden, veiligheid kunnen bieden, sensitiviteit, culturele meerwaarde, de ambities van de minderjarige kunnen ondersteunen, de mate van integratie, gezinssamenstelling, stabiel gezinsleven/ 'life events', motivatie van het opvanggezin (en van hun eigen kinderen), duurzaamheid die kan worden geboden, zorgen dat de minderjarige zich vrij voelt, verwachtingen van de minderjarige en hun motivatie om biologische ouders of familie te betrekken.

⁷ Het Matchingsformulier van Nidos is te vinden in Bijlage 2.

Verwant gezin (familie-netwerkgezin)

Als plaatsing bij verwante familie mogelijk is, wordt deze mogelijkheid eerst onderzocht.

In het geval van niet-begeleide minderjarigen kan plaatsing bij familie of vrienden deel uitmaken van het oorspronkelijke plan van de ouders of familie al van vóór de vlucht uit het land van herkomst. Heel vaak hebben minderjarigen en een verwant gezin elkaar gevonden en leven ze al samen voordat een officiële instantie de afwezigheid van de ouders van het kind heeft opgemerkt. Ook als de biologische familie niet akkoord gaat met screening van het verwante gezin moet de geschiktheid van het opvanggezin onderzocht worden. Hierbij dient rekening te worden gehouden met de belangrijkste matchingscriteria. In deze situatie richt de matching zich enerzijds op de afweging van de matchingsfactoren en het resultaat van de screening en anderzijds op de familieband en -visie en de wensen van het kind, het opvanggezin en de afwezige ouders. Tijdens de screening van familie of vrienden is het noodzakelijk hun motivatie grondig te controleren en niet zomaar te veronderstellen dat zij wel zullen helpen omdat ze familie of vrienden zijn. Er kan een vermoeden zijn dat een gezin de zorg voor een familielid tegen hun wil heeft aanvaard. In dat geval moet overwogen worden de plaatsing niet goed te keuren. De voogd of pleegzorgwerker dient de biologische ouders uit te leggen dat deze heeft geconcludeerd dat deze plaatsing niet de meest geschikte is, maar dat dit niet de schuld is van het verwante gezin.

Belangrijke informatie voor matching met etnische families

Als het kind wordt toegewezen aan een gezin met dezelfde of een vergelijkbare culturele achtergrond is het belangrijk om bij de match ook de religieuze achtergrond van het kind en het opvanggezin te wegen.

Het kan ook van belang zijn om de achtergrond van het kind en het opvanggezin te overwegen in termen van clan/stam van oorsprong. En vluchtelingen uit oorlogsgebieden matchen soms niet met bepaalde politieke groeperingen die in het thuisland als tegenstanders ervaren zijn. In deze context is het belangrijk om aandacht te besteden aan de motivatie om de minderjarige op te vangen: wat verwacht het opvanggezin?

2.4.2.2. Het matchingsproces

Er zijn verschillende uitgangspunten voor het matchen van niet-begeleide minderjarigen. Een minderjarige kan net aangekomen zijn in het land, verbleef misschien voor een kortere of langere periode in een opvangcentrum of verbleef al in een tijdelijk opvanggezin.

Als de minderjarige zich in een veilige en stabiele situatie bevindt, is er tijdens het matchingsproces voldoende tijd voor een grondig onderzoek naar alle behoeften van de minderjarige. Indien dit niet het geval is, kan plaatsing bij een speciaal geselecteerd tijdelijk opvanggezin worden overwogen.

Soms komt een kind met gegevens van familie of netwerk die spontaan, of op vraag van de ouders of familie in het buitenland voor het kind willen zorgen. Na screening van zo'n situatie is het raadzaam een passend matchingsmodel te gebruiken om te controleren of de plaatsing veilig en duurzaam is.

Succesvol praktijkvoorbeeld:

In Nederland komen alle niet-begeleide minderjarigen aan in een aanmeldcentrum. Soms komen ze aan met familieleden. Na de registratie en aanvraagformaliteiten praat een voogd van Nidos met de minderjarige en zijn familieleden over waar de jongere het beste kan verblijven. Als de voogd duidelijk genegenheid en een warme relatie ziet, zal de minderjarige bij deze familieleden verblijven. Nidos doet dan binnen vijf dagen (wettelijk verplicht) een eerste veiligheid inschatting in het huis van het gezin. De voogd onderzoekt de levensomstandigheden en de persoonlijke situatie van het gezin en beoordeelt de veiligheid van de minderjarige in het gezin. Daarna volgt de uitgebreide screening door een pleegzorgwerker.

Als een kind van 14 of jonger alleen aankomt bij het aanmeldcentrum, wordt het onmiddellijk na de registratie voor enkele dagen geplaatst bij een tijdelijk opvanggezin dat dicht bij het centrum woont. Dit geeft de voogd de tijd om een oplossing te zoeken: mogelijke plaatsing bij verwanten als er familieleden in het land verblijven of de beste match vinden in een niet-verwant opvanggezin ergens in het land. Gezinnen met verschillende culturele achtergronden die verschillende talen spreken zijn speciaal voor deze tijdelijke opvang geworven. Deze gezinnen zijn bereid een kind direct na aankomst op te nemen op elk moment van de dag of nacht.

Hoewel matching zou moeten voorafgaan aan de feitelijke plaatsing komt het voor dat de matching pas gedaan wordt na aankomst van het kind in een familie-netwerkgezin. In deze gevallen zal matching de derde stap zijn in het volgende proces:

- een veiligheidscontrole binnen vijf dagen na de melding dat een niet-begeleide minderjarige bij een familie-netwerk gezin aangekomen is;
- screening van het gezin binnen drie maanden na de aankomst van het kind in het gezin;
- matching in kaart brengen zodra het screeningsrapport klaar is.

Aan het einde van het proces zullen de sterke en zwakke punten van de matching vastgesteld zijn, de verwachtingen van alle betrokkenen duidelijk zijn gemaakt en er zal een goed beeld zijn van de aandachtspunten die opgepakt moeten worden.

Raadpleging en betrokkenheid van de afwezige ouders of familie

De mate waarin de biologische ouders of familieleden die belangrijk zijn voor het kind het eens zijn met de plaatsing in een opvanggezin heeft een effect op de stabiliteit en duurzaamheid van de plaatsing. Hun afkeuring zal zeer waarschijnlijk een loyaliteitsconflict uitlokken. Zelfs de geringste negatieve toon in de communicatie van biologische ouders of familie met het opvanggezin kan instabiliteit veroorzaken.

Indien mogelijk helpt een tolk bij de communicatie tussen de voogd en de biologische ouders of familie. Het is ook nuttig een 'sleutelfiguur' te vragen om de communicatie te ondersteunen en te praten met de biologische familie. Deze 'sleutelfiguur' is een lid van een culturele of etnische groep die goed geïntegreerd is in de nieuwe samenleving. Hij of zij kan helpen bij het analyseren van problemen met betrekking tot culturele verschillen en kan bemiddelen of adviseren bij conflicten. Deze persoon kan ook functioneren als culturele bemiddelaar om de belangrijkste persoon in de familie van het kind te vinden die toestemming kan geven, of wiens betrokkenheid nodig is. Dit kan de vader of de moeder zijn, maar soms ook de grootvader, grootmoeder of zelfs een hoofd van de stam of een priester.

Een voorbeeld:

Qasim werd wees toen hij nog maar een baby was en werd opgenomen door zijn oom – de broer van zijn vader. De familie emigreerde naar Nederland. Toen hij 10 was, werd Qasim geplaatst bij een andere oom omdat het gezin dat hem had opgenomen in Engeland ging wonen. Qasim kon niet mee omdat hij de Nederlandse nationaliteit niet had. Het werd al snel duidelijk dat deze oom niet in staat was Qasim op te voeden. Hij had noch de tijd noch de mogelijkheid om voor de jongen te zorgen. Toen de voogd de jongen wilde plaatsen in een ander gezin, was de oom erg overstuur en ging hij niet akkoord. Discussies over de situatie leidden tot nieuwe afspraken. Toen liep de jongen weg en de voogd sprak opnieuw met de oom. Hij vroeg waarom de oom niet wilde meewerken om een andere oplossing te vinden voor Qasim. De oom legde toen uit dat hij de familie had beloofd voor Qasim te zorgen, dat de jongen in contact moest blijven met zijn familie in Afghanistan, en dat ze verwachtten dat hij hen financieel zou ondersteunen in de toekomst. Daarom kon de oom niet akkoord gaan met een andere oplossing voor de jongen. Hij wilde dat Qasim terugkwam bij hem en zich gedroeg. De voogd begreep nu dat de oom handelde onder druk van de familie, en vroeg de oom of hij akkoord zou gaan met een andere oplossing voor Qasim als de familie dat zou accepteren. De oom vroeg om de grootvader in Kabul en de oom in Engeland erbij te betrekken omdat zij moesten meebeslissen. De voogd nodigde de oom uit Engeland uit om naar Nederland te komen om te helpen om

samen de beste oplossing voor Qasim te vinden. De oom kon zelf niet komen maar stuurde zijn vrouw. Tijdens een telefonisch familieoverleg met de oom, de tante en de grootvader in Kabul werd besloten dat Qasim niet bij zijn oom zou blijven. Een oudere neef en zijn vrouw werden bereid gevonden om voor Qasim te zorgen.

De minderjarige voorstellen aan het opvanggezin

Voordat een voogd/maatschappelijk werker een minderjarige voorstelt aan een opvanggezin, heeft hij een overzicht gemaakt van alle mogelijke matches in de huidige omgeving van het kind. De mate waarin rekening wordt gehouden met de omgeving waarin matching wordt gezocht is afhankelijk van de gehechtheid van het kind aan zijn huidige netwerk. Daarnaast zijn een passende school en eventuele sport of hobbyclubs eveneens belangrijke te wegen steunfactoren.

Het is de moeite waard te zoeken naar mogelijke matches met gezinnen die afkomstig zijn uit dezelfde etnische achtergrond als de minderjarige. Als zo'n gezin niet beschikbaar is, kan een niet-begeleide minderjarige baat hebben bij een plaatsing in een gezin met een vergelijkbare culturele achtergrond of een migratieachtergrond. Factoren als talen die gesproken worden in het gezin, hun eigen ervaring als vluchteling of migrant en hun integratie in een nieuwe omgeving zijn van belang.

Alle factoren m.b.t. de minderjarige en het opvanggezin worden vergeleken en gewogen. Kritische factoren kunnen betekenen dat een matching niet doorgaat of dat speciale problemen worden benoemd die extra aandacht of begeleiding vragen.

De volgende stap is het voorstellen van de minderjarige aan een gezin dat wordt gezien als de beste match. Het gezin krijgt alle relevante informatie zodat ze een precies beeld hebben van wie ze zullen opnemen.

Het opvanggezin voorstellen aan de minderjarige

Gaat het meest geschikte gezin akkoord met de plaatsing, dan informeert de voogd/maatschappelijk werker de minderjarige over het gezin, geeft uitleg bij de gezinsfactoren en omstandigheden die belangrijk kunnen zijn voor de minderjarige en beantwoordt zo goed mogelijk al zijn/haar vragen. De minderjarige krijgt een leeftijdsadequate rol in het opstellen van een plan om elkaar te leren kennen vóór de plaatsing begint. De rol van de voogd/maatschappelijk werker is hierbij belangrijk.

Kennismakingsproces

De wensen van het kind en van het kandidaat opvanggezin worden zorgvuldig samengebracht in een kennismakingsproces. Vragen, opmerkingen en suggesties worden gedeeld met alle betrokkenen na elke stap in het proces en meegenomen naar de volgende stappen. Dit is een proces 'op maat' dat uiteindelijk moet leiden tot efficiënte besluitvorming. Het wordt geleid door de voogd/maatschappelijk werker. De duur van elke fase van het kennismakingsproces kan variëren, afhankelijk van de situatie van de minderjarige, zijn motivatie en manier van omgaan met het proces en van de urgentie van een betere dan de huidige opvangplek. Het is goed om zich bewust te zijn van het feit dat kinderen uit sommige culturele achtergronden geleerd hebben volwassenen hoogst te respecteren en dankbaar te zijn voor iedere vorm van hulp. Deze jongeren vinden het niet makkelijk om hun echte mening te geven, zeker als die negatief is.

2.4.3 Plaatsing

De plaatsing moet zorgvuldig voorbereid worden. Het kind moet immers mensen en vrienden die ze mogelijk al vertrouwen achterlaten. Om nieuwe trauma's te voorkomen moet er op een goede manier afscheid kunnen worden genomen en belangrijke banden moeten zo mogelijk intact blijven.

Praktische zaken die geregeld moeten worden variëren van het beëindigen van het lidmaatschap van een sportclub tot het zorgen voor continuïteit in de medische behandeling. Het kind en het opvanggezin een rol geven in deze praktische zaken voor de plaatsing begint kan helpen om wederzijds vertrouwen op te bouwen. Zo kan bijvoorbeeld het opvanggezin samen met het kind al vast zoeken naar een passende nieuwe school.

Evaluatie

Na ongeveer 6 weken dient er een evaluatie met zowel het opvanggezin als het kind (afzonderlijk en samen) plaats te vinden.

Vóór deze evaluatie dient er frequent contact te zijn tussen de voogd of de pleegzorgwerker en het gezin en het kind zodat zaken opgelost worden voordat ze echte problemen of misverstanden worden. Tijdens de eerste dagen van de plaatsing kunnen deze gemakkelijk voorkomen. Indien nodig kan hier een tolk of sleutelfiguur bij betrokken worden.

De evaluatie na zes weken richt zich op praktische zaken, het welzijn van het kind, en het oplossen van eventuele problemen of misverstanden. Als het gezin en het kind meer begeleiding nodig hebben of als het kind of de plaatsing bijzonder kwetsbaar zijn kunnen er extra evaluaties worden gepland tussen de zes weken evaluatie en de jaarlijkse evaluatie.

Succesvol praktijkvoorbeeld:

Het Deense Rode Kruis evalueert plaatsing in een verwant gezin als volgt:

- één bezoek vóór de matching en voordat het kind intrekt bij het opvanggezin;
- een evaluatiebezoek na zes weken;
- daarna om de drie maanden een bezoek, tenzij er speciale behoeften zijn.

Er is ook regelmatig telefonisch contact met zowel het verwante gezin als het kind en ook met externe partners, zoals de school. Bovendien is er regelmatig contact met het kind via sms en Facebook. Ten slotte zijn er netwerkactiviteiten voor kinderen die wonen bij verwante gezinnen, inclusief een jaarlijkse driedaagse reis met sociale activiteiten.

Leidraad voor begeleiding van het kind en het opvanggezin

In de meeste Europese landen worden begeleiding en supervisie van het opvanggezin en het kind door één en dezelfde maatschappelijk werker gedaan. Er zijn specifieke aspecten in verband met het kind, het opvanggezin en het risico van kindermishandeling die de maatschappelijk werker speciaal in het oog moet houden. Deze aspecten zijn hieronder vermeld.

Ten aanzien van het kind:

- wees alert voor signalen van ontwikkelingsproblemen;
- bied psycho-educatie voor psychische problemen, bedreigingen voor de ontwikkeling van het kind en de taken die een niet-begeleide minderjarige moet uitvoeren;
- adviseer hoe om te gaan met problemen;
- adviseer hoe hechting en veerkracht versterkt worden;
- overbrug de kloof naar professionele psychologische begeleiding indien nodig.

Ten aanzien van het opvanggezin:

- wees alert voor signalen van onevenwicht tussen belasting en draagkracht van het gezin;
- wees alert voor signalen van onevenwicht tussen afstand en nabijheid in de relatie van het opvanggezin met het kind;
- geef advies en ondersteuning om het contact tussen kind en biologische ouders of familie aan te moedigen;
- geef uitleg over de juridische procedure van de asielaanvraag;
- ondersteun bij het omgaan met onzekerheid met betrekking tot het verkrijgen van een verblijfsvergunning
- adviseer inzake opvoeden van kinderen tussen twee culturen;
- geef advies over opvoedingsproblemen.

Succesvol praktijkvoorbeeld van begeleiding:

Nidos nodigt op regelmatige basis opvanggezinnen uit voor een ontmoeting met koffie en World Cafés⁸. Gezinnen wordt gevraagd om feedback te geven op de begeleiding die zijzelf en de kinderen kregen van voogden. Tijdens de bijeenkomsten worden een aantal zaken besproken, zoals de behoefte aan ondersteuning, culturele verschillen in het opvoeden van kinderen, ouderschap, delen van succesvolle praktijkvoorbeelden en het leven als asielzoeker of migrant.

JSN organiseert vijf keer per jaar specifieke bijeenkomsten voor opvanggezinnen waarbij de gezinnen ervaringen kunnen uitwisselen en informatie krijgen. Soms zijn er sprekers die informatie of een lezing geven over trauma, relaties, opleiding of werk.

Daarnaast ontvangen gezinnen vijf tot zes keer per jaar externe coaching over specifieke onderwerpen. JSN heeft geconstateerd dat alleen al het luisteren naar de problemen van andere opvanggezinnen en het kunnen delen van de eigen problemen met andere gezinnen als zeer waardevol wordt ervaren.

JSN heeft goede resultaten met 'ervaringsgerichte pedagogiek' ('Erlebnispädagogik'), waarbij de opvanggezinnen en kinderen bijvoorbeeld een touwenparcours op hoogte doen. Dit maakte de kinderen fysiek sterker en verstevigt de banden tussen de deelnemers.

JSN viert ook speciale feestdagen met gezinnen en kinderen (bijvoorbeeld Kerstmis voor de Eritrese kinderen en Nowruz voor de Afghaanse en Koerdische kinderen).

⁸ Voor meer informatie over deze methode: <http://www.theworldcafe.com>.

Risico's van kindermishandeling

Er zijn verschillende signalen die op kindermishandeling kunnen wijzen. De volgende situaties zijn voor de voogd/maatschappelijk werker waarschuwingssignalen dat er iets mis zou kunnen zijn:

- oudere kinderen corrigeren (soms buitensporig) het gedrag van jongere kinderen (imiteren de ouders);
- aanvragen voor paspoorten of reisvergunningen voor meisjes uit risicogroepen (genitale verminking, eer gerelateerd geweld, gedwongen huwelijk);
- vakanties naar landen waar genitale verminking van vrouwen vaak voorkomt;
- het opvanggezin toont weinig of geen belangstelling in het kind maar stelt veel eisen;
- het kind heeft plotseling dure dingen (telefoon/kleding);
- signalen dat het kind de familie-eer aangetast heeft met wat het opvanggezin noemt ‚zeer onfatsoenlijk gedrag‘;
- regelmatige afwezigheid van school;
- ongelijke positie van het kind in vergelijking met andere kinderen in het gezin.

Risico's op het vroegtijdig afbreken van een plaatsing('breakdown')

Een van de meest voorkomende oorzaken van breakdown waardoor minderjarigen uit het opvanggezin worden overgebracht naar reguliere pleeggezinnen zijn dagelijkse conflicten tussen de jongere en de opvangouders (Oort, 2010).

Nidos heeft niet ervaren dat dagelijkse conflicten vaak breuken veroorzaken. Hoeveel vrijheid jongeren willen en krijgen, kan echter wel een bron van conflict zijn. Dit kan een specifieke rol spelen in een familie-netwerk gezin. Deze gezinnen voelen zich verantwoordelijk voor het beschermen van de 'eer' van de minderjarige en zijn biologische familie, waardoor ze minder vrijheid geven dan de minderjarige aanvaardbaar vindt. Het feit dat kinderen vaak veel sneller integreren in de nieuwe samenleving kan bij familie-netwerkplaatsingen ook spanningen geven.

Vroege breuken worden veroorzaakt door het ontbreken van een goede match tussen minderjarige en opvanggezin, verkeerde verwachtingen (soms veroorzaakt door culturele verschillen) en de biologische familie van de minderjarige die de plaatsing niet ondersteunt.

'Live-events' in het leven van het opvanggezin kunnen ook het evenwicht tussen hun draagkracht en draaglast verstoren. Het kan gaan over het overlijden van een familielid, aankomst van een nieuw familielid, bezorgdheid over de financiële situatie, werkloosheid, echtscheiding, ziekte of het feit dat de niet-begeleide minderjarige geen verblijfsvergunning krijgt.

Om breuken te voorkomen:

- geef het gezin en het kind de tijd om elkaar goed te leren kennen en te zien of ze een goede match zijn;
- neem de tijd om de verwachtingen van het kind en het opvanggezin te bespreken;
- betrek de biologische familie van de minderjarige bij de plaatsing en vraag hun ‚toestemming‘;
- evalueer de plaatsing na een korte periode en stop deze als het een verkeerde match is of als er te veel verschillende verwachtingen zijn;
- wees alert en bespreek het gedrag van de minderjarige dat de familie-eer zou kunnen schaden;
- geef de nodige aandacht aan de balans tussen draagkracht en draaglast van het opvanggezin en het impact van nieuwe gebeurtenissen op dit evenwicht.

Een voorbeeld: Nederlands model voor opvang in gezinnen

Fase	Begeleidingsproces	Theorie, Praktijk, Methodes	Activiteiten / Instrumenten
Opvang gezinnen werven en contact onderhouden	Gezinnen werven	Vindplaatsgericht werken; netwerken; presenteren; intercultureel werken	Zoek sleutelfiguren; leg contact; organiseer informatiebijeenkomsten
	Contact met gezinnen onderhouden en vertsterken	Aansluiten bij motivatie, vragen en wensen van opvangouders	Contactbijeenkomsten organiseren; opvoedingsvoorlichting geven
Screenen van potentiële opvanggezinnen	Onderzoek de geschiktheid van het gezin	Cultuur sensitieve benadering bij contact met kandidaat gezinnen (Pinto's driestappenmethode)	Huisbezoeken; lijst van belangrijke punten voor de intake bijeenkomst; volledige vragenlijst voor screening
Aanmelding van de minderjarige voor opvang in een gezin	Informeel en bereid de minderjarige voor op verblijf in een opvanggezin	Zoek aansluiting met motivatie, vragen en wensen van de minderjarigen	Vul het aanmeldingsformulier in
Matching van het kind met het gezin en plaatsing	Ontwerp een kennismakingstraject	Systematisch werken	De minderjarige bezoekt het huis van het kandidaat opvanggezin; overleg tussen voogd en maatschappelijk werker; betrek de biologische familie en het netwerk van de minderjarige
Begeleiding van het kind en het gezin gedurende de plaatsing	„Beschermjassen“	Werken met 'familie continuïteit'	Gebruik een levensboek; ecogram en genogram
	Versterk de opvoedings- en coaching rol opvangouders t.b.v. de ontwikkeling van de minderjarige	Oplossingsgerichte gespreksvoering (csw); bevorderen transitionele ruimte	Opleiden tot ouderschap; huisbezoeken
	Monitor de veiligheid van de minderjarige	Oplossingsgerichte gespreksvoering (csw)	CARE-NL; LIRIK, Movisie lijst met signalen van eer gerelateerd geweld
	Versterk het sociaal netwerk van het gezin en de minderjarige, focus op de vooruitzichten van de minderjarige	Sociaalecologische benadering	Dagboek
Evaluatie	Monitor de ontwikkeling en veiligheid van de minderjarige; monitor welzijn en draagkracht van het opvanggezin	Oplossingsgerichte gespreksvoering (csw)	Huisbezoeken; standaard evaluatieformulieren
Einde van de plaatsing	Evaluatie	Versterk de relatie met de organisatie	Vul het standaardformulier in
Nazorg	Interview met het gezin		Huisbezoek

LITERATUURLIJST

- Arkesteijn, P. (2015). *Culturally matched families. A study on placing unaccompanied asylum seeking children into culturally matched families*. (Masterthesis, University of Groningen).
- Bagozzi, R.P., Verbeke, W., & Gavino, J.C. (2003, April). Culture moderates the self-regulation of shame and its effects on performance: The case of salespersons in the Netherlands and the Philippines. *Journal of Applied Psychology, 88*(2), 219-233.
- Bean, T.M. (2006). *Assessing the psychological distress and mental healthcare needs of unaccompanied refugee minors in the Netherlands*. (Doctoral dissertation, University of Leiden). Retrieved from <https://goo.gl/04zoKk>
- Bean, T., Derluyn, I., Eurelings-Bontekoe, L., Broekaert, E., & Spinhoven, P. (2007, April). Comparing psychological distress, traumatic stress reactions, and experiences of unaccompanied refugee minors with experiences of adolescents accompanied by parents. *The journal of nervous and mental disease, 195*(4), 288-297.
- Bedford, O.A., & Hwang, K.K. (2003). Guilt and shame in Chinese culture: A cross-cultural frame work from the perspective of morality and identity. *Journal for the Theory of Social Behaviour, 33*(2), 127-144.
- Berry, J.W. (1990). Psychology of acculturation. Understanding individuals moving between cultures. *Applied cross-cultural psychology, 232-253*.
- Bronstein, I., Montgomery, P., & Dobrowolski, S. (2012). PTSD in Asylum-Seeking Male Adolescents From Afghanistan. *Journal of Traumatic Stress, 25*(5), 551-557.
- Carlson, B.E., Cacciatore, J., & Klimek, B. (2012). A risk and resilience perspective on unaccompanied refugee minors, *Social Work, 57.3*, 259-269.
- De Maeyer, S., Vanderfaellie, J., Van Holen F., Vanschoonlandt, F., & Leconte, L. (2013). De vragenlijst beoordeling pleegzorgsituaties (VBPS): een instrument ter ondersteuning van het matchingproces in pleegzorg: een pilootonderzoek. *Orthopedagogiek: onderzoek en praktijk, 52*, 17-32.
- de Ruiter, C., & de Jong, E.M. (2006). Child Abuse Risk Evaluation-NL (CARE-NL). Retrieved from: <http://www.corinederuiter.eu/risk.php>
- de Ruijter de Wildt, L., Melin, E., Ishola, P., Dolby, P., van de Pol, P. & Murk, J. (2015, February). *Reception and Living in Families: Overview of family-based reception for unaccompanied minors in the EU Member States*. Utrecht, the Netherlands: Nidos, SALAR, CHTB.
- Derluyn, I., & Broekaert, E. (2008). Unaccompanied refugee children and adolescents: The glaring contrast between a legal and a psychological perspective. *International Journal of Law and Psychiatry, 31*(4), 319-330.
- Derluyn, I, Wille, B., De Smet, T., & Broekaert, E. (2005). *Op weg. Psychosociale en therapeutische begeleiding van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen*. Antwerpen – Apeldoorn: Garant.
- de Wolff, M., Dekker-van der Sande, F., Sterkenburg, P., & Thoomes-Vreugdenhil, A. (2015). *Problematische gehechtheid voor jeugdhulp en jeugdbescherming*. Leiden, the Netherlands: TNO Child Health. Retrieved from: <http://goo.gl/McZm2a>
- European Network of Ombudspersons for Children (2016, January). *Safety and fundamental rights at stake for children on the move*. Retrieved from: <http://goo.gl/wybhtM>
- Fazel, M., Reed, R.V., Panter-Brick, C., & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *The Lancet, 379*(9812), 266-282.
- Geltman, P.L., Grant-Knight, W., Mehta, S.D., Lloyd-Travaglini, C., Lustig, S., Landgraf, J. M., & Wise, P.H. (2005, June). The “lost boys of Sudan”: functional and behavioural health of unaccompanied refugee minors re-settled in the United States. *The Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine, 159*(6), 585-591.
- Hodes, M., Jagdev, D., Chandra, N., & Cunliff, A. (2008, July). Risk and resilience for psychological distress amongst unaccompanied asylum seeking adolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49*(7), 723-732.
- Huybrechts, A. (2009). Interculturele psychotherapeutische ontmoetingen. *Systeemtheoretisch Bulletin, 27*(1), 5-25.
- Janssen, J. (2006). *Je eer of je leven, een verkenning van eierzaken voor politieambtenaren en andere professionals*. The Hague, the Netherlands: Elsevier.
- Jessurun, N. (2008). *Handboek Systeemtherapie, Migratie, hoofdstuk 44*. Utrecht, the Netherlands: De Tijdstroom.
- Kalverboer, M.E., & Zijlstra, A.E. (2006). *Asielzoekers kinderen en het recht op ontwikkeling: het belang van het kind in het vreemdelingenrecht*. Amsterdam. the Netherlands: SWP.

- Kalverboer, M., Zijlstra, E., van Os, C., Zevulun, D., ten Brummelaar, M., & Beltman, D. (2016, February). Unaccompanied minors in the Netherlands and the care facility in which they flourish best. *Child and Family Social Work*, 1365-2206.
- Kouratovsky, V. (2008). *Cultuursensitieve diagnostiek en therapie*. In T.I.Oei en L.Kaiser; *Forensische psychiatrie onderweg*, 371-385. Nijmegen, the Netherlands: World Legal Publishers.
- Luthar, S.S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000, May). The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work. *Child Development* 71(3), 543-562.
- Masten, A.S. (2001, March). Ordinary magic. Resilience processes in development. *The American Psychologist*, 56(3), 227-38.
- Movisie 2010. Signalenlijst huiselijk geweld. Retrieved from <http://goo.gl/ZoJpDZ>
- Ní Raghallaigh, M. (2011). Religion in the Lives of Unaccompanied Minors: An Available and Compelling Coping Resource. *British Journal of Social Work*, 41(3), 539-556.
- Ní Raghallaigh, M., & Gilligan, R. (2010, January). Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience, and the relevance of religion. *Child and Family Social Work*, 15(2): 226-237.
- Oort, F.J. (2010). Het ondersteunen van pleeggezinnen met een hoog risico op ongewenste beëindiging van de plaatsing. Retrieved from <http://goo.gl/zz23dm>
- Pharos (2009). Kennisdocument kindermishandeling. Retrieved from <http://goo.gl/lCozUx>
- Pinto, D. (2007). *Interculturele communicatie, een stap verder*. Houten, the Netherlands: Bohn Stafleu van Lochem.
- Plysier, S. (2003). *Kinderen met een tweede huid. Onthaal van kinderen op de vlucht*. Antwerpen, Belgium: Garant-Uitgevers.
- Prins, P., & Braet, C. (2014). *Handboek klinische ontwikkelingspsychologie*. Houten, the Netherlands: Bohn Stafleu van Loghum.
- Reed, V.R., Fazel, M., Jones, L., Panter-Brick, C., & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in low-income and middle-income countries: risk and protective factors. *The Lancet*, 379(9812), 266-282.
- Sökefeld, M. (2006, July). Mobilizing in transnational space; a social movement approach to the formation of diaspora. *Global networks*, 6(3), 265-284.
- Spinder, S., & van Hout, A. (2008). *Jong en Onderweg: Nidosmethodiek voor de begeleiding van ama's*. Utrecht, the Netherlands: Stichting Nidos.
- Spinder, S., van Hout, A., & Hesser, K. (2010). *Thuis en Onderweg: Nidosmethodiek voor Opvang en Wonen in Gezinsverband*. Utrecht, the Netherlands: Stichting Nidos.
- Street, E., & Davies, M. (1999). Assessing and matching foster care relationships: an international framework. *Adoption and Fostering*, 23(2), 31-41.
- ten Berge, I.J., & Eigenraam, K. (2009). *Licht Instrument Risicotaxatie Kindermishandeling*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Tjin A Djie, K., & Zwaan, I. (2007). *Beschermjassen: transculturele hulp aan families*. Netherlands. Assen, the Netherlands: van Gorcum.
- Turnell, A., & Edwards, A. (1999). *Signs of Safety: A Solution and Safety Oriented Approach to Child Protection Casework*. United States: WWNorton & Co.
- van Alphen, M.F. (2008). *De Rol van Schaamte bij Herstelgericht Werken*. Lelystad, the Netherlands: Inspiration Press.
- van Dam, W., Nordkamp, S., & Robbroeckx, L. (2000). *Passen en meten in de pleegzorg, plaatsingsmethodiek nader onderzocht, literatuurstudie en model ontwikkeling*. Amsterdam, the Netherlands: SWP.
- van der Veer, G. (1996). *Voogdijmaatschappelijk werk en gevluchte adolescenten*. Utrecht, the Netherlands: De Opbouw.
- van der Veer, G. (2002). *Gevluchte adolescenten: ontwikkeling, begeleiding en hulpverlening*. Utrecht, the Netherlands: Pharos.
- van IJzendoorn, M.H. (2008). *Opvoeding over de grens, gehechtheid, trauma en veerkracht*. Amsterdam, the Netherlands: Boom Academic.
- Vervliet, M., Meyer Demott, M.A., Jakobsen, M., Broekaert, E., Heir, T., & Derluyn, I. (2014, February). The mental health of unaccompanied refugee minors on arrival in the host country. *Scandinavian Journal of Psychology*, 55(1), 33-37.
- Walsh, F. (2002, April). A Family Resilience Framework: Innovative Practice Applications. *Family Relations*, 51(2), 130-137.

NEDERLANDS SCREENINGSINSTRUMENT VOOR HET BEOORDELEN VAN OPVANG GEZINNEN

Dit screeningsinstrument wordt gebruikt voor het beoordelen van de geschiktheid van kandidaat opvang gezinnen. Het bestaat uit verschillende delen waarvan, afhankelijk van het soort plaatsing en de aanwezigheid van een relatie tussen het kind en het gezin, verschillende aspecten benadrukt kunnen worden in de uiteindelijke afweging.

Deel 1: Lijst van te stellen vragen

1. Aanbod¹

- leeftijd
- geslacht
- nationaliteit
- voorkeur soort opvang (S.O.D, OTS, Langdurig)
- aantal plekken

2. Gezinssituatie

- huidige gezinssituatie
- hoe staan andere gezinsleden tegenover het opvangen van de jongere
- netwerk; vrienden, familie, burens (verwachte reactie op opvangkind)
- bezoek, andere bewoners en logees
- welke andere personen onderhouden frequent contact
- lichamelijke en geestelijke gezondheid.
- ervaring in het opvangen van kinderen(beroepsmatig of binnen familie/vriendenkring)
- waren er afgelopen periode grote veranderingen in het gezin en wat betekende dat voor het gezin

3. Opleiding en beroep

- bron van inkomsten
- evt. schulden
- welke opleiding volgen de gezinsleden of hebben ze voltooid
- beroep gezinsleden
- werktijden
- eventuele opvang (mogelijkheden)

¹ bij netwerkplaatsing alleen specifiek aanbod

4. Hobby's en vrijetijdsbesteding

- hobby's gezinsleden
- hun idee over belang van sporten/hobby's voor de jongere

5. Woonsituatie

- Is de aanwezigheid van de opvoeders voldoende
- beschrijving woning en buurt
- veiligheid woning en veiligheid i.v.m. verkeer
- beschikbare kamer / plek / voor jongere
- speelruimte indien van toepassing
- voorzieningen zoals scholen, winkels, clubs en een bibliotheek
- bereikbaarheid met het openbaar vervoer

6. Opvoedingsopvattingen en veiligheid

A. Eigen opvoeding

- Hoe bent u zelf opgevoed?
- Wat hebben uw ouders u in hun opvoeding mee willen geven?
- Wat vond u van hun opvoeding?
- Hoe heeft u uw partner leren kennen? Was dit een gearrangeerde situatie?
- Hoe zijn uw kinderen aan hun partner gekomen. Was dit gearrangeerd?
- Hoe oud was u toen u trouwde?
- Uit wat voor gezinssituatie komt u zelf?
- Hoe waren uw ouders?
- Wat zou u anders doen?
- Wat heeft u als prettig ervaren in uw eigen jeugd?
- Hoe is het contact met uw familie?

B. Opvoedingsopvattingen

- Wat vinden opvangouders belangrijk in de opvoeding (welke waarden en normen) en hoe bereiken ze dat?
- Zoals, hoe moet het kind u aanspreken?
- Samenwerking opvangouders; wie doet wat in de huishouding, wie doet wat in de zorg naar het kind?
- Waar mogen kinderen in uw gezin wel of niet over meepraten?
- Wat zou u doen als een kind zich misdraagt?

C. Opvoedingsvaardigheden

- Wat vindt u moeilijk hanteerbaar?
- Wat is onacceptabel gedrag?
- Wat vindt u moeilijk in de opvoeding van uw eigen kinderen?
- Wat zou u vinden van opvoedingsondersteuning bij een kind met probleemgedrag?
- Welke regels zal u hanteren?
- Hoe worden regels gehanteerd?
- Wat doet u als een kind zich niet aan regels houdt? (onderhandelruimte?)

- Vindt u het belangrijk om regels uit te leggen en hoe legt u regels uit?
- Hoe corrigeert u een kind – Hoe stimuleert u een kind?
- Hoe verloopt ruzie in uw gezin?
- Is er wel eens sprake van geweld in uw gezin, zo ja hoe verloopt dat?
- Hoe weet u wat uw kind denkt en voelt? (sensitiviteit)
- Stel dat uw kind gaat roken of haar hoofddoek niet meer wil dragen en uw landgenoten zeggen daar iets van, hoe gaat u daar mee om?

D. Seksualiteit

- Wat vindt u van erotiserend / uitdagend gedrag van de jongere en hoe zou u daar mee omgaan?
- Hoe kijkt u aan tegen homoseksualiteit en wat zou het betekenen als een geplaatste jongere in uw gezin homoseksueel blijkt te zijn?
- Op welke manier wordt er aandacht besteed aan seksualiteit in de opvoeding?

E. Veiligheid en risicofactoren

Kindermishandeling: 'elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel'.

Uit wetenschap weten we dat er factoren zijn die het risico op kindermishandeling vergroten. Daarom stellen we de volgende vragen:

- Is de ouder/verzorger zelf slachtoffer geweest van (kinder)mishandeling?
- Is er in uw gezin wel eens sprake geweest van mishandeling van een kind en door wie en hoe ging dat?
- Is er sprake van sterke minimalisering of ontkenning van kindermishandeling?
- Is er sprake van een (ernstige) psychische stoornis, is er een diagnose en een behandeling?
- Zijn er suïcidale of moorddadige gedachten?
- Zijn er problemen met het gebruik van middelen (medicatie, drugs en/of alcohol)?
- Is er bij uw gezin sprake van persoonlijkheidsstoornis gekenmerkt door boosheid, impulsiviteit of instabiliteit?

7. Religie

- Eigen religiebeleving en de dagelijkse invulling
- Welke invloed heeft religie op de motivatie om een kind op te vangen?
- Lid van een kerk/ geloofsgemeenschap en welke rituelen horen daarbij?
- Hoe ga je om met een kind met een ander geloof, hoe past dat in uw leefstijl?
- Wat vindt u van gebruiken / gewoontes die bij bepaalde religies horen zoals vasten, een altaar hebben, naar de moskee gaan, of een aangepaste eet stijl?

8. Motivatie

- Waarom heeft u zich aangemeld?
- Wat zijn uw verwachtingen van een kind/plaatsing:
 - kinderwens
 - gezelschap voor enig kind
 - financiële reden
 - hupverlenersmotieven

- oneigenlijk gebruik van jongere als oppas/keukenhulp
- religieuze overwegingen
- samenhang tussen de motivatie en life events (lege nest, verlies kind, scheiding, eenzaamheid)

Familie/netwerk plaatsing

- Waarom wilt u dit doen?
- Wat gebeurt er als u het niet doet?
- Wat gebeurt er als wij het kind niet bij u plaatsen? (ontschuldigen)

9. Inzicht en omgaan met culturele verschillen

- Cultuurverschillen: ervaring met andere culturen, houding ten opzichte van andere culturen, in hoeverre moet een kind zich aanpassen, in hoeverre bent u bereid zich aan te passen, hoe overbrugt u de verschillen. Ook binnen netwerkgezinnen/stammen/ families etc.
- Wat vindt u van 'geheimen' die jongere hebben en hoe gaat u ermee om?
- Hoe kijkt u er tegen aan als uw opvangkind zich anders gedraagt dan u van uw eigen kinderen gewend bent?

10. Vragen en signalen met betrekking tot eerkwesties

- Zijn er verschillen in uw gezin tussen wat jongens en meisjes mogen? En wat zijn die verschillen?
- Zijn er in uw cultuur dingen die van u verwacht worden, waar u persoonlijk eigenlijk niet achter staat, zoals b.v. wat vindt u van besnijdenis van jongens/meisjes? Wat vindt u van gearrangeerde huwelijken?

11. Eigen indruk jeugdbeschermer m.b.t. het gezin

- begeleidbaarheid
- openheid
- flexibiliteit
- betrokkenheid (afstand-nabijheid)
- kunnen loslaten cq hechten
- gesloten gezinsstructuur
- rigiditeit
- samenwerking met Nidos en evt. familie van jongere

12. Aandachtspunten

- medische bijzonderheden van het gezin qua gezondheid, is handicap een probleem, wat als kind ziek wordt
- huisdieren
- bijzonderheden woonsituatie
- houding t.o.v. onzeker perspectief/terugkeer
- vakanties binnenland/buitenland (evt. opvang als jongere niet mee kan)
- houding t.o.v. seksualiteit, erotiserend gedrag,
- Aids/HIV/Hepatitis (wordt niet standaard op getest maar wel als er een medische indicatie bestaat conform de huidige medische inzichten/richtlijnen. Nidos voert een actief beleid; met name richting tienermoeders)
- besnijdenis (etnische, religieuze, esthetische of hygiënische argumenten zijn geen reden om besnijdenis van jongens die onder voogdij van Nidos staan toe te staan.)
- adoptie/ perspectief op verblijf
- eigen integratie/inburgering/plek in de Ned. Samenleving

Deel 2: Beoordeling en besluitvorming

Als het **kind al verblijft bij het verwante gezin dat wordt gescreend**, of er na een tijdelijke onderbreking opnieuw is gaan wonen, moet de nadruk liggen op de continuïteit van de opvoedingssituatie, zoals de voortzetting van de veilige relatie tussen het kind en de verzorger.

Screening zal zich daarom richten op de beoordeling van de vraag of die relatie en de ouderschap situatie voldoende veilig zijn. Of tenminste op of het veilig genoeg is terwijl het kind wacht op hereniging met de biologische ouders, als deze hereniging is voorzien. Om dit te kunnen beoordelen, is nauwkeurige observatie van de interactie tussen het kind en het gezin een belangrijke bron van informatie. De sensitiviteit van de verzorgers en de responsiviteit van het kind in het bijzonder verschaffen informatie over de kwaliteit van de hechting.

Als **de verwante familie die wordt gescreend nog niet eerder de zorg voor het kind op zich heeft genomen** zal de continuïteit van de opvoedingssituatie nog geen rol spelen. Maar gehechtheid, verbinding en 'beschermjassen' kunnen al aanwezig zijn en het belang van het kind om in het eigen netwerk te worden geplaatst dient onderdeel te zijn van de screening. De vragen die beantwoord moeten worden zijn dezelfde als die in de hierboven beschreven situatie. Hoewel het nog niet mogelijk is om de interactie en de kwaliteit van de hechting tussen kind en verzorger in de screening mee te nemen, zal het wel mogelijk zijn om de manier waarop ze over elkaar praten, hoe goed ze elkaar kennen en de indruk van hun gehechtheid in ogenschouw te nemen. De instemming van alle betrokkenen is in deze situatie net zo belangrijk.

Als **niet-verwante gezinnen** worden gescreend, zal er nog geen sprake zijn van hechting tussen het kind en het gezin. Daarom kan screening worden gedaan met behulp van algemene vragen die de risicofactoren voor kindermishandeling en eventuele beschermende factoren in aanmerking nemen. Een eerste evaluatie van de sensitiviteit van de verzorgers kan gemaakt worden op basis van observaties van hun relatie met hun eigen kinderen. Een beoordeling van de duurzaamheid van een plaatsing is ook van belang omdat deze nuttig zijn voor het matching-proces en om te beoordelen of het kind, indien nodig, in het gezin kan blijven tot het meerderjarig wordt.

Om een beslissing te kunnen nemen over de plaatsing is het belangrijk om:

- alle hierboven verzamelde argumenten tegen elkaar af te wegen (neem hierin het verschil mee tussen plaatsing bij een verwante familie en plaatsing in een gezin dat nieuw is voor het kind)
- A-F uit de lijst hieronder te scoren (gebaseerd op het risico van kindermishandeling)

A. De veiligheid van het kind in het gezin

B. Risicofactoren op kindermishandeling (CARE)

- Negatieve houding ten opzichte van interventie ook met betrekking tot eigen problemen
- Problemen met kennis over de opvoeding van kinderen, opvoedingsvaardigheden en attitudes
- Negatieve opvattingen ten aanzien van het kind, risico's assepoester positie (m/v)
- Problemen in de interactie tussen ouder en kind
- Gezinsstressoren
- Sociaal- economische stressoren
- Ontoereikende sociale steun
- Geweld in de opvoeding
- Relatieve geweld
- Culturele invloeden
- Sektarische geloof, bekeringsdrang
- In welke mate begrijpen ze rol en taak van Nidos/voogd
- Eer gerelateerde risico's
- Dubbele moraal m.b.t.?

- Weinig of geen communicatie thuis
- Roddels vanuit de gemeenschap (over het gezin)
- Dood van een ouder
- Eerdere vermissing van gezins/familieleden
- Plotselinge verhuizing/verdwijning
- Intensief contact met familieleden en of plotseling reizen naar familie/familieberaad
- Er wordt geroddeld over een familie (door het gezin)
- Eerdere meldingen huiselijk geweld
- Mishandeling of burengerucht op het adres van betrokkene
- Potentiele slachtoffers worden afgeschermd/beschermd
- Afwerende houding t.o.v. politie en autoriteit en gezag

C. Hechtingsrelatie als er sprake is van familie-netwerkplaatsing

D. Duurzaamheid van de plaatsing

E. Contra Indicaties:

- In het verleden gepleegde mishandeling van een kind
- Ernstige psychische stoornis
- Persoonlijkheidsstoornis gekenmerkt door boosheid, impulsiviteit of instabiliteit.
- Verslaving drugs/alcohol
- Geweld in de opvoeding en/of relationeel

F. Uitkomst van het nagaan van referenties (ten minste 2, waarvan er één onafhankelijk moet zijn):

- Huisarts
- Teacher(s) van de eigen kinderen van de verzorgers'
- Consultatiebureau
- Werkgever(s)
- organisatie die vluchtelingen begeleidt (bijv. VluchtelingenWerk)
- Imam, priester of dominee
- Politie
- Buren (geen vrienden)

Conclusie:

Wat is in het belang van het kind, waarbij rekening wordt gehouden met de veiligheid, de continuïteit in de opvoeding en de duurzaamheid van de plaatsing? Benoem de positieve punten en de aandachtspunten. Vermeld ook negatieve punten in feedback aan aanvragers.

In het geval van een negatieve screening van een kind dat al bij een verwante familie verblijft, wordt er naast de voogd en de pleegzorgwerker een gedragswetenschapper betrokken bij de beslissing om de plaatsing te beëindigen.

BIJLAGE 2

MATCHINGSFORMULIER

Datum:

Naam OWG-werker:

Regio:

Matching gegevens jongere – gezin	
Internrelatienummer jongere	Gezinsnummer ¹ ☐ poolgezin ☐ familienetwerk
Familienaam jongere	Naam opvangouder 1 en 2/ gezin ²
Voornaam jongere	Geb.datum, plaats opvangouder 1
	Geb datm, plaats opvangouder 2
Roepnaam	Aantal kinderen
Geslacht	Jongen meisje
Geboortedatum	Leeftijden per geslacht
	Jongen meisje
Nationaliteit	Nationaliteit(en)
Stam	Stam
Godsdienst	Godsdienst(en)
Verblijfadres	Adres
Woonvorm	Woonplaats
Datum aankomst Nederland	In Nederland sinds
Talen	Talen
Nederlandse /andere taalbeheersing	Nederlandse /andere taalbeheersing ☐ goed ☐ matig ☐ slecht ☐ geen
Maatregel ☐ (tijd.) Voogdij ☐ (V) OTS ☐ VoVo	

¹ Vul hierin het gezinsnummer zoals dat in het PRS staat.

² Vul hierin de naam van het gezin zoals dat in het PRS staat.

Status ☐ Verblijfsvergunning ☐ Onzekerheid over procedure ☐ Uitgeprocedeerd ☐ Terugkeertraject ☐ Anders	Status ☐ Verblijfsvergunning ☐ Onzekerheid over procedure ☐ Uitgeprocedeerd ☐ Terugkeertraject ☐ Anders
Naam jeugdbeschermer:	
Vervangend jeugdbeschermer:	
Regio:	
Telefoonnummer:	
Mobiel:	

Situatie jongere	Sterk punt	Zorg punt
Verblijfsrecht	☐ Verblijfsvergunning ☐ Anders	☐ Onzekerheid over procedure ☐ Uitgeprocedeerd ☐ Terugkeertraject ☐ Anders
Toelichting op sterke punt en/of zorgpunt, aandachtspunt ☐ ja, ☐ nee		
Relatie jongere met het opvanggezin	☐ Zijn bekend met elkaar ☐ Zelfde cultuur ☐ Zelfde religie ☐ Zelfde taal ☐ Kinderen zelfde leeftijd ☐ Andere kinderen ouder ☐ Anders	☐ Zijn vreemd voor elkaar ☐ Verschillende cultuur ☐ Verschillende religie ☐ Alleen jongere of oudere kinderen ☐ Jongere spreekt andere taal dan gezin ☐ Anders
Toelichting op sterke punt en/of zorgpunt, aandachtspunt ☐ ja, ☐ nee		
Perspectief van de plaatsing	☐ Eerste opvang ☐ Kortdurende plaatsing ☐ Langdurende plaatsing ☐ Datum plaatsing	☐ Is onduidelijk ☐ Is heel onzeker ☐ Uiterlijke datum plaatsing
Toelichting op sterke punt en/of zorgpunt, aandachtspunt ☐ ja, ☐ nee		
Eerdere plaatsingen	☐ Eerste plaatsing ☐ Eerdere positief verlopen plaatsing	☐ Eerdere afgebroken plaatsingen
Toelichting op sterke punt en/of zorgpunt, aandachtspunt ☐ ja, ☐ nee		

Rol van de eigen familie	☐ Familie steunt de plaatsing ☐ Opvanggezin is aangedragen door de familie ☐ Gezinshereniging is aan de orde ☐ Er is regelmatig contact met familie	☐ Familie steunt de plaatsing niet ☐ Er is geen contact met de familie ☐ Er zijn problemen met gezinshereniging
Toelichting op sterke punt en/of zorgpunt, aandachtspunt ☐ ja, ☐ nee		
Broertjes en zusjes	☐ Kind wordt samen geplaatst met broertjes e/o zusjes	☐ broertjes e/o zusjes in ander gezin
Toelichting op sterke punt en/of zorgpunt, aandachtspunt ☐ ja, ☐ nee		
Eventueel seksueel afwijkend gedrag (slachtoffer of dader)	☐	☐
Toelichting op sterke punt en/of zorgpunt, aandachtspunt ☐ ja, ☐ nee		

Matchings beslismodel (factoren om tot matching te komen)

Kind kenmerken	Sterk punt	Zorgpunt
Intelligentie	☐ Intelligent ☐ Schoolopleiding gehad ☐ Goede schoolresultaten ☐ Anders	☐ Verstandelijke beperking ☐ Geen of weinig schoolopleiding gehad ☐ Niet gealfabetiseerd ☐ Problemen met schooltaken ☐ Anders
Toelichting op sterke en/of zorgpunten, aandachtspunt ☐ ja of ☐ nee:		
Coping gedrag	☐ Actief aanpakken ☐ Sociale steun zoeken ☐ Expressie van emoties ☐ Geruststellende gedachten en wensdenken	☐ Vermijden/Ontkennen ☐ Palliatieve reactie ☐ Depressief reactiepatroon ☐ Expressie van emoties ☐ Geruststellende gedachten en wensdenken
Toelichting op sterke en/of zorgpunten, aandachtspunt ☐ ja of ☐ nee:		

Psychische- en emotionele ontwikkeling	☐ Vertrouwen in anderen ☐ Vrolijk ☐ Kan emoties uiten ☐ Kan emoties hanteren ☐ Anders	☐ Traumaklachten ☐ Angstklachten ☐ Depressieve klachten ☐ Probleem om zich te hechten, anderen te vertrouwen ☐ Te makkelijk vertrouwen in anderen ☐ Laag gevoel van eigenwaarde ☐ Emotionele uitbarstingen ☐ Emotioneel vlak ☐ Anders
Toelichting op sterke en/of zorgpunten, aandachtspunt ☐ ja of ☐ nee:		
Sociale ontwikkeling	☐ Heeft vrienden ☐ Maakt makkelijk vrienden ☐ Is makkelijk in de omgang ☐ Gedraagt zich gepast ☐ Anders	☐ Heeft weinig vrienden ☐ Maakt moeilijk vrienden ☐ Is moeilijk in de omgang ☐ Gedraagt zich ongepast ☐ Anders
Toelichting op sterke en/of zorgpunten, aandachtspunt ☐ ja of ☐ nee:		
Lichamelijk ontwikkeling	☐ Passende lichamelijke ontwikkeling ☐ Lichamelijke gezondheid ☐ Normaal gewicht ☐ Niet besneden ☐ Anders	☐ Afwijkende lichamelijke ontwikkeling ☐ Ziet er jonger/ouder uit dan kalenderleeftijd ☐ Overgewicht/Ondergewicht ☐ Besneden ☐ Lichamelijke beperking ☐ Anders
Toelichting op sterke en/of zorgpunten, aandachtspunt ☐ ja of ☐ nee:		
Zelfstandigheid	☐ Goede lichamelijke verzorging en hygiëne ☐ Zelfredzaam ☐ Kan omgaan met afspraken ☐ Vermogen tot zelf oplossen van problemen ☐ Anders	☐ Slechte lichamelijke verzorging en hygiëne ☐ Extra begeleiding nodig bij afspraken ☐ Kan niet omgaan met afspraken ☐ Anders
Toelichting op sterke en/of zorgpunten, aandachtspunt ☐ ja of ☐ nee:		

Gedrag	☐ Gedraagt zich aangepast ☐ Houdt zich aan regels en afspraken ☐ leeftijdsadequaat gedrag	☐ Opstandig ☐ Niet gevoelig voor straffen en belonen ☐ Liegt ☐ Agressief gedrag ☐ Seksueel afwijkend gedrag ☐ Niet leeftijdsadequaat seksueel gedrag ☐ Niet bij de leeftijd passend gedrag ☐ Delinquent gedrag ☐ Sociaal onwenselijk gedrag
Toelichting op sterke en/of zorgpunten, aandachtspunt ☐ ja of ☐ nee:		
Motivatie voor de plaatsing	☐ Kind is positief over de plaatsing ☐ Kind is afwachtend over de plaatsing ☐ Kind was onderdeel van gezin in land van herkomst	☐ Kind wil niet in een gezin ☐ Kind wil niet in dit gezin ☐ Kind uit zich niet over de plaatsing
Toelichting op sterke en/of zorgpunten, aandachtspunt ☐ ja of ☐ nee:		
Bijzonderheden van het kind	☐ Talenten ☐ Sport ☐ Hobby's ☐ Anders	☐
Toelichting op sterke en/of zorgpunten, aandachtspunt ☐ ja of ☐ nee:		

Situatie opvanggezin	Sterk punt	Zorg punt
Pedagogische vaardigheden	☐	☐
Verzorgende vaardigheden	☐	☐
Bieden van veiligheid	☐	☐
Sensitiviteit	☐	☐
Culturele meerwaarde	☐	☐
Ondersteunen toekomstperspectief	☐	☐
Integratie in Nederland	☐	☐
Plekken naar leeftijd	☐	☐
Gezinsbelastbaarheid stabiel/ life event	☐	☐
Motivatie voor de plaatsing van het gezin	☐	☐
Duurzaamheid van de plaatsing die het Gezin kan bieden	☐	☐

Veiligheid voor het kind	☐	☐
Toelichting op sterke punt en/of zorgpunt, aandachtspunt ☐ ja, ☐ nee		

Eventuele veiligheidsrisico's

Wat is de afweging om wel/niet tot plaatsing over te gaan of de familienetwerkplaatsing wel/niet te bekrachtigen?

Match:	
☐ Ja	☐ nee

Wat zijn de aandachtspunten voor de begeleiding van de plaatsing (overnemen in het plan van aanpak).

Machtingstraject

Afspraken omtrent kennismaking en wenfase?

Wat is de mening van het gezin?

Wat is de mening van de jongere?

Ondertekening

Datum:	
Naam jeugdbeschermer:	
Handtekening:	
Datum:	
Naam OWG-werker:	
Handtekening:	
Datum:	
Naam manager OWG:	
Handtekening voor akkoord:	

ANNEX 3

INTERVIEW MET DE BEGELEIDER VAN EEN MINDERJARIGE BIJ AANKOMST IN DENEMARKEN

Het screening interview is een interview dat de eerste twee of drie weken na aankomst in Denemarken wordt gehouden met de persoon die een minderjarige bij aankomst in Denemarken begeleidde. Het interview wordt afgenomen door twee maatschappelijk werkers van het 'Begeleidende personen team' van het Deense Rode Kruis, een tolk en eventuele leden van het netwerk van de begeleider.

Doel van het interview is om vast te stellen of de relatie tussen het kind en de begeleider een langdurig karakter heeft. Als dit het geval lijkt te zijn, dan worden begeleider en kind samen ondergebracht in de opvanglocatie die speciaal hiervoor is ingericht. Als er geen langdurige relatie lijkt te zijn, dan wordt er opvang aangeboden in asielzoekerscentrum Kongelunden.

Hiermee vormt dit screening interview de basis voor de route die de begeleider loopt in het asielsysteem en wordt het uiteindelijk meegenomen in de beoordeling van diens asielaanvraag.

	Identificatie (document)	Naam	Leeftijd (geboortedatum)
Begeleider			
Mogelijke eigen familie van de begeleider			
Begeleide minderjarige			
Begeleide minderjarige			

Relatie tot het kind (wat is de relatie tussen het kind en deze volwassen begeleider)	
---	--

Datum en locatie van het screening interview met de begeleider	
Bij het interview betrokken maatschappelijk werkers van het 'begeleidende personen team'	
Taal waarin het interview plaatsvond	
Land van herkomst van de begeleider en het kind	
Datum van aankomst in Denemarken	

Achtergrond en opvoeding

Beschrijf jullie families (het kind en de begeleider wordt gevraagd om hun families te beschrijven):

Achtergrond / opvoeding / familie

Wie zijn de familieleden?

Waar zijn ze?

Netwerk in Denemarken?

Hoe was de relatie tussen de begeleider en het kind tijdens het leven in het land van herkomst? Hoeveel contact hadden ze en wat wisten ze van elkaar in het land van herkomst?

Onderwijs, werk en scholing (zowel voor de begeleidende persoon en diens echtgenoot als deze bestaat, als de scholing van het kind en diens ouders)?

Hobby's (van de begeleider en de het begeleide kind)?

De reden waarom het kind met begeleider is

Is er contact met de ouders?

Wat is de houding van de ouders aangaande het feit dat het kind met de begeleider is?

Wie heeft besloten dat het kind bij de begeleider moet zijn?

Wat is de reden dat het kind bij de begeleider is?

De vlucht

Beschrijf de vlucht.

Wat hebben jullie onderweg meegemaakt / doorstaan?

Hoe is het om ver van huis samen in het asielzoekerscentrum te zijn?

Wat zijn de uitdagingen?

Wat doe je zoal samen?

De taak van de begeleider en de connectie van het kind met de begeleider

Het is de taak van de begeleider om een goede relatie te hebben met het kind, met inbegrip van het vermogen om het kind een stabiele en veilige omgeving te bieden, de ontwikkeling van het kind te ondersteunen en samen te werken met diens ouders en de autoriteiten (tijdens de asielprocedure en vervolgens in de gemeente). De begeleider dient gezond te zijn en de energie hebben om de taak af te handelen.

Het is belangrijk dat de begeleider beoordeelt of het kind voor een langere periode bij hem of haar kan wonen (jaren), ook indien de eigen familie van de begeleider later naar Denemarken zou komen.

Het is ook belangrijk om de begeleider uit te leggen dat deze nee kan zeggen tegen het opvangen van het kind als hij of zij deze taak te moeilijk vindt, en er in plaats daarvan voor te kiezen om het kind op een andere manier te helpen en ondersteunen (uitleg geven over het opvangcentrum voor kinderen, enz.).

Besef van wat het zou betekenen om zijn begeleider van een kind te zijn:

Welke ideeën heeft de begeleider over het zijn van begeleider van een kind?

Wat zorgen heeft de begeleider over het zijn van begeleider van een kind?

Voor hoe lang denkt de begeleider dat het kind bij met hem of haar zal wonen? Wat zijn de gedachten over wanneer er een verblijfsvergunning wordt afgegeven en er een verhuizing naar de gemeente zal plaatsvinden en over een mogelijke komst van het eigen gezin naar Denemarken?

De relatie van de begeleider met het kind en de kwaliteit van deze relatie:

Wat is de relatie van de begeleider met het kind?

Hoe zou de begeleider de relatie omschrijven?

Wat betekent het kind voor de begeleider?

Wat denkt de begeleider dat hij of zij betekent voor het kind?

Waar gebruikt het kind de begeleider voor?

Wat heeft het kind volgens de begeleider in het dagelijks leven nodig om te gedijen?

Hoe gedraagt het kind zich als het boos is of problemen heeft en hoe helpt en steunt de begeleider het kind in dergelijke situaties?

Hoe gaat de begeleider ermee om als het kind boos of teruggetrokken is of als het assertief gedrag, etc. vertoont – en vooral als het kind verdriet heeft en naar de eigen familie verlangt?

Hoe stelt de begeleider grenzen voor het kind?

De relatie van het kind met de begeleider:

Vraag het kind om een lijst op te stellen van volwassenen die belangrijk zijn voor hem of haar (tekening is ook mogelijk). De begeleider zou genoemd moeten worden. Als dit niet het geval is, vraag dan waarom de begeleider niet op de lijst staat.

Vraag het kind of het soms verdrietig of bang is en moedig het kind aan om een dergelijke situatie te beschrijven.

Vraag het kind naar welke persoon op de lijst hij of zij toe zou gaan als hij of zij bang of verdrietig is.

Wat vindt het kind leuk om te ondernemen met de begeleider?

Wat zou het kind graag willen ondernemen met de begeleider?

Evaluatie en conclusie van het screening interview:

DEENSE STANDAARD VOOR SUPERVISIE VAN OPVANG VAN NIET-BEGELEIDE MINDERJARIGE VREEMDELINGEN IN VERWANTE GEZINNEN

Introductie

Het is de visie van het Deense Rode Kruis dat niet-begeleide minderjarige vreemdelingen

in de juiste sociaal-culturele en vertrouwde omgeving kunnen verblijven tijdens de eerste stap van de asielprocedure.

Om deze visie te vervullen heeft de Asielafdeling van het Deense Rode Kruis een strategie gekozen waarbij:

- niet-begeleide minderjarige vreemdelingen zoveel mogelijk worden ondergebracht bij familieleden die hier verblijven indien dit in hun belang is.
- de op deze wijze ondergebrachte niet-begeleide minderjarigen dezelfde diensten aangeboden krijgen als de kinderen en adolescenten die woonachtig zijn in de centra.
- het sociale netwerk van de op deze wijze opgevangen niet-begeleide minderjarigen zal worden versterkt.
- de opvanggezinnen zullen worden ondersteund door regelmatig advies, begeleiding, training en toezicht.

Doel

Aansluitend op bovengenoemde strategie is de Standaard voor supervisie van opvang van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen in verwante gezinnen vastgesteld. De Standaard heeft de volgende doelstellingen:

Specifieke doelstellingen

- De Asielafdeling moet ervoor zorgen dat particuliere opvang van individuele niet-begeleide minderjarige vreemdelingen verloopt volgens de richtlijnen.
- De Asielafdeling dient, na het beoordelen van de opvang op basis van pre-interview met het kind en een huisbezoek aan het gezin, te kunnen onderbouwen dat de opvang in het gezin in het belang van de minderjarige is. Er dient een match tussen een kind en een gezin te zijn.
- Er dient ook voor te worden gezorgd dat de gemeente een vergunning volgens de voorschriften en aanwijzingen van de Sociale zekerheidswetgeving afgeeft voor het gezin dat de minderjarige zal opvangen, waardoor er ten miste een 'nothing to prevent' verklaring van de gemeente beschikbaar zal zijn.
- In verwante gezinnen opgevangen niet-begeleide minderjarige vreemdelingen van 7-17 jaar moeten minimaal onderwijs gelijkwaardig aan het onderwijs dat asielzoekers in de leerplichtige leeftijd die zijn ondergebracht in de centra aangeboden krijgen, het zij lokaal, het zij in het centrum waaraan ze zijn gekoppeld

- In verwante gezinnen opgevangen niet-begeleide minderjarige vreemdelingen van 17 en 18 jaar oud moeten minimaal onderwijs gelijkwaardig aan het onderwijs dat asielzoekers van 17-25 die zijn ondergebracht in de centra aangeboden krijgen, het zij lokaal, het zij in het centrum waaraan ze zijn gekoppeld
- Jongere kinderen moeten financiële steun voor deelname aan sociaal-pedagogische activiteiten en school clubs aangeboden krijgen en deelname aan recreatieve activiteiten in georganiseerde vorm moet worden bevorderd.
- Kinderen met speciale behoeften moeten behandeling en speciale steun gelijk aan de steun die wordt aangeboden aan minderjarige asielzoekers die zijn ondergebracht in de centra aangeboden krijgen, bijvoorbeeld door een specialist, psycholoog, psychiater of een ondersteunende persoon door middel van ondersteunende financiering.
- De Asielafdeling moet iedere minderjarige die in een verwant gezin wordt opgevangen in principe vier keer per jaar met intervallen van ongeveer drie maanden bezoeken en monitoren totdat deze 18 wordt.
- Het toezicht omvat de ontwikkeling en het gedrag van het kind, scholing, gezondheid, echte woonplaats, het volgen van de voorgeschreven behandeling, vrijetijdsbesteding, vriendschappen en andere relevante factoren.
- Jaarlijks worden er twee workshops georganiseerd voor minderjarigen vanaf een jaar of 14 en hun opvanggezinnen. Deze bieden de mogelijkheid tot groepsbegeleiding, uitwisseling van ervaringen en training in relevante onderwerpen. De inhoud van de workshop dient actueel en relevant te zijn en te zijn aangepast aan de doelgroep. De workshop biedt hen kaders en activiteiten om hun netwerk te versterken. De vorm van de workshops varieert tussen van academisch tot sociaal en recreatief aanbod. De workshop richt zich op de jongeren vanaf de leeftijd vanaf ongeveer 14 die zijn ondergebracht in verwante gezinnen en op deze gezinnen zelf.
- De Asielafdeling zal de opvangouders van het representatieschema op de hoogte brengen, degenen die erin geïnteresseerd zijn beoordelen op bekwaamheid ervoor en degenen die ervoor in aanmerking komen in het schema opnemen.
- De opvang door de families wordt ondersteund door zowel individuele scholing en begeleiding als door het aanbieden van deelname aan verschillende bijeenkomsten om ervaringen uit te wisselen.
- Er dient bijzondere aandacht te zijn voor het goedkeuren van opvanggezinnen die een kind jonger dan 14 jaar opvangen.
- Als de minderjarige asiel krijgt dan dient de social consultant ervoor te zorgen dat de overdracht aan de gemeente in overeenstemming met de richtlijnen plaatsvindt.
- Voordat de minderjarige 18 jaar wordt, wordt beoordeeld of deze een aanbod vergelijkbaar met nazorg dient te krijgen, indien de asielaanvraag is afgewezen (zie Social Services Act § 76).
- Als een minderjarige of jongvolwassene een termijn voor het verlaten van Denemarken krijgt, moet ervoor worden gezorgd dat er een reëel aanbod wordt gedaan door de immigratie autoriteiten om het gesprek te voeren over voorbereide terugkeer (dit is ook geldig voor adolescent die 18 werden na aankomst).

Organisatie en structureel raamwerk:

De supervisie wordt uitgevoerd door de social consultant van de Asielafdeling die kantoor houdt in gebouw 2 in Sjælsmark en rapporteert aan het hoofd secretariaat.

Betrokkenheid van vrijwilligers:

We zoeken vrijwilligers in de buurt die de kinderen en jongvolwassenen kunnen ondersteunen met bijvoorbeeld huiswerk en deelname aan activiteiten.

Prestatie-eisen:

- alle in verwante gezinnen ondergebrachte minderjarigen moeten scholing aangeboden krijgen.
- er moeten een pre-interview met het kind en een huisbezoek aan de familie worden uitgevoerd om te onderbouwen dat het in het belang van het kind is om in het verwante gezin te worden opgevangen. .

Referenties

De Social Services Act, Executive Order op de Social Services Act, nummer 941, 1 oktober 2009.

NOTES

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

